

Apare din aprilie 1967

magazin istoric

AUGUST 2000

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 8 (401)

august 2000

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Sir *Walter Raleigh*, navigator, scriitor, diplomat, favorit al reginei Elisabeta I a Angliei, a fost o personalitate complexă, devenită legendă în cultura anglosaxonă. Imaginea îl reprezintă pe Raleigh împreună cu fiul său, Walter, într-o pictură din 1588

2 În arhivele și muzeele Vaticanului s-au concentrat de-a lungul secolelor mărturii documentare și opere de artă unicate, cum este și această superbă cupă, ornată cu 500 diamante, aparținând papei Pius IX

3 După bombardamentele aliate asupra Bucureștilor din 4 aprilie 1944, prințesa Martha Bibescu a închiriat Palatul Mogoșoaia pentru a servi ca sediu *Legăției elvețiene*

4 Lumea văzută și nevăzută a cosmosului – căreia i s-a dăruit și *Tycho Brahe* – a fascinat dintotdeauna imaginația. Perindarea anotimpurilor, legată de soarta omului, a inspirat legendă, mituri, creații artistice ș.a. În imagine, pagină dintr-un manuscris miniat din sec. XV, cu reprezentarea alegorică a lunilor noiembrie și decembrie

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:
Dorin Matei

Secretar general de redacție:
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Manuel Stănescu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos

Director economic:
Doina Pascu

Corectura:
Georgeta Apreoteișei,
Constanța Avram

Secretariat:
Floarea Dragne,
Tudora Petre

Difuzare:
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

august

2000

4 Salvarea din noi
Beția cea rară a muncii
N. IORGA

METABOLISMUL UNUI DICTAT

5 Binele sufletelor
peste politica
momentului

Sfântul Scaun nu
recunoaște deciziile
luate la Viena

I. DUMITRIU-
SNAGOV

9 U.R.S.S. și-a rezol-
vat problema; se pregă-
tesc Ungaria și Bulgaria

Documente din Arhivele
Federației Ruse despre
anul 1940

V. ȘANDRU

10 Retragere
pe clopote
*Mărturie din spatele mi-
crofonului*

M. CONOVICI

POLITICĂ VERSUS REALITATE

14 Măhnirile
unui diplomat
*René de Weck, ministrul
Elveției, avertizează
asupra unității Alișailor.*

C. CHINEZU

17 Solidaritatea
ca imposibilitate
*Maniu îi face rechizito-
riul lui Tătărescu*

T. WEXLER

ALCHIMIA UNUI AUGUST ÎN FLĂCĂRI

23 Corsetul onoarei
*Ultima întâlnire cu Ion
Antonescu*

T. GÂRBEA

27 Rețetă contra
divizării la români
*23 august văzut de emi-
grația de la Londra*

GH. MAVRODI,
A. CĂPUȘAN

1001-2000

33 E la nave va...
*Secolul XVI, secolul
Americilor*

V. IONESCU

38 Spioni
în uniformă
*Amintirile lui Radu
Dinulescu*

C. TRONCOTĂ

42 Final deschis al
bătăliei de la Mărășești
*Generalul Christescu nu
și-a găsit locul în Mau-
soleu*

AL. OȘCA,
F. DOBRE

47 Fiul risipitor?

La cererea lui Ion Antonescu, Nicolae Titulescu își declară averea

G.G. POTRA

OPINII – CONTROVERSE

53 Negru Vodă și-a lui spiță

N. DJUVARA

58 Orașul din biserică?

Principele Miloș Obrenovici și intenția lui de a întemeia o așezare Cuza

S. CHEFANI-
PĂTRAȘCU

61 Când s-a vărsat Volga în Vltava

Instaurarea regimului comunist în Cehoslovacia

P. MAREȘ

67 Pierdut docu- mente secrete. Aștept provincia

D. MATEI

DICTIONAR ISTORIC

70 Toleranta și stabila Slovenie

GH. ZBUCHEA

75 Descendența românească a lui Tycho Brahe

M. STAVINȘCHI

CHIPURI UITATE ALE MILENIULUI

79 Anna, cneaghina Kievului și regina Franței

F. DOLGHIN

83 Tatăl coloniilor britanice

*Cum s-a născut legenda
lui Sir Walter Raleigh*

B. KISELEFF

87 În sunetul muzicii Scripcari, cobzari, bresle de lăutari

S. ISPAS

EVENIMENT

31 Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric

M. ȘTEFAN

45 H.Ch. Andersen în expoziție

F. DOLGHIN

86 „Noua istorie“ a războiului rece

V. PUȘCAȘ

RUBRICI

60 Pentru biblioteca dumneavoastră

74 Două secole în câteva rânduri

P. MESSMER

90 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

66; 94; 95 Blitz... concurs; Rebus; Dialog

LOCUL CEL MAI BUN

Multă lume caută astăzi care e locul cel mai bun și umblă de colo-colo după dânsul.

Dacă e vorba de locul unde nimic din imensa suferință a omenirii nu te poate atinge, de locul unde nu ți s-ar cere nimic din sacrificiile cu care e dator fiecare, acest loc nu se găsește nicăieri pe acest biet pământ, scăldat până-n adâncurile lui în sânge. De la un capăt la celălalt al lui umblă soarta grozavă, care pedepsește pe om pentru că a trăit prea bine și a voit încă mai mult.

Nu, în zădar mergeți cu chibzuielile voastre înțelepte ca să găsiți locul unde, oameni fiind, ați fi scutiți de tot ceea ce a căzut asupra omenirii și, membri ai unei națiuni, v-ar fi iertat a-i refuza tot ce aveți, tot ce puteți. Cine se furișează și se strecoară va fi atins în-tocmai ca și celălalt, dar într-o formă brutală potrivită cu mișelia lui și fără onoarea de care patimile celorlalți sunt înconjurate.

Totuși, este pe lume un loc foarte bun, foarte bun oricând, mult mai bun în vremea de acestea.

Îl știți toți aceia cari ați pierdut ceva strâns legat de inima voastră, toți aceia cari ați văzut pierind o mare și luminoasă

NICOLAE IORGA

șperanță, toți aceia asupra cărora vreuna din înfățișările groazei a apăsas. Vine un moment ca acesta când în jurul tău tot ce ți-a fost până atunci viața s-a năruit, când toate obișnuințele tale au fost rupte, când numai departe peste adânci prăpăstii se vede o altă viață. În golul produs deodată prin lipsa fetelor și lucrurilor iubite, poți înlătura într-un singur fel pornirea deznădăjduită care te răătăcește neconținut până te sfărâmă.

E sfânta beție a muncii, cea încordare supremă, nebună, care nu lasă intrare nici unui gând tulburător în locul unde, la lumina egală a unei conștiințe hotărâte, trupul și sufletul dau tot ceea ce pot.

Așa au putut trăi oameni care închiseseră abia în mormânt tot ce aveau, oameni care supraviețuiseră celor mai teribile ruine, și oameni care treceau ca pe un vârf de sabie peste cele mai îngrozitoare genuni, au ajuns fără nici un fior la capăt.

E așa de aproape de noi acest loc, fiindcă este înlăuntrul nostru însuși.

(Pagini alese, Antologie de Mihai Berza, Editura pentru literatură, 1965)

Acum 60 de ani

Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, a fost un moment politic de mare încordare pentru diplomația Vaticanului. Sfântul Scaun și-a precizat atitudinea la cumpăna unor interese specifice, optând între dreptul medieval al privilegiului Ungariei Apostolice (mai corect, pseudo-apostolice, deoarece majoritatea populației acesteia era ne-catolică) și dreptul poporului român la autodeterminare, în virtutea căruia trebuia să-i apere pe catolicii români de rit bizantin, deși aceștia erau considerați un fel de catolici de categoria a doua. Orientarea reprezentanților Vaticanului în sprijinul României a avut la bază motivații realiste și obiective, care transpar limpede din documentele aflate în arhivele diplomatice ale Sfântului Scaun.

SFÂNTUL SCAUN CRAINIC AL ADEVĂRULUI

Prof. univ. dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

● În spatele Bulgariei stătea U.R.S.S. ● Nu am fost în stare nici măcar să multiplicăm o hartă favorabilă nouă ● Soluția arbitrajului ar fi luat prin surprindere și Ungaria ● Pretențiile Budapestei au neliniștit Sfântul Scaun ● Popoarele nu pot fi ținute veșnic în sclavie ● Curia Papală cere reîntoarcerea preoților români expulzați ● 24 de preoți se aflau închiși la Gherla

În urma unei convorbiri cu ministrul României pe lângă Sfântul Scaun, Monseniorul Battista Montini – substitutul secretarului de stat – a redactat o amplă notă în care punctează momente ale prăbușirii granițelor românești în vara anului 1940. Să precizăm că această convorbire a avut loc cu o zi înainte de eșuarea tratativelor româno-ungare de la Turnu Severin din 16-24 august. „...Vizita ministrului României. Se spune că, după preluarea Basarabiei de către sovietici, România s-a adresat Germaniei și Italiei pentru

consultare. A primit sfaturi de consolare...

Apoi a început și Bulgaria să prezinte pretenții asupra teritoriilor care aparțin României din 1913. Și în acest caz, toate sacrificiile au fost cerute de la aceeași națiune, fără să se fi înfrânat cumva pretențiile Bulgariei. Regele Carol s-a adresat personal regelui Bulgariei, dar nu a fost bine primit. În spatele Bulgariei stă Rusia“.

Referindu-se la evenimente în curs, Monseniorul Montini nota: „Acum este rândul Ungariei. Și ea pune pretenții

excesive pe tapet. Guvernul român se găsește într-o situație foarte grea... Se răspândește o hartă geografică tendențioasă. România poate că ar fi dispusă să cedeze o fâșie oarecare din teritoriile de graniță și să procedeze treptat – spre a nu da naștere unei revoluții – la un schimb de populație“. Grav este însă faptul că Ungaria „nu ține seamă de argumente. Germania se pare că aruncă responsabilitatea acestor pretenții [ungare] asupra Italiei care, după cum susține ministrul [român], a încurajat mereu revendicările maghiare“.

Ministrul român ar fi dorit ca „Sf. Părinte să facă operă de temperare a guvernelor maghiar și italian“.

La 24 august, Monseniorul Montini a avut o nouă întrevedere cu ministrul român, care a pledat cu argumente solide în favoarea țării sale, apreciind că „pretențiile maghiare amenință să destrame prea mult regiuni etnice și istorice. El cere să se ia cunoștință de hărțile alăturate, care aduc mărturie fără nici o suspiciune asupra realității lucrurilor. Unele sunt făcute chiar de unguri; altele, precum aceea a lui von Kiepert, de la 1876, i-a servit lui Bismarck pentru Tratatul [de pace] de la Berlin [din 1878]; cea a lui P. Langhaus, pe care ministrul român a cerut să i-o restitui (atât de puțin s-au gândit românii să multiplice un document care este în favoarea lor!), arată densitatea populației române în zona pe care Ungaria vrea s-o anexeze... El cere încă o dată ca și Sf. Scaun să intervină prin sfaturi de împăcare și de dreptate, atât pe lângă Italia, care a pus în mișcare această campanie, cât și pe lângă Ungaria“.

Importanța acestei note l-a determinat pe papa Pius XII să o rețină printre hârtiile sale curente, până în luna ianuarie 1942.

Iată acum câteva extrase din notele redactate de același Monsenior G.B. Montini la 2 septembrie 1940, referitoare la modul în care s-a desfășurat tragedia de la Viena din 30 august 1940.

Grupuri de preoți și intelectuali români din Ardealul de Nord expulzați de autoritățile de ocupație ungare (și foto din p. 8)

Nu arbitraj, somație

„Ministrul României [aflat în audiență] face cunoscut că, după suspendarea tratativelor dintre România și Ungaria, ministrul român al Afacerilor Externe [M. Manolescu] a primit, și de la Berlin și de la Roma, invitația de a merge la Viena pentru a continua tratativele.

El era rugat să ceară [de la guvernul său] puteri depline pentru eventualitatea în care ar trebui să se ajungă la o concluzie. Întrebând ce anume se va întâmpla, a primit răspunsul că nu este vorba de un arbitraj. S-a dus. Fără nici o discuție, el s-a aflat în fața hotărârii, care apoi a fost adoptată, cu somația: sau semnează, sau se pierde independența României. Impunerea a fost atât de categorică, încât el a crezut că trebuie să o accepte. «Soluția», adaugă ministrul, nu merită să fie

denumită astfel. Ea agravează contradicția dintre Ungaria și România. Ea slăbește și umilește pe aceasta din urmă, dar slăbește în același timp și Ungaria, care va avea un procent mai mare de minorități decât România. El se întreabă cum acceptă ungurii o astfel de «soluție», care deschide în fața lor probleme atât de grave, mai ales pentru viitor. Se cere ca ei să aibă înțelepciunea și generozitatea de a vedea această soluție după criterii mai drepte și mai echilibrate.“

Într-un raport trimis la 7 septembrie secretarului de stat Cardinal Luigi Maglione, nuntial apostolic din Budapesta, Monseniorul Angelo Rotta, arăta că, folosind pretextul de a-l felicita pe ministrul de Externe ungăr István Csáky „pentru întoarcerea unei părți din Transilvania la Ungaria“, fusese mirat să afle de la acesta că „deciziile miniștrilor Ciano și Ribbentrop de a recurge la un arbitraj au luat naștere, se

poate spune, la fața locului, când și-au dat seama că era imposibilă găsirea unei soluții pe cale dreaptă între cele două părți, pericolul de război devenind între timp tot mai grav. Decizia amintită a fost nouă pentru amândouă delegațiile, fapt pentru care ele au trebuit să-și obțină imediat, telegrafic, autorizațiile necesare [din partea guvernelor respective]. La graniță [româno-ungară] au avut loc incidente grave și, dacă lucrurile se mai amânau puțin, guvernul maghiar ar fi pierdut controlul armatei, care, mai mult ca niciodată, era decisă să treacă hotarele. Hotărârea arbitrară nu a satisfăcut prea mult pe unguri. Nici ministrul de Externe, nici Altea Sa Regentul [Horthy] nu sunt entuziasmați: excluderea Aradului și a Albei Iulii este foarte regretată. În sinea ei și opinia publică maghiară se arată nesatisfăcută...". În schimb, „abdicarea regelui Carol împreună cu schimbările din viața publică din România au fost bine primite, fiindcă regele Carol, făcând abstracție de moralitatea lui, era o persoană foarte neagreată pentru politica sa antimaghiară“.

Intrarea trupelor ungare în Ardealul de Nord, la începutul lunii septembrie 1940, a deschis calea unor represiuni brutale, care au lovit în primul rând capii bisericești și intelectualitatea românească. Așa cum au decurs evenimentele, era limpede că autoritățile ungare doreau ceva mai mult

decât o revenire la statutul privilegiilor de dinainte de primul război mondial; se urmărea o purificare etnică a teritoriului anexat. Sute de preoți au fost expulzați, între ei și episcopii greco-catolici și ortodocși V. Frențiu, Nicolae Popovici sau Vasile Stan.

Prea multă oprimare

Intențiile autorităților maghiare de a impune o nouă organizare teritorială Bisericii în teritoriul anexat și de a opera schimbări în conducerea acestuia au fost privite cu vie îngrijorare la Vatican. Mai mult, acestea și-au găsit răspunsul ferm și imediat din partea cancelariei papale. Dintr-o notă redactată de Monseniorul Domenico Tardini – secretarul Congregației Afacerilor Ecclesiastice Extraordinare –, datată 2 noiembrie 1940, cităm un pasaj pe cât de amplu, pe atât de edificator: „Am parcurs solicitările gu-

vernului maghiar cu privire la Transilvania. Mi se par într-adevăr enorme prin ele însele, după cum enormă mi se pare pretenția celui guvern de a voi să dispună (sau de a voi să se dispună) de chestiuni ecclesiastice după planurile sale, care sunt planuri politice. Pe bună dreptate, Eminența Sa Cardinalul Maglione îndemna acum câteva zile pe Excelența Sa ministrul [ministrul ungar pe lângă Sf. Scaun] Apor să observe că:

1. Sfântul Scaun se inspiră din principiul care privește binele sufletelor, în timp ce guvernul [ungar] se călăuzește după principiul intereselor politice. Așadar, sunt două puncte de plecare foarte diferite.

2. Sfântul Scaun nu va putea deci să accepte, în mod practic, ceea ce propune guvernul, decât dacă ceea ce propune este util sau cel puțin nu este dăunător sufletelor.

Această declarație este clară și foarte bine documentată.

Nunțul apostolic Andrea Cassulo (în mijloc) – un diplomat activ și obiectiv

De fapt [ceea ce propune guvernul ungar] este dăunător pentru suflete din două motive:

„1. S-ar face prea multe și prea dese schimbări în arondarea adoptată și, în general, în organizarea ecleziastică. Din această cauză Sfântul Scaun, de obicei, nu adoptă soluții definitive decât în situații bine definite și, mai mult sau mai puțin, definitive. Or situația în acele zone [anexate de Ungaria] nu este:

a) Nici bine definită, pentru că este în fierbere și în evoluție. Ungurii înșiși nu sunt mulțumiți și doresc mai mult. Românii se gândesc, natural, la o revenire. Rușii sunt la poartă înarmați și gata de atac. Germanii, mai mult decât se pare, tind la acele zone ca la un spațiu vital.

b) Nici definitivă, fiindcă războiul este în curs, rezultatul încă în suspensie, pacea într-un viitor îndepărtat. Chiar un tratat de pace ne-negociat, ci impus, nu ar putea să constituie o situație cu adevărat definitivă. (A se învăța din experiența trecutului!) Ce este deci de spus despre haotica și spasmodica situație actuală? Cine ar putea lua ca bază reală Dictatul de la Viena?

2. Ar contrazice și ar răni sentimentele naționale ale unui popor. Poate că niciodată n-a fost mai viu sentimentul național ca acum. Și totuși, ca acum, sentimentul național al popoarelor mici și slabe n-a fost mai împiedicat și mai călcat în picioare de popoarele mari și puternice“.

„Pretențiile maghiare trebuie refuzate“

Toate acestea constituiau motive temeinice pentru ca Sfântul Scaun „să facă totul ca să nu se confunde nici măcar în aparență cu asupritorii. Și aceasta: a) pentru că așa cere dreptatea; b) pentru că așa cere binele sufletelor (fiind limpede că o altă atitudine ar îndepărta popoarele de Biserică); c) pentru că așa impune o prevedere echilibrată a viitorului. Micii oprimați sunt deja prea mulți. Să facem un calcul: polonezii, albanezii, grecii, danezii, belgienii, olandezii, norvegienii, austriecii, cehii, românii etc. Nu este posibil ca această masă enormă să fie ținută într-o sclavie veșnică. În prezent este ținută fiindcă Germania și Italia sunt organizate printr-o dictatură de fier, dar asta nu poate dura mult timp. Însă Biserica știe să prevadă și să ia măsuri...”

„Ce poate să facă Sfântul Scaun? – se întreba Monseniorul Tardini și tot el răspundea. Să facă ceea ce a făcut totdeauna: să afirme și să apere

libertatea proprie, să-și apere cu tărie drepturile proprii în fața impunerilor făcute de guverne, când acestea sunt dăunătoare sufletelor. Popoarele vor saluta cu plăcere această tărie apostolică a Sf. Scaun și se vor strânge tot mai mult în jurul lui, ca singur crainic al adevărului dumnezeiesc și singurul sprijin al demnității omenești“.

Același raport redactat de Monseniorul Tardini descriează limpede și scopul real al propunerilor înaintate de guvernul ungar Vaticanului: „1. Să determine adoptarea de dispoziții definitive în momente tulburi și instabile. 2. Să respingă și să lezeze sentimentul național român. 3. Să impună Sfântului Scaun o atitudine curat politică, mai ales cu pretenția de a înlătura și de a numi episcopi. Din toate aceste motive pretențiile maghiare trebuie să fie refuzate“.

Poziția Vaticanului se definește. La 9 noiembrie 1940, Monseniorul Angelo Rotta, nunțul din Budapesta, a primit următoarea dispoziție:

„Sfântul părinte dorește ca Excelența Voastră să continue a desfășura pe lângă guvernul maghiar cele mai urgente demersuri pentru a solicita reîntoarcerea preoților români expulzați din Transilvania lângă credincioșii lor lipsiți de asistență spirituală. Intervenția Eminenței Sale Saredi [Cardinalul primat al Ungariei] în acest sens ar fi bine primită de către Sfântul Scaun.“

(Continuare în p. 22)

CONEXIUNEA MOSCOVITĂ A PROBLEMEI TRANSILVANE

Palatul Belvedere, unde s-a semnat „hotărârea de arhitrăj”

VASILE ȘANDRU

Putea fi evitată catastrofa României din vara anului 1940? A fost ea consecința preponderentă a greșelilor conducerii politice a țării? Sau doar urmarea inevitabilă a contextului internațional? Ca de obicei, adevărul este la mijloc.

Acestor întrebări, istoriografia română încearcă de ani buni – după 1990 eliberată de încorsetări – să le ofere răspunsuri cât mai temeinic argumentate. Efort care trebuie întemeiat pe cât mai multe documente, de primă mărime și din surse variate.

Publicarea unor documente ale unei epoci caracterizate prin promovarea unor politici expansioniste agresive de către marile puteri totalitare din Europa și sprijinirea de către acestea a altor țări revizioniste, în special față de România și alte state din Europa Centrală și de Est (Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Țările baltice, Finlanda), care își dobândiseră independența sau integrarea în state naționale unitare, este de natură să contribuie la clarificarea unor aspecte importante ale istoriei acestor popoare.

Iată de ce recenta apariție la Moscova a unui volum de documente extrem de util cercetătorilor perioadei, intitulat Problema transilvană. Disputa teritorială ungaro-română și U.R.S.S. 1940-1946. Documente, trebuie semnalată și comentată. Cartea are ca editori Academia de Științe a Rusiei, Institutul de Slavistică și Serviciile Arhivelor Federale ale Rusiei. Colegiul de redacție este format din cei mai buni specialiști ruși ai spațiului geografic și problematicii abordate, respectiv T.V. Volokitina, T.M. Islamov (redactor responsabil) și T.A. Pokvailova. Parafrăzând un titlu al unui amplu studiu semnat în 1994 de ultimii doi cercetători menționați, care la rândul lor îl citau pe academicianul E.V. Tarle, subiectul cărții s-ar putea rezuma la sintagma „Tran-

silvania – mărunț discordiei între Ungaria și România”.

Ediția are un serios aparat critic lămuritor (introducere, comentarii științifice, indice de nume și regeste de documente), pentru a înlesni lectura și a-l ajuta pe cititor să se orienteze. Ea cuprinde 127 de documente, prezentate cronologic, recent desecretizate, aflate în fondurile secretariatului comisariatului poporului pentru afaceri externe, V.M. Molotov, și al adjuncților săi, Vișinski și Dekanozov, în cele ale referențurilor pentru România și Ungaria din cadrul aceluiași comisariat și materiale ale Comisiei Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe însărcinată cu pregătirea tratatelor de pace și construcția postbelică, comisie condusă de M.M. Litvinov (Magazin istoric, nr. 11/1998).

„Mapele speciale” ale lui I.V. Stalin și V. M. Molotov au furnizat și ele alte documente culegerii despre care vorbim.

Intră astfel în circuit noi documente, dintr-o sursă până acum inaccesibilă cercetătorilor români. Prin intermediul volumului, putem arunca o privire – o perspectivă de ansamblu vom avea atunci când vom căpăta certitudinea că toate documentele referitoare la această problemă au fost publicate – în culisele central și est-europene ale evenimentelor din vara anului 1940.

Anul 1940, pe care încercăm să îl surprindem în paginile de față, este acoperit de 35 de documente: rapoarte ale ambasadorului U.R.S.S. la Budapesta, ale reprezentantului sovietic la București, convorbiri între ministrul de Externe Molotov și ambasadorul german la Moscova, Schulenburg, note verbale ale Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe adresate misiunii române în capitala sovietică, discuțiile lui Dekanozov cu trimisul ungar etc.

Singura deosebire

La 29 iunie 1940, Dekanozov l-a primit pe trimisul Ungariei la Moscova, I. Kristóffy, care „a exprimat marea sa satisfacție în legătură cu acțiunea noastră [a U.R.S.S. - n.n.] în Basarabia și Bucovina de Nord. El a citit cu plăcere articolele din *Pravda*, consacrate problemei alipirii Basarabiei și Bucovinei de Nord la U.R.S.S.”. La întrebarea lui Dekanozov „ce impresie a produs în Ungaria «alipirea» Basarabiei și a Bucovinei de Nord la Uniunea Sovietică”, Kristóffy a răspuns că nu are, deocamdată, informații, dar este convins că aceasta a fost percepută bine. Cu atât mai mult cu cât, cum se știe, și Ungaria are pretenții teritoriale față de România, deosebirea fiind doar că Uniunea Sovietică și-a rezolvat deja problema, în vreme ce Ungaria încă nu”.

La 3 iulie, Kristóffy a fost primit și de V.M. Molotov. În informarea referitoare la reprezentantul sovietic, N.I. Șaronov, la Budapesta se arată că, din însărcinarea guvernului său, diplomatul ungar l-a întrebat pe comisarul sovietic al Afacerilor Externe dacă „guvernul sovietic poate influența Iugoslavia ca aceasta să rămână liniștită în cazul în care Ungaria va fi nevoită să intre în conflict cu România”.

Molotov a răspuns că „un astfel de amestec din partea noastră este prematur, făcând referire la faptul că noi nu am stabilit încă relații cu Iugoslavia: miniștrii plenipotențiar, deși numiți, nu au sosit încă la post...”.

Molotov l-a informat pe diplomatul ungar că partea sovietică a expus Italiei caracterul relațiilor U.R.S.S. cu Ungaria, și anume: „Guvernul sovietic consideră relațiile sale cu Ungaria normale; U.R.S.S. nu are nici un fel de pretenții față de Ungaria; guvernul sovietic consideră că pretențiile Ungariei față de România sunt întemeiate.

Am adăugat că reprezentanții U.R.S.S. vor susține această poziție în cazul convocării unei conferințe internaționale, la care s-ar pune problema pretențiilor Ungariei față de România”.

Așadar, partea ungară primea sprijin de la cea sovietică pentru pretențiile teritoriale față de România.

N.I. Șaronov l-a vizitat la 5 iulie 1940 pe viceministrul Afacerilor Externe al Ungariei Vörnle, care – se spune în document – „m-a felicitat cu prilejul alipirii Basarabiei la U.R.S.S. și a spus că ei se bucură de aceasta mai mult decât oricare alt stat, deoarece pentru ei înseamnă lichidarea principiului integrității României și o posibilitate mai ușoară să se continue ceea ce am început noi” (adică U.R.S.S.).

Ungaria este gata

Demnitarul maghiar a menționat de asemenea că, „dacă ei s-au abținut să acționeze în cel mai favorabil moment pentru ei – eliberarea de către noi a Basarabiei și marile zguduiri care s-au produs în România din această cauză –, el consideră necesar să-mi spună că ciocnirea dintre Ungaria și România este inevitabilă”.

La întrebarea diplomatului sovietic dacă „România va fi de acord să satisfacă cererile noastre?”, Vörnle a răspuns că „Ungaria nu cere toată Transilvania, ci numai o parte a ei și pentru a se evita războiul și posibila distrugere a întregii României, ar fi mai bine ca românii să fie de acord să returneze o parte a Transilvaniei în mâinile Ungariei...”.

La 6 iulie 1940 diplomatul rus a fost primit de ministrul Afacerilor Externe al Ungariei, Csáky István, care „m-a rugat să transmit guvernului meu profunda recunoștință a guvernului ungar în legătură cu declarația comisarului sovietic al Afacerilor Externe, prezențată lui Kristóffy, în problema

OPRIȚI

Domnul inginer Paul Știubei s-a angajat la Radio în anul 1933. A fost trimis la Bod, unde se monta postul de emisie Marconi de 20 KW. Fusese cumpărat de la englezi și instalat în mare grabă. Clădirea era încă umeză, nu se uscase bine zidăria. Legătura cu Bucureștiul se făcea prin telefon. Linia era foarte proastă și au fost obligați să folosească un post de recepție radio, pentru a primi programul de la sediul central și a-l retransmite.

În anul 1940, își aduce aminte Paul Știubei, ori de câte ori vorbea lorga la radio, în studioul de emisie seosea directorul general, Istrățeanu, care îi spunea: „Domnule Știubei, lasă-mă pe mine la pupitr”. Motivul era că marile istoric făcea multe aluzii nefavorabile nemților. Și directorul general stătea cu

relațiilor sovieto-ungare”. Ministrul l-a informat de asemenea că „mobilizarea s-a încheiat, că efectivele armatei au ajuns la un milion... și că Ungaria era gata să înceapă războiul”.

În cadrul unei noi întâlniri, din 8 iulie, ministrul ungar l-a informat cu titlu confidențial pe diplomatul sovietic că „astăzi a primit o telegramă de la Berlin, în care se anunță că Hitler se va putea întâlni cu Teleki și Csáky la mijlocul săptămânii, începând de miercuri. El a adăugat că la această întâlnire vor lua parte Ciano și Ribbentrop și se va discuta problema Europei de Sud-Est”.

„Am primit o comunicare din România – a continuat Csáky – potrivit căreia dumneavoastră concentrați un număr însemnat de unități mecanizate în sudul Basarabiei, de asemenea, că

CLOPOTELE TRANSILVANIEI!

MARIANA CONOVICI

mâna pe buton, să închidă emisia, dacă spusele lui Iorga deranjau prea tare. Lucru care nu s-a întâmplat totuși niciodată.

Dar amintirea cea mai dureroasă a domnului Știubei din acel an este legată de ziua de 30 august.

In vara lui 1940, G.D. Mugur, redactor al Radioului, l-a chemat și i-a spus: „Domnule Știubei! Te duci singur în Transilvania și înregistrezi clopotele de la bisericile renumite de acolo.” Voia să facă o emisie cu clopotele din Transilvania. Era problema Transilvaniei în discuție. Și m-am dus la Brașov. M-am dus la bătrânul Brediceanu, cu care am stat de vorbă și mi-a spus

el cam unde trebuia să mă duc: la Făgăraș, la Avrig, în alte locuri. Și am înregistrat clopotele pe discuri și după aceea m-am întors la Brașov, la Radio România, unde făcusem un mic sediu.

Primesc un telefon de la București: «Vino imediat! Pornește imediat la București!». Era cedarea Transilvaniei. În noaptea aceea am venit cu cea mai mare viteză la București. L-am ascultat pe Manoiilescu [Mihail, ministrul de Externe al României] vorbind, cel care făcuse tratativele. N-am mai auzit așa ceva, un om plângând la microfon. Un ministru! Și seara dă emisia asta, cu clopotele! Atâta mai trebuia! Nici n-amsers bine 10 minute, că a venit un telefon de la Palat: «Ce e cu asta? Ce e porcăria asta? Opriți imediat emisiunea!» Mai trebuia să tragă și clopotele pe deasupra. Că deja înfuseseră operațiunile de retragere!“.

Iugoslavia este liniștită și că el nu crede în posibilitatea intervenției Iugoslaviei în cazul unui conflict ungaro-român“.

La 12 iulie, consilierul sovietic A.D. Beleaiev a comunicat Comisariatului pentru Afaceri Externe că un deputat ungar, Andras Mecser, l-a informat că după întâlnirea lui Teleki și Csáky la München cu conducătorii germani, „Ungaria nu va rezolva problema Transilvaniei pe calea armelor, ci prin negocieri pașnice...”

Mari dificultăți

În paralel, Moscova urmărea cu atenție situația politică din România și poziția față de pretențiile teritoriale ale Ungariei și Bulgariei. Într-o amplă informare a reprezentantului U.R.S.S. la București, A.I.

Lavrentiev, adresată lui V.M. Molotov la 30 iulie 1940, diplomatul sovietic sublinia că „nu există nici o îndoială că după anexarea [de către U.R.S.S. a] Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, Germania a luat toate măsurile să fie alcătuit un guvern progerman“ [în România].

Referindu-se la o declarație a ministrului Afacerilor Externe M. Manoiilescu, potrivit căreia „este posibilă dezvoltarea unor relații de prietenie între U.R.S.S. și România“, Lavrentiev aprecia că „referirea la prietenie, după ce noi am recuperat Basarabia și partea de nord a Bucovinei, poate că ar trebui să o considerăm o formă mascată, sub care să se poată dezvolta apropierea, pe de o parte a României de Italia și Germania și, pe de alta, o orientare împotriva Uniunii Sovietice“.

În concluziile informării, diplomatul sovietic sublinia: „1. Guvernul român s-a înscris pe calea subordonării politicii sale externe și interne intereselor alianței italo-germane... 2. Politica dușmănoasă a guvernului român față de Uniunea Sovietică a trecut la o formă ascunsă, tănuită, calculată, în perspectiva ciocnirii intereselor Uniunii Sovietice cu ale Germaniei“.

Diplomația sovietică a urmărit cu atenție deosebită negocierile dintre România și Ungaria, din perioada 16-24 august 1940. Într-o informare adresată de reprezentantul sovietic la Budapesta, N.I. Șaronov, lui V.G. Dekanozov, la 17 august 1940, cu privire la negocierile româno-ungare, se arăta că structura delegației ungare „nu permite să vorbim despre o convingere serioasă a ungarilor de a ajunge la o înțelegere pe cale pașnică... În ciuda faptului că ungurii cunosc poziția noastră față de pretențiile lor, totuși, atât mesajul lui Gafencu, cât și zvonurile despre dorința României de a institui relații bune cu noi, împreună cu neîncrederea cabinetului de miniștri în continuarea bunelor relații sovieto-germane, îi obligă pe unguri să grăbească rezolvarea conflictului“.

La rândul său, șeful misiunii sovietice la București, A.I. Lavrentiev, a trimis o analiză proprie lui V.M. Molotov, la 23 august 1940, despre mersul tratativelor româno-ungare la Turnu-Severin. El aprecia că „în tratativele cu Ungaria în legătură cu Transilvania există mari dificultăți“.

Arătând că partea ungară „considera Tratatul de la Trianon anulat“, diplomatul sovietic aprecia că „această fundamentare juridică le trebuie ungarilor, neîndoindu-se, pentru a-și relua și acea parte a Transilvaniei în care populația dominantă o constituie românii“.

După părerea sa, Germania se situa de partea României în problema pretențiilor Ungariei, urmărind: „a) să elimine cât mai

repede stările de spirit filo-franceze și antigermane... b) să mențină populația germană în statul român, considerând populația germană drept o condiție favorabilă pentru supunerea politică și economică a României intereselor proprii... c) să păstreze statul român ca un stat mai puternic, considerându-l drept un cap de pod posibil împotriva Uniunii Sovietice și pentru pătrunderea în continuare în Balcani...”

Amenințări serioase

În concluziile sale, A. I. Lavrentiev aprecia: „1. Influența politică, economică și ideologică a Germaniei în România începe să pătrundă nu numai în politica externă, ci și în întreaga viață a țării. 2. Evident, Germania privește România ca «spațiul său vital», de unde, se poate presupune, întărirea în continuare a poziției sale nu numai în Balcani, ci și în Orientul Apropiat... 3. Politica română față de U.R.S.S. pornește de la: a) politica generală a țărilor «Axei» față de Uniunea Sovietică; b) o anumită teamă că Uniunea Sovietică ar vrea să folosească complicațiile care pot apărea între România și Ungaria la rezolvarea litigiului teritorial; c) din necesități economice, întrucât războiul din Occident acționează distrugător asupra economiei românești.

În mod concret, această politică se va exprima în tendința (sau încercările) de a încheia cu Uniunea Sovietică acorduri economice, dar care să nu atingă câtuși de puțin interesele germane și italiene”.

Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, a fost urmărit cu maxim interes de diplomația sovietică. Chiar în ajunul dictatului, la 29 august, Uniunea Sovietică a acuzat neîntemeiat România – aflată sub presiunea puterilor „Axei” – de provocarea unor incidente de frontieră și a amenințat-o că dacă de partea sovi-

etică vor fi victime, „atunci lucrurile pot dobândi un caracter serios. Guvernul sovietic atribuie guvernului român întreaga răspundere pentru consecințele posibile ale acțiunilor menționate mai sus”.

Această notă verbală a fost înmănată chiar în ziua de 29 august, ceea ce coincide cu speranțele Ungariei de a vedea România amenințată din ambele părți, pentru a o forța ca – sub presiunea Germaniei și Italiei – să cedeze Ardealul de Nord.

Imediat după dictatul de la Viena, ambasadorul Germaniei la Moscova, F. von Schulenburg, l-a informat pe V.M. Molotov. Era 31 august. El a citit mesajul primit de la Berlin, în care se spunea: „În virtutea relațiilor prietenești cu U.R.S.S., guvernul german a hotărât să informeze despre aceasta guvernul sovietic, în cel mai scurt timp”.

După ce a mulțumit pentru informare, Molotov a menționat că în presă au apărut mai multe elemente despre „arbitrajul” de la Viena decât cele pe care le-a adus la cunoștință ambasadorul german. Totodată, ministrul a declarat că „guvernul german a încălcat articolul 3 al tratatului de neagresiune din 23.08.1939, care prevede consultări în probleme care interesează ambele părți”.

Guvernul german, a adăugat Molotov, „a încălcat acest articol, neconsultându-se cu guvernul sovietic într-o problemă care nu poate să nu afecteze interesele U.R.S.S., deoarece este vorba despre două state vecine cu Uniunea Sovietică. În pofida tratatului, guvernul german nu s-a consultat în această problemă cu guvernul sovietic, ci doar i-a adus la cunoștință faptele împlinite, adică s-a limitat la o informare ulterioară”.

Înainte de a continua excursul nostru între interesantele și lămuritoare documente ale volumului amintit – ceea ce vom face în numărul viitor al revistei – și aprecii oportunitatea unor

asemenea „săpături” în nescatele arhive de la Moscova, ne permitem o nedumerire: tonul și conținutul studiului introductiv al cărții, semnat de doi dintre membrii colegiului de redacție: T.M. Islamov și mai vechea colaboratoare a *Magazinului istoric*, T.A. Pokivailova, nu rimează deloc cu substanța volumului.

Fără comentarii

Și pentru că sperăm ca vremea aprigelor „înfierări” să fi apus, cel puțin în paginile revistei care ne găzduiește aceste rânduri, și că cititorii – ca și noi – tolerează oricărui cercetător, de pe orice meridian ar fi el, dreptul la punctul său de vedere – cu condiția să fie susținut de documente – am optat pentru forma cea mai simplă și cea mai probă: redăm pasaje din studiul introductiv pe care l-am invocat, fără a corecta erorile istorice și nici spiritul în care a fost redactat textul. Ne exprimăm doar încă o dată mirarea. De ce era nevoie de atâtea neadevăruri? Mai ales în deschiderea unui volum atât de adevărat și de prețios, prin mărturiile crude, fruste, de arhivă?

Așadar, să spicuim, fără a comenta.

„Basarabia – care s-a unit cu Rusia în Războiul pentru apărarea patriei în 1812 – după mai bine de o sută de ani, ca urmare a dictatului de la Versailles, a trecut și ea, împreună cu Transilvania, la români, devenind o parte componentă a «României Mari». Astfel, în perioada primului război mondial, Rusia țaristă, apoi sovietică (mai târziu Uniunea Sovietică), a devenit interesată, direct sau indirect, de destinele Transilvaniei”.

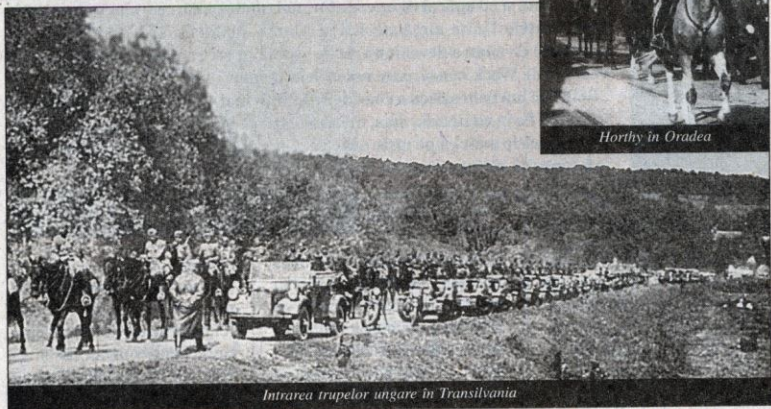
„Transilvania a devenit un măr al discordiei între România și Ungaria, pentru că hotărârile Conferinței de pace de la Versailles care au satisfăcut o singură parte, România, au ignorat total până și cele mai mici interese legitime ale celeilalte

părți, învinsă în război, Ungaria, cea care, în plus, avusese nefericirea să fie pentru 133 de zile republică sovietică, «o Ungarie roșie». La Versailles pe stăpânii peste destinele țărilor și popoarelor lumii i-a preocupat prea puțin noțiunea de justiție elementară și grija pentru stabilitate într-o lume care se așeza după un măcel sângeros.

numai Transilvania, ci și o mare parte din Banat (inclusiv Voevodina actuală), orașul-port de la Adriatică, Fiume (azi Rijeka, în Croația), Slavonia, Slovacia și Ucraina subcarpatică (adică Rusia subcarpatică). Chiar și Austria – nu mai puțin răspunzătoare de războiul mondial decât Ungaria – a primit o bucată din teritoriul transilvan, din

Horthy in Oradea

Intrarea trupelor ungare în Transilvania

Astfel Conferința de pace s-a transformat într-o instanță de judecată, unde unii au fost răsplătiți, iar alții pedepsiți. Învingătorii i-au pedepsit pe maghiari nu numai pentru participarea lor la războiul mondial, ci și pentru bolșevism, pentru că într-un acces de disperare, în martie 1919, au instaurat dictatura comunistă a proletariatului, de tip sovietic, ca să-și apere capitala de dușmanii ce o asediau din toate părțile, ca să se salveze ca nație. Ei au fost aspru pedepsiți la Conferința de pace tocmai pentru acest lucru, pentru păcatul bolșevismului, pedepsiți chiar mai aspru decât oricare din țările ce au luptat contra puterilor Antantei, chiar decât Germania, principala vinovată de războiul mondial imperialist din 1914-1918.

I s-au luat două treimi din teritoriu, «au zburat» din ea nu

care s-a format provincia Burgenland. Cea mai substanțială bucată din «plăcinta ungară» i-a revenit însă României, în granițele căreia se și afla cea mai numeroasă minoritate maghiară.

Fosta «națiune dominantă» a ajuns în situația unei «minorități naționale» discriminate, lezate în drepturile și proprietățile ei.

„În acest fel, Tratatul de pace de la Trianon, lângă Versailles, în 1920, tratat ratificat de Ungaria, a pus o bombă cu efect întârziat sub edificiul așa-zisei «reglementări pașnice» din partea răsăriteană a continentului. Și ea a explodat exact după două decenii. România i-a devenit victimă în 1940, față de teritoriul ei formulând pretenții teritoriale pe lângă Ungaria și U.R.S.S., și vecina din sud, Bulgaria, care a cerut retrocedarea Dobrogei de Sud.

Toți cei trei vecini ai României erau absolut hotărâți prin orice mijloace să-și recapete pământurile alipite la România. Totuși, contradicțiile bulgaro-române, legate de Dobrogea, sudică, au jucat un rol secundar în conflictul născând în jurul României. Coincidența obiectivă de interese fundamentale ale U.R.S.S. și Ungariei în raport cu România a îndemnat guvernele celor două țări să se îndrepte una spre cealaltă, chiar în ajunul celui de-al doilea război mondial. „Astfel România s-a aflat înconjurate de un cerc ostil, format din trei state vecine, fiecare dintre ele urmărind să-și ia înapoi teritoriul acaparat de români în 1918-1920. S-a creat o situație în care interesele naționale ale U.R.S.S. și Ungariei au coincis în mod obiectiv.” ■

(Va urma)

Mihai Antonescu – un interlocutor interesat și receptiv

RENÉ DE WECK: „ORACOLUL” DIN BUCUREȘTI

Starea de război i-a conferit lui René de Weck, în calitatea sa de ministru al Elveției la București între 1933-1945 (Magazin istoric, nr. 4-12/1990, 1-7/1991), o poziție de excepție. Din decembrie 1941, Legația Elveției a fost însărcinată și cu apărarea intereselor mai multor țări, cele mai importante fiind Statele Unite ale Americii și Marea Britanie. Din acel moment, ministrul elvețian a devenit un fel de vedetă pe scena politică românească. O simte de Weck însuși, care notează în jurnalul său, la 15 ianuarie 1942: „Românii mă tratează cu o considerație mult mai «distinsă» decât altădată. Caută să fie în compania mea, mă asaltează cu invitații la prânz sau la cină și iau spusele mele ca pe niște oracole. Chiar Ică [Mihai Antonescu] însuși mă consultă și ține seama de părerea mea”.

CLAUDIA CHINEZU

În perioada războiului, când o viză pentru Elveția era greu de obținut, René de Weck a facilitat demersurile unor personalități care au solicitat intrarea în țara cantoanelor. Decizia finală revenea Departamentului politic de la Berna, dar acesta consulta în prealabil pe ministrul de la București. Așa s-a întâmplat și în cazurile lui Grigore Gafencu, fostul ministru de Externe, Mihail Ralea, fost ministru al Muncii în timpul lui Carol II, și Richard Franasovici, ministru al României la Varșovia, Paris și Vichy.

Apropiat de Gafencu și Ralea încă din timpul studiilor universitare la Paris, printr-o scrisoare către Departamentul politic din 17 iulie 1940, de Weck preciza: „Mi-ar fi greu să tratez drept solicitanți anonimi niște oameni cu care nu am decât a mă lăuda, atât prin relațiile personale pe care le am cu ei, cât și pentru serviciile pe care aceștia le-au adus țării noastre”.

Nici Gafencu și nici Ralea nu erau considerați refugiați politici și nici adversari ai regimului de atunci; motivația lor se referea la dorința de a găsi „odihnă” într-o perioadă deosebit de agitată. Singura condiție care li se punea era ca, odată ajunși pe teritoriul Elveției, să se abțină de la orice activitate politică.

Solicitări de vize

În noiembrie 1942, când R. Franasovici a solicitat și el viză pentru Elveția, Departamentul politic i-a cerut lui de Weck să-i furnizeze date despre starea financiară a solicitantului. La 29 aprilie 1943, printr-o scrisoare către Departamentul politic, de Weck arăta că Franasovici era un om „foarte bogat”, avea întinse domenii agricole, o moară și deținea un hotel pe strada Pitar Moș în București, pe care îl închiria cu 100 000 de lei unui diplomat din Argentina. La toate acestea se

adăugau bijuteriile doamnei Franasovici și câștigurile obținute din tranzacții cu dolari (el pretindea 4,35 franci elvețieni pentru un dolar și nu 3,70 cât era cursul oficial); în plus, era asigurat la băncile elvețiene și ca atare avea o existență garantată.

Grigore Gafencu și R. Franasovici au fost principalii reprezentanți ai opoziției în Elveția în anii războiului: Gafencu ținea legătura cu Maniu și cei din jurul său, dar și cu regele Mihai, iar Franasovici era membru al Partidului Național Liberal (aripa Gh. Tătărescu). Poate și datorită acestui fapt, imediat după răsturnarea lui Antonescu, *Gazette de Lausanne*, în care Gafencu a publicat numeroase articole, a tipărit, în 25 august 1944, un comentariu în care exagerând, evident, lucrurile, aprecia că „inițiativa răsturnării de alianță a revenit unui grup de patrioți români refugiați în Elveția”.

Tabloul al lui René de Weck, aflat astăzi la Palatul Mogoșoaia

„Vă vorbesc ca un prieten“

Din postul său bucureștean, de Weck a acceptat adesea să intervină pe lângă autoritățile române pentru apărarea cauzei evreilor și protestanților. În anturajul său de prieteni se numărau bancherul Aristide Blank, șef rabinul Alexandru Șafran, W. Filderman, președintele Federației evreilor din România, Adolph Kaufmann, magnatul comerțului cu petrol, Max Aușnit și alții.

Unul din gesturile extraordinare ale lui de Weck s-a consumat în decembrie 1942, când prin intervenția sa rapidă M. Antonescu a reușit să de-joace pregătirea clandestină a unui pogrom antisemit la București. La 1 decembrie 1942, în timpul unei întrevederi cu M. Antonescu, de Weck îi declara acestuia: „Nu vă vorbesc în calitate de ministru al Elveției, ci ca un prieten care, pentru a vă face un serviciu, vă

semnalează un pericol posibil. Prin gestul meu nu mă amestec în treburile interne, ci vreau doar să vă pun în situația de a fi în măsură să contracarați orice eventualitate“.

Uneori, diplomatul elvețian a uzat de influența sa oficială pentru a se implica personal în rezolvarea unor cazuri individuale. Sami Abramovici și

Adolph Kaufmann (martie 1943) se ocupau cu tranzacțiile de petrol dintre România și Elveția. A obținut ca ei să fie scutiți de obligația de a curăța zăpada pe străzi. În cazul dr. W. Filderman (mai 1943) a făcut mai multe demersuri la Mihai Antonescu pentru anularea deciziei de deportare în Transnistria a fruntașului evreu.

Legatia elvețiană din România a mijlocit discuțiile neoficiale dintre guvernul și opoziția română cu polii de putere reprezentati de S.U.A. și Marea Britanie. Între septembrie 1941 și august 1944, Elveția a reprezentat un teren privilegiat pentru menținerea contactelor cu anglo-americanii. Obiectivul demersurilor românești, atât din partea guvernului, cât și a opoziției, era găsirea unei soluții pentru ieșirea României din alianța cu Germania, în condițiile garantării frontierelor românești de după primul război mondial.

În noiembrie 1941 și în mai 1942, ministrul român la Berna, N. Em. Lahovary, a transmis șefului diplomației elvețiene, Pilet Golaz, dorința guvernului român de a avea un schimb de vederi cu Aliații în vederea găsirii unei soluții de pace.

Tatonări similare s-au făcut și pe lângă ministrul elvețian de la București. Atât Pilet Golaz, cât și René de Weck au manifestat însă o atitudine rezervată, considerând că orice acțiune de acest gen ar fi „prematură“. Trebuie avut în vedere faptul că Departamentul politic federal a adoptat în timpul celui de-al doilea război mondial o poziție rezervată față de orice tentativă de mediere între părțile beligerante și că linia promovată constant de Pilet Golaz a fost aceea de menținere a unei imagini impecabile a neutralității elvețiene.

René de Weck și-a asumat însă sarcina de a transmite informații despre România legațiilor americană și britanică de la Berna. În acest sens, sunt de menționat întrevederile sale din iulie 1942 cu Harrison, ministrul S.U.A. în Elveția, și cu cel al Marii Britanii, Norton. Tot el i-a transmis lui Gafencu, aflat la Geneva, mesajele lui Iuliu Maniu și răspunsurile către liderul național-țărănist.

Umbra „Ursului moscovit“

În vara lui 1943, la întoarcerea dintr-o vacanță în Elveția, de Weck a transmis părții române, guvern și opoziție, mesajul Aliaților occidentali în problema României: dema-

rarea negocierilor și cu sau „mai ales“ cu „Ursul moscovit“ (denumirea eufemistică utilizată de René de Weck în jurnalul său pentru Uniunea Sovietică).

În urma unei întrevederi cu M. Antonescu, din 25 noiembrie 1943, de Weck notează în jurnal: „Am repetat ceea ce repetam de câteva luni, că: *nu există o fisură în blocul aliat*. Conferința de la Moscova [a miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, din 19-30 octombrie 1943] a confirmat acest fapt. Deci România nu se poate gândi să folosească pe anglo-americiani împotriva rușilor. Dacă vrea să arate vreo deschidere adversarilor săi, atunci trebuie să se adreseze *simultan celor trei guverne de la Londra, Washington și Moscova și, mai ales, celui din urmă*“.

Ofensiva sovietică din vara anului 1944 și semnarea armistițiului de către România la Moscova, în septembrie același an, au fost urmate de o criză politică internă, care a culminat cu impunerea de către sovietici a guvernului pro-sovietic condus de dr. Petru Groza, în martie 1945.

În aceste condiții, de Weck și-a revizuit radical părerile sale despre prezența sovietică în România și scopurile reale ale Moscovei, încercând să-i convingă pe reprezentanții puterilor occidentale la București să bareze ascensiunea comuniștilor la putere. El le-a cerut, de pildă, să sprijine guvernul Rădescu și să încurajeze retragerea social-democraților lui Titel Petrescu din coaliția cu comuniștii.

Membrii corpului diplomatic din București, asistând la un serviciu divin oficiat la Catedrala „Sf. Iosif“ (martie 1943)

La 27 februarie 1945, de Weck s-a întâlnit cu reprezentantul misiunii Foreign Office-ului la București. „I-am spus lui Mayoribanks – notează el în jurnal – că dacă mai trebuie să-l susțină pe Rădescu, atunci cel mai bun mijloc ar fi să-l determine pe Titel Petrescu să plece din Frontul Național Democrat... Mayoribanks este de aceeași părere cu mine. Fără îndoială că va încerca să-l încurajeze pe prietenul nostru fricos [Titel Petrescu, despre care diplomatul elvețian nu avea o părere prea bună]. Dar este, poate, prea târziu.“

Fiind martorul direct al consecințelor catastrofale ale ocupației sovietice în România, René de Weck nota la 6 martie 1945 că „atâta timp cât armata roșie va ocupa țara, nu ne putem aștepta la nici o reacție, ci numai la alte alunecări spre stânga“. Iar în raportul politic din 12 martie 1945 diplomatul elvețian a reținut declarația pe care i-au făcut-o agenții anglo-americiani în timpul unei discuții: „Cei care contau pe noi

pentru a-i apăra contra apetitului Moscovei nu au ascultat niciodată sfaturile noastre“.

Ce sfaturi vor fi fost și cui fuseseră ele adresate nu știm. Dar un lucru se simte limpede din jurnalul lui de Weck: sentimentul de regret și neputință în fața presiunii procesului de comunicare și sovietizare a României. El notează la 15 aprilie 1945: „Ce mai puteam să fac la ora aceasta? Nu voi putea exercita nici o influență asupra sovieticilor, care sunt pericolul cel mai apropiat pentru România, deoarece ei refuză să ia legătura cu mine“.

Și totuși, dincolo de mâhnire, apare și o rază de soare. Într-un interviu acordat unui post de radio din Roma, unde se afla în octombrie 1945, fiind întrebat cum au fost raporturile româno-elvețiene în perioada misiunii sale la București, el mărturisea: „De fapt, cred că am reușit să le mențin pe planul prieteniei, în ciuda tuturor bulversărilor la care am asistat“.

Ceea ce nu era, desigur, un fapt lipsit de însemnătate. ■

Gh. Tătărescu

Mircea Cancicov

Iuliu Maniu

IMPOSIBILA „UNIUNE SACRĂ“

„Uniunea sacră“ plănuită de Gheorghe Tătărescu în primăvara anului 1943 trebuia să fie o coaliție a tuturor partidelor democratice, care sub conducerea unui Comitet Național, compus din șefii partidelor respective și foști premieri din perioada antebelică, ar fi acționat în direcția scoaterii României din războiul dus alături de Germania. În vederea realizării proiectului său, la 23 martie 1943, Gh. Tătărescu s-a adresat prin scrisori lui Constantin (Dinu) I.C. Brătianu și lui Iuliu Maniu, șefii Partidului Național Liberal și, respectiv, Partidului Național-Țărănesc. La 29 martie, tot printr-o scrisoare, Maniu a respins propunerea, reproșându-i lui Tătărescu colaborarea cu fostul rege Carol II și făcându-l responsabil pentru prăbușirea frontierelor naționale în 1940.

Acest dialog epistolar s-a efectuat prin mijlocirea cunoscutului om politic Mircea Cancicov. Fiecare dintre părțile implicate

s-a adresat prin scrisori acestuia, iar el le-a adus la cunoștință celui interesat. La 4 aprilie, Gh. Tătărescu a trimis o a doua scrisoare pentru Maniu, în care răspundea tuturor acuzelor formulate la adresa lui. Aceste documente sunt cunoscute specialiştilor și au fost utilizate la elaborarea unor studii și articole consacrate acelor ani.

Există însă și o a doua scrisoare a lui Iuliu Maniu, datată 10 aprilie 1943, după informațiile noastre încă nepublicată. O copie a ei se află în Arhiva Centrului de Studii pentru Istoria Evreilor din România, Dosar II 407, și ni s-a părut că merită să fie cunoscută de publicul larg. Dincolo de unele păreri și interpretări personale despre evenimentele deceniilor trei-patru ale veacului nostru, documentul reflectă criza de solidaritate a clasei conducătoare românești într-unul din cele mai dramatice momente din istoria țării.

T. WEXLER

10 aprilie 1943

Stimate Domnule Cancicov,

Am primit cu satisfacțiune reflecțiunile d-lui Gh. Tătărescu privitoare la comunicarea mea, prin care am refuzat să particip la „Uniunea sacră” propusă de d-sa. Satisfacțiunea ce simt e motivată prin faptul că d-sa recunoaște veracitatea afirmațiilor mele cari constituie pentru mine tot atâtea temeuri serioase ale refuzului meu.

Dl. Gh. Tătărescu încearcă să dea unele explicațiuni privitoare la atitudinile d-sale atât de varii, explicațiuni cari, însă, nu interesează acum, când nu este vorba să facem istorie, ci să stabilim fapte și să analizăm impresiunile și urmările pe care le-au putut produce.

Examinând din acest punct de vedere oferta d-lui Tătărescu și lista de personalități propusă de d-sa – cu care presupun că ar dori să impresioneze lumea democrațiilor occidentale –, am ajuns la concluzia că prezența d-sale nu este hotărâtoare pentru opinia publică a democrațiilor occidentale, nici pentru a produce un sentiment de siguranță între eventualii tovarăși de acțiune. Pentru a dovedi temeinicia acestor aprecieri ale mele, am înșirat câteva fapte care învederează lipsa tăriei de convingeri și contradicțiile politice de care s-a făcut vinovat dl. Gh. Tătărescu.

Important este că dacă sunt exacte faptele înșirate de mine, explicațiile care ulterior se pot înjgheba cu ușurință nu pot invalida învinuirea de lipsă de prevedere politică și de statornicie în credințe.

Dl. Gh. Tătărescu confirmă afirmația mea că d-sa a fost un factor diriguitor al regimului ex-regelui Carol II, dar afirmă că acest regim nu a fost un instrument de prăbușire, ci unul de „consolidare internă”. Nu cred însă să se găsească cineva în țară care să fie de acord cu d-sa asupra acestei concluziuni. Nu poate fi numit regim de „consolidare națio-

prima dată în istoria țării ca în alegeri organizate de partidul de la guvern, acesta să fie pus în minoritate, cu tot ajutorul dat de întreaga putere a statului. Această întâmplare, pentru care nu cred că Partidul Național Liberal fi este recunoscător – ținând seama de puternicul său trecut politic –, este desigur rezultatul imenselor greșeli pe care le-a făcut dl. Tătărescu, îndeosebi prin protecția dată detestabilei alianțe camariliste din care este foarte greu să se strecoare cineva pe nesimțite într-o „uniune sacră”.

Nu poate fi numit regim de „consolidare națională” o cârmuire din care a rezultat în mod fatal și inevitabil prăbușirea unui tron și ciuntirea hotarelor țării

nală” o cârmuire din care a rezultat în mod fatal și inevitabil prăbușirea unui tron și ciuntirea hotarelor țării. Și nu poate fi numită o guvernare de „consolidare națională” o cârmuire care, din meschine calcule de partid, a încurajat anumite mișcări, soldate cu o adevărată revoluție, ce amenința să zdruncine din temelii ordinea de stat. De altfel, în ce privește guvernarea d-lui Tătărescu, însăși țara a pronunțat o sentință definitivă, prin alegerile din 1937, când guvernul domniei sale a fost doborât cu tot ajutorul dat de Partidul Liberal și alte două partide satelite. S-a întâmplat pentru

Am afirmat că dl. Tătărescu a cedat fără rezistență Basarabia și Bucovina. D-sa recunoaște că „a evacuat vremelnice” aceste

provincii, dar ne consolează cu afirmația că d-sa „a luat în scris răspunderea” pentru această evacuare – ca și când „răspunderea” d-sale ar avea vreo importanță în fața faptului atât de dureros și a modului dezorganizat în care s-a săvârșit această evacuare și alături de umilitorul cortegiu în mijlocul căruia s-a petrecut acest act istoric. Dl. Tătărescu n-a admis nici măcar să citească în „parlamentul” d-sale protestul împotriva cedării Basarabiei, semnat de către senatorii de drept – între care și șeful Partidului Național Liberal [C.I.C. Brătianu] –, împiedicați în exercitarea mandatului lor, din

cauză că n-au îmbrăcat ridiculele uniforme ale „Frontului” [Renasterii Naționale] de tristă amintire. Ipoteticele pericole înșirate de d-sa cu scopul de a explica cedarea provinciilor, fără o bărbătească luptă, care onorează și ridică o națiune și în caz de înfrângere, nu șterg, ci mai mult subliniază rușinea națională la care am fost supuși în opinia publică mondială. Rezistența ce ar fi opus țara noastră ne-ar fi de mare folos și în discuțiunile internaționale care vor avea loc în viitor. Întreaga procedură a regelui Carol și a d-lui Tătărescu în legătură cu cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord este caracterizată prin temerile de limbaj, lipsă de pregătire diplomatică și militară, lipsă de prevedere politică și lipsă de voință clară. Absența unei voinți și a unui plan bine precizat se învederează mai mult prin faptul că dl. Tătărescu de o parte a scos din guvernul său, prin surprindere, pe Nicolae Titulescu, împiedicându-l să încheie înțelegerea definitivă plănuită cu Rusia, Anglia și Franța, iar de altă parte nu a încercat să facă la timp o înțelegere cu Germania, deși era clar că d-sa nu mai voia să meargă în politica externă alături de Rusia și foștii noștri aliați. Dl. Tătărescu a făcut o politică externă complet greșită, în urma căreia am rămas izolați. D-sa contează prea

Iuliu Maniu (în picioare), oaspetele unor prieteni la Snagov

mult pe memoria slabă a opiniei publice românești când, în fața acuzării noastre că a

de altă parte dacă d-sa nu ar fi împiedicat executarea planului de înarmare întocmit de

Întreaga procedură a regelui Carol și a d-lui Tătărescu în legătură cu cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord este caracterizată prin temerile de limbaj, lipsă de pregătire diplomatică și militară, lipsă de prevedere politică și lipsă de voință clară

cedat acele provincii fără rezistență, invocă faptul că n-am putut să rezistăm din cauza neputinței noastre de a ne apăra. Bărbații de stat germani și presa germană ne-au destăinuit că înainte de călătoria lui von Ribbentrop la Moscova [în august 1939] s-ar fi putut realiza o înțelegere cu Germania care ne-ar fi putut pune la adăpost față de invazia rusească. Dacă d-sa ar fi continuat politica lui Titulescu, cu sinceritate, sau dacă, lepădându-se de ea, s-ar fi putut decide să încheie o înțelegere cu Germania; iar pe

de altă parte dacă d-sa nu ar fi împiedicat executarea planului de înarmare întocmit de guvernarea mea, fără însă să fie luate la vreme alte măsuri suficiente și serioase de înarmare, nu ar fi trebuit să constate că a cedat provinciile fiindcă România era neînarmată și „izo-

lată”. În fața acestei tragice situații, la ce folosește răspunderea d-sale juridică, pusă în vedere „în scris”, când precum se vede nu vrea să suporte consecințele răspunderii politice.

Am afirmat că dl. Tătărescu a consimțit cedarea Ardealului. D-sa se apără cu împrejurarea că la acea dată nu mai era prim-ministru, dar recunoaște că în calitatea sa de consilier regal și-a dat avizul asupra procedurii arbitrajului, aprobând-o, fiindcă „guvernul prezentase

De la dreapta spre stânga: regele și doi dintre consilierii săi: N. Iorga și Gh. Tătărescu

Italia și Germania“ ca fiind „categoric favorabile României“ și a fost înșelat în așteptări. Lăsând la o parte că d-sale, ca fost ministru de Externe și fost șef al guvernului român, nu-i era îngăduit să fie lipsit de informații în ce privește sentimentele Italiei și Germaniei, categoric prietenești Ungariei, sentimente pe care noi toți le cunoșteam, și prin urmare aplicând o prevedere normală nu trebuia să se fi încrezut în titularii neofiți, veniți abia atunci în fruntea guvernului român. D-sa, în Consiliul de Coroană, în care s-a raportat hotărârea de la Viena cu totul nedreaptă și absurdă, a luat atitudine pentru acceptarea acestei hotărâri, deci a colaborat la ruperea Ardealului, ceea ce prin nimic nu poate fi scuzat.

Am afirmat că dl. Tătărescu a colaborat la introducerea

dictaturii și a totalitarismului îmbrăcat în haina despotismului regal. Dl. Tătărescu

Suveranii trebuie să se înconjoare cu sfetnici pe care îi desemnează în urma meritelor lor opinia publică legal exprimată, iar nu cu favoriții constituiți după măsura în care dispun de puterea adaptării la cerințele momentane ale suveranului și care năzuiesc a-și câștiga merite prin flatarea unor slăbiciuni și prejudecăți care într-un moment dat pot obseda pe orice om

răspunde: „Am colaborat – este exact – la guvernul de concentrare al lui Miron Cristea, prin care Coroana a schimbat cadrele vieții noastre constituționale“. Dl. Tătărescu recunoaște deci că a colaborat la introducerea dictaturii și a aplicat-o, deși în cuvântarea sa ținută la radio în 14 decembrie 1937 a spus cuvânt cu cuvânt: „Numai proștii și nebunii se pot gândi la dictatură“. Dl. Tătărescu s-a gândit la ea, nu numai atât, ci și a aplicat-o, dar,

firește, pune vina pe Coroană, ca toți „favoriții“ când ajung în necaz. Încă o pildă bună că suveranii trebuie să se înconjoare cu sfetnici pe care îi desemnează în urma meritelor lor opinia publică legal exprimată, iar nu cu favoriții constituiți după măsura în care dispun de puterea adaptării la cerințele momentane ale suveranului și care năzuiesc a-și câștiga merite prin flatarea unor slăbiciuni și prejudecăți care într-un moment dat pot obseda pe orice om. Și pentru ca neseriozitatea acestei bruste schimbări de ideologie politică a d-lui Gh. Tătărescu să fie

și mai evidentă, d-sa se scuză cu pilda dată de Iugoslavia, Bulgaria și Grecia, pierzând, firește, cu totul din vedere pilda statelor „fără importanță“ ca: America, Anglia, Franța, Belgia, Elveția, Olanda și a vecinei noastre Cehoslovacia. Îngrijorat de „ordinea internă“ și de „autoritatea Coroanei“, dl. Tătărescu a aruncat la foc credința pe care a jurat de atâtea ori.

Am afirmat că dl. Tătărescu a tolerat și efectuat renunțarea la garanțiile franco-britanice. Dl. Tătărescu recunoaște faptul, însă afirmă că România a fost silită să renunțe la acele garanții, fără a preciza de către cine a fost silită. Și pentru a învedera ingratitudea și ofensa de care

s-a făcut vinovat față de Franța și Anglia afirmă că d-sa a fost acela care în calitate de ambasador în Franța a cerut aceste garanții. Dl. Tătărescu a cerut mâna de ajutor Angliei și Franței și după ce i s-a dat, fără nici un contraserviciu, la ordinul dușmanilor ei [lor], a refuzat mâna întinsă. Și acum, dl. Tătărescu, după această curioasă procedură, după cum rezultă din propunerea făcută, vrea însuși să înjghebeze o acțiune pentru a cere din nou aceeași mână de ajutor pe care a lovit-o.

Am afirmat că dl. Tătărescu a fost pivotul principal al politicii de infidelitate în materie externă și de asuprire în materie internă al ex-regelui Carol.

In legătură cu această afirmație dl. Tătărescu crede a fi în drept să-mi facă reproșuri și să-mi dea lecții de patriotism. Aceasta însă în baza unei importante deformări a afirmației mele, imputându-mi că am acuzat de infidelitate și de duplicitate „România“, deci am dat o armă în mâna adversarilor noștri. Din citatul de mai sus reiese clar că am acuzat de duplicitate și de infidelitate pe regele Carol și pe pivotul său principal, pe dl. Tătărescu, pe care nicidecum nu i-am confundat cu Țara Românească, dimpotrivă, am protestat întotdeauna să fie socotiți ca repre-

zentanții adevărați ai opiniei publice românești.

Dovada că acest fel al meu de a vedea era exact o dată faptul că regele Carol a fost lipsit de tron, iar dl. Tătărescu a căzut în alegerile făcute de d-sa cu tot ajutorul întregii puteri de stat.

Într-adevăr, politica externă a României a mers pe drumul fidelității și al sincerității până când dl. Tătărescu a îndepărtat prin surprindere de la Departamentul Externelor pe N. Titulescu, care tocmai pregătea o înțelegere cu Anglia, Franța și Rusia. România și opinia

intervenit [între 15-28 noiembrie 1938] vizita de la Londra și de la Paris, cu faimoasa declarație a ex-regelui Carol și, imediat după aceasta, vizita la Führerul Hitler, astfel că devenise o vorbă volantă malițioasă observația făcută de lumea internațională: „Oare pe cine vrea să păcălească regele Carol?“

România însăși a îndeplinit obligațiunile contractuale până la data schimbării la față oficială întâmplătoare la 26 mai 1940.

Atunci însă, într-o conferință ținută la Președinție, în prezența d-lui Fabricius, s-a hotărât „că România dorește să accentueze colaborarea cu Germania“. Dar și înainte de această dată întreg cortegiul aluziilor, gesturilor și atitudinilor care înso-

Națiunea poate ierta, și în atâtea cazuri trebuie să ierte, ea nu poate și nu îi este permis să uite. Din toate nefericirile care pot atinge o națiune ea are un singur câștig: experiența. Dacă însă și-ar permite să uite, și-ar pierde și acest avantaj; căci fără memorie – care însă nu trebuie să fie tulburată de pasiuni și prejudecăți –, nu se pot trage învățăminte și concluzii

publică au rămas și mai departe credincioase acelor care ne-au ajutat să realizăm unitatea noastră națională. Dovadă sunt manifestările consecvente care s-au produs în opinia publică și nenumăratele declarații și memorii publicate neconținut de către Partidul Național-Tărănesc.

Au intervenit însă prietenia d-lui Tătărescu cu dl. Stoiadynovici, conferințele de la Bled și Bratislava, acceptarea pildei autocratice a Iugoslaviei [aluzie la regimul de autoritate monarhică din această țară]. A

teau regimul ex-regelui Carol – tonul face muzica –, preveșteau cu multă insistență schimbarea politicii externe oficiale a României. Aceste împrejurări l-au îndemnat pe dl. Daladier să-mi spună, la Paris, cu ocazia unei audiențe ce mi-a acordat în 1937, că atâta timp cât durează sistemul de atunci al regelui Carol, Franța nu poate să livreze României armament, ceea ce eu cerusem insistent să se facă.

Dl. Tătărescu face un rău serviciu când se gândește a identifica politica d-sale și a ex-

regelui Carol cu România și opinia ei publică.

În problema de grupare a forțelor politice pentru atingerea unui scop este important a se ști dacă forțele vizate sunt utile pentru a produce în opinia publică internă și externă efectul dorit și dacă ele în interiorul grupării pot produce sentimentul siguranței și al încrederii, absolut necesare pentru o colaborare sigură, dăinuitoare și rodnică.

Înșirarea de mai sus a contrazicerilor esențiale de care s-a făcut vinovat dl. Gh. Tătărescu, pe care d-sa în fond le recunoaște, nu reprezintă perspective favorabile pentru o colaborare cu d-sa.

Dl. Gh. Tătărescu cere, în aceste vremuri grele, aplicarea unui spirit de îngăduință. Datorită acestui spirit de îngăduință mă mărginesc acum la aceste scurte constatări lipsite de orice intențiune de jignire,

menite numai să pună la punct lucruri hotărâtoare în ce privește posibilitatea unei colaborări politice.

Am fost și eu, foarte scurt timp, unul din sfericii ex-regelui Carol. Îndată ce am văzut însă că ex-regele Carol alunecă de la drumurile drepte și ofensează sentimentul public și considerațiunile de constituționalism și de ordine de drept, am părăsit guvernul nesilit de nimeni. Eu întrevădeam două posibilități: să conduc pe drum bun guvernarea și să-l conving pe rege să accepte acest drum, sau să renunț la putere. Fiindcă cea dintâi posibilitate s-a dovedit a fi de nerealizat, am ales-o pe cea de-a doua.

Dl. Gh. Tătărescu dorește spirit de îngăduință; d-sa a putut constata că țara și conducătorii ei actuali, chiar și adversarii politici ai d-sale, deprind un spirit de îngăduință

larg. Acest spirit de îngăduință mă face pe mine să nu mă ocup, cum ar fi cazul, de faptele și de rezultatele politicii interne a d-sale, nici de unele observații ale d-sale, pe care un altul le-ar putea înregistra ca supărătoare. Dar dl. Tătărescu doarește și uitate. Dacă însă națiunea poate ierta, și în atâtea cazuri trebuie să ierte, ea nu poate și nu îi este permis să uite. Din toate nefericirile care pot atinge o națiune ea are un singur câștig: experiența. Dacă însă și-ar permite să uite, și-ar pierde și acest avantaj; căci fără memorie – care însă nu trebuie să fie tulburată de pasiuni și prejudecăți –, nu se pot trage învățăminte și concluzii.

Vă cer iertare, stimate domnule Cancicov, pentru incomodarea ce v-am făcut prin scrisorile mele și vă rog să primiți, pe lângă sincerele mele mulțumiri, asigurarea distinsei mele stime.

Iuliu Maniu ■

SFÂNTUL SCAUN...

(Urmare din p. 8)

La 19 noiembrie, cardinalul Maglione răspundea unor rapoarte expediate de nunțul apostolic din București, Andrea Cassulo: „La data de 9 noiembrie s-au făcut demersuri pe lângă guvernul maghiar pentru reîntoarcerea preoților expulzați din Transilvania. Excelența Voastră trebuie să verifice baza informației: «dilema pusă de guvernul maghiar preoților din Transilvania: sau

să plece, sau să fie înțemnițați». Aceasta este necesar pentru ca Sf. Scaun să poată acționa fără teama de a fi dezmințit. Aștept răspunsul telegrafic“.

Răspunsul a fost expediat prin telegrama nr. 66 din 27 noiembrie: „Este constatat sigur: 1. Preoții sunt expulzați din ordin de la Budapesta. 2. Catolicii sunt constrânși să treacă la ritul latin sau protestantism. 3. Se invită notabilitățile să ceară parohi din dieceza maghiară de la Hajdudorogh. 4. La închisoarea din Gherla

sunt 24 de preoți. Rectorii seminarelor greco-catolice din Oradea expulzați“.

Poziția favorabilă a Vaticanului față de România și fermitatea cu care acesta a acționat s-au înscris în asistența generală oferită de Biserica catolică în anii războiului; ea s-a cristalizat în urma unei analize profunde și obiective a realităților istorice. În această situație, apărarea celor opriți a contribuit la sădirea spiritului de rezistență și întărirea încrederii în viitor. ■

ULTIMUL

RAPORT

TITUS GÂRBEA

În martie 1944, după pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul românesc, în scopul îmbunătățirii legăturii dintre înaltele comandamente român și german, s-a luat hotărârea creării unei misiuni militare române pe lângă înaltul comandament german (Oberkommando der Wehrmacht - OKW) și Comandamentul superior al trupelor de uscat (Oberkommando des Herres - OKH). Conducerea acestei misiuni militare a fost încredințată generalului Titus Gârbea.

Încă în 1939, când era atașat militar la Berlin, acesta avusese convingerea că Germania se angajase într-un război pe care îl va pierde și avertizase autoritățile române despre posibilul deznodământ. De aceea, la început, intenționase să refuze noua misiune. În acele zile din primăvara lui 1944 avusese însă mai multe convorbiri cu generalul Sănătescu, șeful Casei militare regale, care, cunoscându-i convingerile, îi vorbise despre necesitatea ieșirii României din alianța cu Germania și îi dăduse unele indicii despre pregătirile ce se făceau în acest sens (Magazin istoric, nr. 8/1979).

În jurnalul generalului Sănătescu, re-ferindu-se la o întâlnire pe care o avusese în 1942 cu pe atunci, colonelul Gârbea, pe frontul de Est, în cursul căreia dezbătuseră situația frontului, acesta scria că Gârbea „a fost primul ofițer român care mi-a spus că mergem la dezastru”. Sănătescu insistase, în martie 1944, ca Gârbea să primească noua misiune tocmai pentru a-i putea furniza informațiile necesare în vederea pregătirii desprinderii de Germania.

În ziua de 17 august 1944, deși se temea că evenimentele se puteau precipita și îl vor surprinde în Germania, unde represaliile ce urmaseră atentatului împotriva lui Hitler din 20 iulie nu încetaseră încă, generalul

Gârbea a luat avionul spre Rastenburg, cu misiunea de a se informa direct de la sursă în legătură cu ultimele măsuri luate de germani în vederea stăvilirii previzibilei ofensive sovietice de pe frontul Iași-Chișinău. A doua zi a luat contact cu generalul Walther Weneck, șeful Direcției operațiilor din cadrul OKW, și cu generalul Heinz Guderian, șeful OKH, cărora le-a reproșat faptul că germanii își retrăseseră 13 divizii de pe frontul românesc. Impresia pe care i-au lăsat-o înălții comandanți

germani, inclusiv mareșalul Keitel, la care avusese o scurtă audiență, era una complet demobilizatoare: ei nu puteau formula o părere cât de cât realistă cu privire la data când sovieticii vor declanșa ofensiva lor și, ceea ce era și mai grav, acceptaseră dinainte ideea că forțele germano-române trebuiau retrase pe „linia de fund Galați-Focșani-Carpați”, părăsind cele două provincii românești - Basarabia și Moldova.

În ziua următoare, 19 august, generalul Mârza, colegul lui Gârbea din cadrul Misiunii militare române în Germania, a obținut de la Secția operații a OKH o situație a frontului. A telefonat la București pentru a comunica și compara datele obținute. Informațiile primite de la Marele Stat Major Român erau însă de-a dreptul îngrijorătoare, ceea ce l-a determinat pe generalul Gârbea să dea ordin ca avionul „să fie gata a decola în orice moment spre București”.

În paginile care urmează redăm din memoriile inedite ale generalului Titus Gârbea câteva fragmente care se referă la ultimele zile ale acestei misiuni și ultima sa întrevvedere cu mareșalul Ion Antonescu. Adăugirile noastre de text sunt marcate prin paranteze drepte, iar omisiunile prin trei puncte.

Ing. Dan GÂRBEA

20 august 1944. Începutul marii ofensive rusești. A doua zi, duminică, pe la ora 9, mi se comunică că ofensiva sovietică s-a dezlănțuit pe frontul român. După o violentă pregătire de artilerie de 90 minute, atacuri masive de tancuri, însoțite de infanterie și aviație de asalt, au spart frontul la Iași și în capul de pod de la Tiraspol. Către amiaza zilei raportează telefonic la M.St.M. (Operații), care consideră că superioritatea armatei roșii este covârșitoare față de sectoarele foarte mari ale diviziilor noastre și față de rezervele minime ce aveam.

La căderea serii am audiență la generalul Guderian, căruia îi anunț că a doua zi voi zbura la București pentru a duce Comandamentul român intențiile OKH.

Acesta îmi spune că OKH nu intervine cu forțe și Grupul de armate [Ucraina de Sud] conduce bătălia, în care este prematur să intervină. Discutăm posibilitatea de a aduce tancuri și întreb dacă nu este posibilă aducerea acestora din Balcani, din Bulgaria sau Iugoslavia. Îmi răspunde că acest

teatru de Sud este în sarcina și răspunderea OKW și Führerul a hotărât a nu se slăbi, mai ales după pierderea Turciei [la 2 august aceasta rupse relațiile diplomatice și economice cu Germania]. O retragere de forțe din Balcani ar putea rupe echilibrul care este destul de zdruncinat în această regiune importantă.

Reamintesc generalului Guderian că în martie-aprilie 1944 pe frontul nostru era o situație foarte grea și s-au făcut atunci repetate cereri de forțe germane și de armament ca să consolidăm apărarea țării invadate. Am cerut atunci cele 7 divizii române care se luptau fără rost în Crimeea. Toate cererile noastre nu au avut urmări eficiente. Atunci, la 13 aprilie, am făcut și o comunicare scrisă în numele mareșalului [Antonescu], predată generalului Kurt Zeitzler [șeful OKH], în care am conchis: „Dacă frontul din Moldova-Basarabia se va prăbuși, situația în România se va schimba în mod radical și cu urmările politico-militare cele mai importante“.

Apoi, adresându-mă lui Guderian îi spun: „Reamintindu-vă aceasta vă declar că mâine, plecând la București, voi găsi în țară o situație schimbată din cauza frontului care se clatină. Aceasta este urmarea slăbirii sistemate a apărării de care Comandamentul german este răspunzător, ca și de desconsiderarea implicită față de Comandamentul suprem român: noua situație va avea urmările cele mai importante“.

Guderian mă apreciază ca fiind pesimist: „Bătălia a început numai de 12 ore, suntem în prima fază, trebuie să ne păstrăm nervii și să avem încredere“. Îi răspund textual: „Așa cum ne-ați părăsit, luându-ne diviziile de tancuri, apărarea pe loc, ce ni se impune, este o sinucidere. Astfel vi s-a întâmplat în toate bătăliile ce ați dat cu armata roșie; într-o lună a înaintat de la Vitebsk la Vistula, adică 600 km. Așa cum ați organizat dv. apărarea, armata roșie va fi într-o lună la Dunăre și în Iugoslavia“.

Guderian se revărsă în expresii de liniștire și de asigurare care nu mai pot să mă convingă. În concluzie, îi spun: „Mă duc în România cu mâna goală“...

Îmi urează zbor bun și mă asigură că la întoarcere voi găsi o situație mai puțin neagră.

21 august 1944. Ultima revenire la București și ultimul raport prezentat mareșalului Antonescu. Am plecat de la Rastenburg mai târziu decât aș fi vrut. Am mai luat cu mine pe unul din ofițerii pe care îi aveam în Germania; acesta era de origine germană și de multe ori mă ruga să-l trimit în

Trupe sovietice pătrund în Iași

România, unde își avea familia. Aveam sentimentul că nu mă voi mai reîntoarce în Germania, însă am avut prudența să nu spun la nimeni nici un cuvânt și să nu fac nici o aluzie. De asemenea, bagajele, geamantanele, lucrurile personale, un automobil Mercedes etc., care uneori la unele firi atârna greu sau pot influența anumite atitudini, toate acestea au rămas acolo și plecarea nu a avut nimic deosebit. Aveam în jurul meu mulți ofițeri germani și echipajul [avionului] care mă priveau, deci ușor aș fi putut fi suspectat la orice gest deosebit.

Este drept că mai înainte și de câteva ori, pe cei mai apropiați de mine [g-ral Eugen Reus Mârza, col. N. Nedelcu, locot. Gh. Juncu] i-am avertizat, spunându-le să fie prudenți la faptă și la vorbă, fiindcă schimbările sunt repezi și profunde în mersul evenimentelor. Ca urmare, noi am putea trece, de la o zi la alta, din situația în care ne aflam într-una mult mai rea, chiar într-un lagăr de prizonieri. Acest avertisment avea substratul cunoscut al pregătirii pentru ruperea noastră de Germania.

De data aceasta nu am mai spus nimic și despărțirea a fost una obișnuită. Numai locotenentul Paul Prall abia își stăpâna bucuria că se întoarce la București și părăsește țara nazistului cu care nu se împacă.

Făcând multe ochiuri și intrând la Băneasa printr-un mare viraj pe la S[ud] E[st], am aterizat la București târziu după-amiază. Cum sosesc aflu că mareșalul Antonescu se află pe front, la Bacău, la Armata a 4-a și fără să mai zăbovesc, am continuat zborul cu același avion la Bacău. Cartierul

General al Armatei a 4-a era într-un local la marginea de vest a orașului, nu departe de terenul de aterizare. Graba mi-a fost răsplătită, fiindcă am putut să mă prezint imediat mareșalului. Tocmai se terminase judecarea situației după ultimele știri care se raportaseră de pe front și care erau rele. Mareșalul era la punctul de comandă al Armatei a 4-a.

Am prezentat raportul verbal, de față fiind și generalul Gh. Avramescu, noul comandant al Armatei a 4-a. În această situație, raportul a fost scurt și concis, auzind și Avramescu că germanii nu ne vor ajuta cu nimic, nici măcar cu un soldat, iar ultimele transporturi de forțe germane, aflate în curs, sunt urgente spre Polonia sau aiurea.

Am continuat să-i raportez confidențial despre misiunea mea în Germania. Mareșalul m-a scos la o parte pe pajiște de iarbă, unde i-am detaliat concepția de la OKW și de la OKH. Am subliniat că generalul Guderian a speculat „eventualitatea” de retragere pe linia Galați-Focșani și pe care a considerat-o ca o „hotărâre comună”; astfel el s-a considerat autorizat să retragă toate diviziile blindate... Arăt că deliberat s-a făcut aceasta, considerând că ofensiva sovietică va putea fi oprită în gâtul dintre

Generalul Ion Antonescu la un post de observare înaintat

Dunăre și Carpați. Deci, deliberat și cu ușurință, s-a plănuțit cedarea celor două provincii românești... Conchid lui Antonescu, care era mirat și crispat, că față de amăgeliile și deturnările germane noi nu trebuie să ne mai facem scrupule. Ei, germanii, ne vor părăsi deliberat în Moldova și Basarabia.

La aceasta mareșalul, care se mișca încet lângă mine, mă întreabă: „Atunci, ce facem, care este soluția?” Răspund: „Frontul nostru se va prăbuși, așa cum i-am spus și lui Guderian, la fel ca peste tot de două luni de ofensive sovietice. Nu trebuie să lăsăm răul să se întindă și, dumeavoastră, în calitate de comandant suprem român, să cereți încetarea ostilităților pe baza unui armistițiu”.

El mă privește, apoi cu amărăciune îmi spune: „Eu nu pot să fac asta”. Eu reiau: „La toate cererile noastre germanii au

În stânga imaginii: autorul acestor confesiuni, pe frontul din Vest

tărăgănat și ne-au dat cu lingușița. Acum și-au retras forțele și ne-au părăsit în urgia ofensivei sovietice; germanilor nu le pasă să cedeze teritoriul nostru...”

...La atitudinea mea hotărâtă, mareșalul exclamă ca o răsuflare: „Dacă n-aș știi că este o lașitate, mi-aș trânti un glonț în cap!” Apoi, privind în jos, continuă să se plimbe încet. Eu șoptesc emoționat: „Aceasta nu este o soluție; nu sunteți legat de un tratat, iar Axa s-a sfărâmat de mult”.

Mareșalul Antonescu tace îndelung, apoi reia: „Eu mă duc la Grupul de armate general Friessner, iar mâine sau poimăine vin la București să raportez regelui și să-i predau puterea”.

Aceasta am considerat-o ca o hotărâre a sa, că după concepția sa el nu va putea să ceară armistițiu. Apoi mă întreabă și îi răspund că eu voi zbura la București, unde voi aștepta ordinele sale. Îmi dă mâna, mi-o strânge și încet se îndepărtează spre asistența de ofițeri care ne priveau de la distanță. Eu m-am îndreptat spre avionul meu. Era 21 august 1944, ora 18.

A fost ultima oară când l-am mai văzut!

22 august 1944. La București. După o zi oboseală, am sosit seara târziu, pe întuneric, la București și nu am putut lua legătura cu generalul Sănătescu. Abia a doua zi îmi exclamă, primindu-mă acasă: „Bine că ai venit! Va trebui să ne grăbim! Bine că ai venit la timp!”

Apoi îi fac același raport... Narându-i convorbirea cu Antonescu și subliniindu-i că acesta intenționează să predea, la București, regelui puterea, fiindcă el nu poate cere armistițiu. Sănătescu, bucuros de o asemenea hotărâre, se reculege și apoi se întreabă: „Dar dacă totuși revine și cere armistițiu, anunțându-i pe germani? Ne încurcă toate socotelile.” Îmi spune că pleacă direct la Palat pentru a raporta regelui. Era grăbit. Îmi adaugă în fugă să nu-i mai telefonez... Îmi spune să ne vedem a doua zi la Marele Stat Major...

Am întrebat de mai multe ori despre întoarcerea mareșalului la București, dar el era tot pe front în Moldova... Mi-am propus ca a doua zi să merg la

Misiunea militară germană și la Legația germană, pentru a vedea pe atașatul militar dr. Spalcke, dar mai ales pe generalul Gerstenberg, cel atât de bine informat. Vorbesc la telefon la „Anna” [numele de cod al eșalonului I al misiunii militare române la OKH, aflat la Rastenburg, în Prusia Orientală], cu generalul Mârza, căruia îi cer să-i comunice generalului Guderian dezvoltarea gravă a situației...

23 august 1944. Dimineața am reușit să-l văd pe generalul Sănătescu la M.St.M.... La Misiunea militară germană nu am găsit pe generalul Gerstenberg, care era plecat, iar la Legația germană l-am căutat pe ministrul german von Killinger, sub pretextul exprimării de mulțumiri pentru fotografia ce-mi trimisese, dar nu l-am găsit nici pe el... În continuare am văzut pe fostul nostru ministru la Berlin, Radu Cruțescu, cu care am colaborat foarte bine în anii 1938-1939, în calitate de atașat militar. Am putut afla [de la el] despre străduințele noastre îndelungate de a face pace cu Aliații. Era ceva nou pentru mine și eram mirat că acestea s-au făcut cu știrea și învoirea lui Antonescu, care păstra totuși scrupule față de germani în a cere armistițiu. El [Cruțescu] era informat de diplomați ce-i cunoșteam amândoi, Grigore Niculescu-Buzești și Victor Rădulescu-Pogoneanu...

Seara am luat masa în familia farmacistului Prall, pe al cărui fiu îl adusesem în țară cu mine. Aici mă aflam când, la radio, s-a transmis proclamația regelui care anunța cererea de armistițiu... ■

REGELE, OFITERII DE PE FRONT ȘI APOI PARTIDELE POLITICE

GHEORGHE MAVRODI

Încă înainte de declanșarea celui de-al doilea război mondial a existat o emigrație românească în Marea Britanie. În primii ani ai războiului aceasta s-a organizat în jurul personalului fostei Legații a României la Londra. Ca de obicei însă, în rândul diplomaților, cât și al intelectualilor români – majoritatea universitari –, rezidenți în capitala britanică, s-au remarcat tendințe și puncte de vedere divergente care au divizat exilul românesc în timpul războiului. Un numitor comun exista totuși: toți erau dușmani declarați ai regimului Antonescu și ai alianței cu Germania.

Încă din vara lui 1940, când relațiile diplomatice dintre România și Marea Britanie nu fuseseră rupte, în sânul personalului Legației României din Londra se conturaseră două curente. Primul, avându-l ca lider pe fostul ministru plenipoten-

țiar Viorel Virgil Tilea (Magazin istoric, nr. 2-7/2000), era antiantonescian, dar și simpatizant al fostului rege Carol II. În jurul lui Tilea se aflau cei mai mulți dintre diplomații Legației: Matyla Costiescu Ghyka, Belitoreanu, Otto Smilovici, Victor Budeanu, Dumitru Dimăncescu. Cu acest grup cochetau și alții: Mircea Eliade, Marcu Beza, Decebal Mateescu și Ion Murgu. Al doilea grup, antiantonescian, dar și anticarlist declarat, îl avea în frunte pe Victor Cornea, profesor universitar la Londra. Membru al Partidului Național-Tărănist, el era reprezentantul lui Iuliu Maniu în capitala engleză.

În vara anului 1940, maiorul Edwin Boxshall și colonelul Ed. Masterson, ambii ofițeri în Special Operations Executive (SOE), au stabilit legături cu emigrația română. Comitetul Național Român (C.N.R.), creat în 29 noiembrie 1940 la Londra, îl avea ca președinte pe V.V. Tilea, Matyla Costiescu Ghyka și Constantin Laptew – vicepreședinți, iar între membri

Londra

figurau Marcu Beza, D. Dimăncescu, Otto Smilovici, Ion Rațiu, C. Vârgolici. C.N.R. era considerat organul central al mișcării Free Romania, condusă de V.V. Tilea și care își propunea solidarizarea tuturor românilor din lumea anglo-saxonă (Anglia, S.U.A., Canada).

La sfârșitul anului 1940, în Orientul Apropiat, a luat ființă Comitetul Românilor Liberi (C.R.L.), cuprinzând, între alții, pe: George Beza, Pavel Pavel, Corneliu Bănuș și Ștefan Nenițescu. Sediul său se afla în „Casa Română” din Ierusalim. Mai târziu, la idee și cu aprobarea lui Iuliu Maniu, de aici au plecat C. Bănuș, Pavel Pavel și Ștefan Nenițescu, pentru a încerca constituirea unui organism unitar reprezentativ, dar s-au lovit de rivalitatea „grupului Tilea”, care nutrea simpatii procarliste.

In urmă ruperii relațiilor diplomatice dintre România și Marea Britanie, marea majoritate a personalului Legației României, nutriend convingeri antantonesciene, a rămas în Anglia. În consecință, Foreign Office-ul l-a numit pe maiorul J.L.P. Back ca ofițer de legătură între guvernul britanic și emigrația română din Anglia. Acesta va colabora cu cei doi ofițeri amintiți mai sus și care aveau o anume experiență în contactele cu emigrația română, încercând să o atragă în efortul de război împotriva Axei.

Divizarea emigrației române s-a accentuat în primăvara anului 1941. Se manifestau două grupări: una carlistă, cealaltă a opoziției democratice sau „maniste”. S-au constituit două organisme: Romanian Democratic Committee (Comitetul Democratic Român – prescurtat R.D.C.), creat la 1 mai 1941, sub conducerea avocatului și profesorului universitar Victor Cornea, în care au intrat și cinci membri ai organizației conduse de Tilea: V. Stărcă, C.M. Lăptev, Marcu Beza, Decebal Mateescu și Victor Budeanu. Cealaltă organizație – Free Romanian Movement (Mișcarea Românilor Liberi – prescurtat F.R.M.) – a fost creată două zile mai târziu de V.V. Tilea, care o și finanța, împreună cu fostul rege Carol II.

Divizarea românilor a impresionat neplăcut autoritățile engleze. Urmărind o

unificare a lor, Foreign Office-ul a luat în considerare fuziunea celor două organizații și așezarea în fruntea lor a colonelului Gheorghe Mavrodi, persoană influentă, cu strânse legături în opoziția democratică din țară, în primul rând cu I. Maniu, dar și cu Foreign Office și Intelligence Service. Cu instrucțiuni clare din partea lui Maniu, col. Mavrodi a sosit la Londra, la 15 mai 1941.

Cine era acest personaj?

Gheorghe E. Mavrodi s-a născut la 15 iunie 1890, în comuna Valea Glodului, județul Suceava. Era fiul diplomatului

Eugeniu Mavrodi, ministru plenipotențiar la Bruxelles între anii 1899 și 1909. S-a dedicat carierei armelor, urmând, pe rând, cursurile Școlii militare de artilerie, ale Școlii militare de aplicații și, în sfârșit, ale Școlii Superioare de Război.

A participat la campania din Bulgaria (1913), la primul război mondial (1916-1918) și la campania din Ungaria (1919). S-a remarcat în timpul acestor evenimente, primind numeroase decorații și distincții. După ce a fost trecut în rezervă cu grad de maior, în 1927 a fost concentrat pentru două luni. A urmat apoi o reactivare, care va sfârși în 1940. În ultimii doi ani a lucrat la

Marele Stat Major. La 23 iulie 1940 a fost trecut în rezervă. Avea gradul de locotenent-colonel, dar nu se mai afla în țară, pe care o părăsise la sfârșitul anului 1939, nefiind de acord cu orientarea politică a lui Carol II. Se stabilise în Franța, împreună cu soția sa Lily.

Lovitura de stat de la 23 august 1944 și încheierea armistițiului cu Națiunile Unite au surprins emigrația în aceeași stare de dezbinare. La aceasta se adăuga și completa dezinformare, ceea ce nu a dat posibilitate adoptării unei poziții unitare și coerente. Relevante din acest punct de vedere sunt și cele câteva pasaje din însemnările inedite redactate în limba franceză de col. G.H.E. Mavrodi, sub titlul Notes et souvenirs de ma vie, din care reproducem mai jos câteva pasaje. Întreruperile sunt marcate prin trei puncte, iar completările și notele explicative prin paranteze drepte.

Dr. Andrei CĂPUȘAN

Gh.E. Mavrodi

Marți, 22 august 1944: A plouat toată ziua. Am făcut cumpărături și am asistat la reuniunea de la Comunitatea Română; prezenți acolo Murgu, Danielopol, Alecu și Corneliu Bianu, Șt. Nențescu, profesorul Nandriș. Murgu a văzut la... PID [Departamentul Informațiilor Politice] scrisorile de denunț ale lui Iliescu și Dimăncescu împotriva românilor care au fost arestați, cum au fost Câmpănu și Pușcariu, precum și scrisorile prin care erau denunțați Radu Florescu [istoricul stabilit în S.U.A., profesor la Boston University, colaborator al *Magazinului istoric*] și chiar eu însumi, taxat drept un super-spion al lui Antonescu și al nemților, lucru foarte amuzant, despre care Foreign Office-ul mă informase încă de la începutul șederii mele aici... Am mers apoi să dejuniez la Club, după care a urmat drumul la Institutul Francez, pe care l-am găsit complet distrus de cele două bombe căzute ieri în Harrington-Road... Nemții anunță lupte în Paris cu F.F.I. [Forțele Franceze din Interior]. Forțele britanice și canadiene se apropie de Lisieux... Bulgarii se pregătesc să se predea Aliților și să iasă astfel din război, iar eu mărturisesc că nu înțeleg de ce nu se găsește nimeni în România pentru a iniția același lucru...

Miercuri, 23 august... În România, rușii au ocupat Târgul Frumos și Ungheni. Se anunță o nouă debarcare aliată în zona Bordeaux. Churchill se află în Italia...

Danielopol

Primum minunata veste că Parisul a fost eliberat...

Joi, 24 august... Ziarele de dimineață ne aduc minunata veste că România a semnat armistițiul și că a început lupta împotriva Germaniei... L-am vizitat pe John Reed la orele 9.00 ale dimineții și el mi-a spus că nu știuse până nu citise ziaarele că ieri seara Foreign Office primise o telegramă din Roma, de la Churchill, în care acesta spunea că românii îl abandonaseră pe tema condițiilor de armistițiu... Am mers cu el [John Reed] la Foreign Office, apoi am fost la Corneliu Bianu... La ora 11.00 am vizitat pe maiorul Benic, unde i-am întâlnit pe Nențescu, Alecu și Corneliu Bianu, Smilovici, Murgu, Danielopol, Cornea, Budeanu și Vărgolici...

Am redactat o telegramă adresată regelui Mihai și o cerere către guvernul britanic prin care îl rugam, acum că România trecuse în tabăra Aliților, să îmi permită să intru în rândurile armatei

engleze sau ale unei armate aliate. Rușii au ocupat Chișinău și Roman. Nemții au instalat un alt guvern român; Antonescu a fugit la Berlin [sic!]...

Vineri, 25 august... Cinăm la noi, după care primim vizita d-lui și d-nei Ion Murgu, care dorm într-un *shelter* [adăpost] lângă noi, împreună cu profesorul Nandriș. Știrile de la ora 23.00 de la radio ne anunță în sfârșit vestea cea bună că România a declarat război Germaniei, după care nemții au bombardat Bucureștiul. Detaliile nu mă interesează, tot ce contează este că am pus capăt odioasei colaborări...

Duminică, 27 august... Rușii au sosit la București [corect, în noaptea de 29/30 august] și drapelul lor flutură deasupra Legației Germaniei... Antonescu este prizonierul românilor. Patru divizii române au trecut de partea rușilor, iar alte forțe ale românilor au ocupat defileele Carpaților pentru a-i împiedica pe nemți să fugă...

La ora 17.30 primim vizita maiorului Edwin Boxshall care ne felicită pentru faptul că România este la ora actuală un aliat. El ne spune că regele Mihai, în proclamația sa, nu s-a pronunțat imediat pentru a începe lupta împotriva germanilor, acordându-le un răgaz de 15 zile pentru a părăsi România (deși știa foarte bine că nu or să accepte); după prima lor reacție – bombardarea Palatului Regal de către Stukas-uri –, le-a declarat război. Se pare că Palatul este complet demolat, ceea ce n-ar

fi o nenorocire prea mare, deoarece era urât, ca orice produs al gândirii lui Carol [II]. Numai atunci, din Italia, Aliații au trimis [în 26 august] puternice bombardiere pentru a bombarda aeroportul Otopeni, de unde decolaseră Stukas-urile...

Luni, 28 august... Am plecat la Biroul Român, unde i-am întâlnit pe maiorul Back, Nenițescu, Murgu, Danieșopol, Vărgolici și Smilovici. L-am întrebat pe Back dacă nu ar fi posibilă o intervenție la Ambasada Rusiei pentru ca ei să-mi ușureze întoarcerea în România, deoarece doream să lupt împotriva nemților. Vărgolici mi-a spus că și el dorea să se alăture regimentului său de infanterie... Este amuzant să vezi cum postul de radio București și-a schimbat tonul. Nu mai difuzează decât comunicatele aliate și lovește metodic și progresiv în germani...

Marți, 5-septembrie... Rușii nu ne autorizează să avem reprezentanți diplomatici, iar la București au capturat toate posturile de emisie părăsite de nemți...

Miercuri, 6 septembrie... Prințul Nicolae a făcut o declarație plină de bun simț, spunând că turnura română se datora regelui și lui Maniu, în timp ce Gafencu și Franasovici au declarat că ea este exclusiv fața regelui, ignorând complet rolul lui Maniu; Pavel Pavel le declară englezilor pe care-i întâlnește că nimic din toate acestea nu poate fi adevărat, fiindcă el, reprezentant al Partidului

Prințul Nicolae

Național-Tărănist, nu a fost prevenit, că nu trebuie avut încredere în ceea ce se petrece în România în acest moment, atitudine ce denotă, evident, un profund sentiment patriotic...

Suntem invitați la dîneu la Connaught Hotel de lt. colonelul și d-na A.G.G. de Chastelain [Magazin istoric, nr. 8/1992] (el tocmai a sosit cu avionul de la Istanbul), împreună cu dl. și d-na Bartholomew (de la *Daily Mirror*). El ne povestește cu lux de amănunte ce i s-a întâmplat în România... *Are o mare admirație pentru regele Mihai* și este foarte grăbit să se întoarcă la București, deoarece dorește să-l ajute din toate puterile, găsind că merită cu prisosință. Regele îl trimisese cu o misiune la Istanbul și îl rugase să revină imediat, dar de la Istanbul a fost trimis la Cairo, apoi la Londra, de unde speră să plece în curând...

Duminică, 10 septembrie... În sfârșit, de Chastelain ne spune că, în urmă cu două zile, dl. Pătrășcanu le-a de-

clarat la Moscova ziaristilor că lovitură de stat din România se datorează mai întâi curajoasei inițiative a regelui Mihai, în al doilea rând ofițerilor de pe front, care nu au ezitat nici o clipă să-l urmeze pe rege și, în sfârșit, numai în al treilea rând celor patru partide democratice...

Miercuri, 13 septembrie... La radio se anunță că armistițiul între România și cele trei mari puteri – Rusia, Marea Britanie și America – a fost în sfârșit semnat. Cornelii Bianu îmi telefonează puțin mai târziu pentru a-mi spune că a văzut oameni din serviciile de informații engleze care nu erau mulțumiți și nu știe dacă din cauza condițiilor dure impuse României sau pentru că interesele engleze nu au primit atenția dorită; evident că noi ar trebui să facem tot ce este necesar pentru a-i satisface pe englezi, în măsura posibilului bineînțeles, căci ajutorul și prietenia lor ne sunt foarte necesare. Și, în timp ce România trece prin aceste momente dure, ex-regele Carol, autorul tuturor relelor, se amuză în Mexic și face să se vorbească despre el, în sens neplăcut firește. În pagina a doua, în numărul său de azi, *Daily Mail*, publică articolul intitulat *Unde s-ar putea duce ei*, vorbind despre dictatori, quislingi și alți răufăcători de teapa lor...

Către miezul nopții, Cristea, [crainic] de serviciu la B.B.C., ne telefonează pentru a ne spune condițiile de armistițiu stabilite pentru România... ■

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

Elegantele interioare ale casei Otetelesanu din strada Biserica Amzei, unde se află sediul Clubului Petroliștilor au constituit cadrul desfășurării ceremoniei acordării premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric, ediția 2000. Ele au fost înmânate de președintele de onoare al Fundației, Excelența Sa Dimitrie G. Sturdza, în prezența gazdelor reuniunii: dr. ing. Ion Popa, director general al Societății Naționale a Petrolului „Petrom” S.A., și ing. Liviu Luca, președintele Federației Sindicatelor Libere „Petrom” S.A.

Începând din acest an, Fundația Culturală Magazin Istoric a instituit o Diplomă de Onoare, ce se va acorda unor personalități române și străine pentru opera de sprijinire a culturii și istoriografiei române, a cercetărilor istorice și restaurării monumentelor istorice. Iată în continuare textul Hotărârii Comitetului Director al Fundației Culturale Magazin Istoric prin care, în acest an, Diploma de Onoare a fost acordată domnului prim-ministru Mugur Isărescu.

Comitetul Director al Fundației Culturale Magazin Istoric, întrunit astăzi, 7 iunie 2000, a hotărât în unanimitate să acorde Diploma de Onoare domnului Mugur Isărescu, Primul Ministru al Guvernului României. Această decizie se întemeiază pe următoarele rațiuni:

1. În calitatea sa de Guvernator al Băncii Naționale a României a susținut material construirea noii clădiri a Bibliotecii Academiei Române, Institutului Bancar Român și programele de restaurare a centrului istoric al Bucureștilor inițiate de Fundația de Reconstrucție a Capitalei.

2. A contribuit la restaurarea Ateneului Român, a Sălii „Auditorium” și a Muzeului Național de Artă al României, Muzeului Național de Istorie al României, Muzeului Național Peleş, Teatrului Național din București, Academiei de Studii Economice din București.

3. Dintre instituțiile și așezămintele religioase au beneficiat de suportul financiar al Băncii Naționale a României: Patriarhia Ortodoxă Română, Institutul Teologic, Centrul Ecumenic din București, Mănăstirea Căldărușani, Episcopia Râmnicului (salba de mănăstiri Horezu, Bistrița, Dintr-un Lemn, Iezer), Mitropolia Ardealului, Mitropolia Moldovei, Episcopia de Covasna și Harghita, Arhiepiscopia Bucureștilor, Biserica Stavropoleos, Biserica „Sf. Nicolae”, numită și Biserica Bâncilor, Biserica „Sf. Spiridon Vechi”, Mănăstirea Țigănești, Biserica „Sf. Treime” din Alba Iulia, Biserica „Sf. Haralambie” din Giurgiu, Schitu Pojorâta – Suceava.

4. Au beneficiat de sprijinul Băncii Naționale a României: Societatea Numismatică Română, Corul „Madrigal”, Fundația Culturală Magazin Istoric, Fundația Culturală „Barbu Delavrancea”, Universitatea Mării Negre din Constanța, Academia de Studii Economice din Republica Moldova, Societatea Română de Economie, Uniunea Arhitecților, Uniunea Cineaștilor, Centrul European de Cultură, Fundația Europeană „Nicolae Titulescu”, Uniunea Românilor Bucovineni, Societatea „Glasul Națiunii” din Chișinău, Fundația Culturală Română, Liceul Economic „Virgil Madgearu”, Liceul de Artă din Ploiești, Institutul de Sociologie, Institutul de Finanțe-Prefuri și Probleme Valutare, Asociația Română pentru Clubul de la Roma, Academia de Teatru și Film din București, Institutul de Economie Mondială, Editura Enciclopedică, Editura Științifică și Pedagogică, Editura Univers Enciclopedic, Editura Expert.

5. A reluat tradiția baterii de însemne numismatice consacrate unor personalități și momente ale istoriei naționale.

6. Este inițiatorul și coordonatorul colecției „Biblioteca Băncii Naționale a României”.

7. A inițiat și sponsorizat realizarea volumului Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova.

8. A inițiat Simpozionul de istorie și civilizație bancară, ajuns la cea de a șaptea ediție și care poartă, începând de anul trecut, numele lui Cristian Popișteanu.

9. A sprijinit, material și moral, editarea unor importante volume de istorie a României și apariția unor publicații consacrate promovării și cunoașterii trecutului istoric al poporului nostru.

Pentru toate acestea și pentru întreaga activitate de mecenat cultural desfășurată în calitatea sa de Guvernator al Băncii Naționale a României, Comitetul Director hotărăște să acorde domnului Mugur Isărescu Diploma de Onoare a Fundației Culturale Magazin Istoric.

În alocuțiunea sa, ce a precedat acordarea premiilor, prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu, membru corespondent al Academiei Române, a subliniat semnificația gestului donatorilor, care face posibilă, an de an, acordarea acestor premii. Inițiate în urmă cu șapte ani, de „neuitatul coleg și prieten Cristian Popișteanu“, pornite la drum prin generozitatea familiilor Monique și Dimitrie Sturdza și Constantin C. Giurescu, cele trei premii au sporit la 19 în acest an. În total, în cele șapte ediții s-au acordat 76 premii pentru 104 autori. Dar să vedem care au fost cărțile premiate în acest an și donatorii premiilor.

Familia Monique și Dimitrie Sturdza

– Premiul „D.A. Sturdza“ – *Stella Ghervas*, pentru lucrarea *Alexandre Stourdza (1791-1854)*, Editura Suzanne Hurter;

– Premiul „Simion Mehedinți“ – *Alexandru Marinescu, Anca Băndrescu și Alexandru Iftime*, pentru lucrarea *Emil Racoviță. Jurnal*, Editura Compania;

– Premiul „Nicolae Iorga“ – *Cristian Troncoț*, pentru lucrarea *Istoria serviciilor secrete românești*, Editura Ion Cristoiu;

– Premiul „Nicolae Milescu Spătarul“ – *Anna Eva Budura*, pentru lucrarea *Tara simbolurilor. De la Confucius la Mao Zedong*, Editura Paideia.

Doamna Lia Ciplea și domnul Ștefan Ciplea

– Premiul „Cornelia Simionovici-Venty“ – *Dinu C. Giurescu*, pentru lucrarea *România în al doilea război mondial*, Editura ALL;

– Premiul „Dimitrie Onciul“ – *Mihai-Răzvan Ungureanu, Șerban Stati, Nicolae Dinu, Dumitru Preda și Daniela Bleoancă*, pentru lucrarea *Relație româno-sovietice. Documente. 1917-1934*, vol. I, Editura Enciclopedică.

Societatea Națională a Petrolului „Petrom“ S.A.

– Premiul „A.D. Xenopol“ – *Stelian Tănase*, pentru lucrarea *Miracolul revoluției. O istorie a căderii regimurilor comuniste*, Editura Humanitas;

– Premiul „Dinicu Golescu“ – *Dan A. Lăzărescu*, pentru lucrarea *Imaginea poporului român în conștiința europeană. 1821-1834*, Editura Agir.

Doamna dr. Georgeta Filitti

– Premiul „I.C. Filitti“ – *Neagu Djuvara*, pentru lucrarea *Scurtă istorie a românilor*, Editura Humanitas.

Familia General Radu R. Rosetti

– Premiul „Radu R. Rosetti“ – *Vladimir Bulat*, pentru lucrarea *Artă și ideologie. De la realismul socialist la noua sensibilitate. 1940-2000*, Editura Cartier și Codex.

Arhitect Barbu Călinescu

– Premiul „Armand Călinescu“ – *Corina Adria Dumitrescu*, pentru lucrarea *Introducere în istoria izvoarelor dreptului*, Editura Paideia.

Prof. univ. dr. Stephen Fischer-Galați

– Premiul „Cristian Popișteanu“ – *Eugen Denize*, pentru lucrarea *Istoria Societății Române de Radiodifuziune*, Editura Casa Radio.

Fundația Cantacuzino

– Premiul „Constantin Cantacuzino Stolnicul“ – *Mirela-Luminița Murgescu*, pentru lucrarea *Între „bunul creștin“ și „bravul român“...*, Editura A'92.

Familia dr. ing. Georgeta și Ion Popa

– Premiul „Ion Neculce“ – *Florentza Georgetta Marinuc*, pentru lucrarea *Cioburi de istorie*, vol. I-II, Editura Avramleanca.

Optinova S.C. – București

– Premiul „Concordia“ – *Teodor Wexler și Michaela Popov*, pentru lucrarea *Dr. Wilhelm Filderman. Un avocat al etniei sale. Un avocat al cauzei naționale a României*, Fundația Dr. W. Filderman.

Familia ing. Cristina și Liviu Luca

– Premiul „Constantin Giurescu“ – *Corneliu Mihail Lungu*, pentru lucrarea *Transilvania în raporturile româno-austro-ungare. 1876-1886*, Editura Viitorul Românesc.

Firma GCC S.R.L.

– Premiul „Nicolae Bălcescu“ – *Alexandru Dușu, Florica Dobre, Leonida Loghin*, pentru lucrarea *Armata română în al doilea război mondial. 1941-1945. Dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică.

Conel București

– Premiul „General Gheorghe Magheru“ – *Mihail Vasile-Ozunu și Petre Otu*, pentru lucrarea *Înfrânți și uitați. Românii în bătălia de la Stalingrad*, Editura Ion Cristoiu.

Firma Argirom International S.A.

– Premiul „Vasile Pârvan“ – *Alexandru Avram*, pentru lucrarea *Inscriptions de Scythie Mineure*, Editura Enciclopedică.

Marian ȘTEFAN

Album

istoric

Hans Christian Andersen

Casa natală

*Odense, orașul unde s-a născut
scriitorul (stampă)*

POLITIEMESTEREN I ODENSE

Gjøre vittentligt, at

14 Aar gammel, fød i *Odense* taler, og af Vext, og af Bygning, har Haar, Oine

agter nu at reise herfra Staden til *Kjøbenhavn*

Min tjenstlige Begjering er til alle og enhver, som bemeldte

H. O. Andersen

maatte forekomme, at de paa denne Reise uschindret vilde lade passere.

Her paa Stedet beredes ingen anden Afgift

Odense Politikammer den *7. April* Aar *1842* Middag.

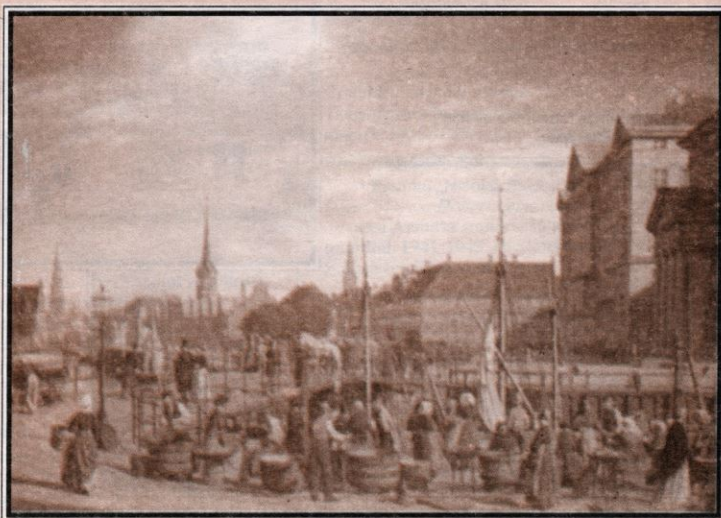
24. Dette Pas gielder altsaa for uanset alle Betalt og her i Byen skal 3 Gange 14 Taler.

Betalt

Paşaportul de călătorie

Copenhaga (Piaţa Højbro Plads), oraşul unde a murit

Două iubiri: Riborg Voigt și...

...Jenny Lind

Muzeul Hans Christian Andersen, înființat în 1905

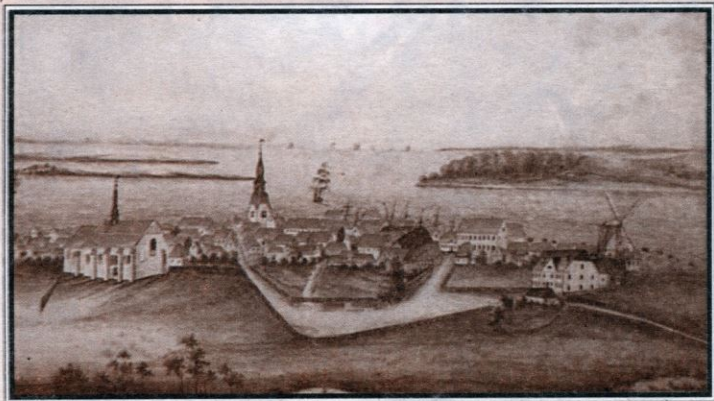

*„Ștrengar roman“, desen
de Andersen (1833)*

Cu puțin timp înainte să moară

Orașul Fåborg (1830), unde s-a îndrăgostit de Riborg

UN MILENIU ÎN ZECE SECOLE

Fenomenul care domină, prin anvergură și consecințe, secolul XVI este cel al descoperirilor geografice și al expansiunii europene în noile teritorii de peste Atlantic.

Dar, evident, intervalul 1501-1600 nu se reduce la atât. Dispare acum o lume – sau cât mai rămăsese din ea – și se instalează alta. În mod simbolic, cei trei regi care domină istoria continentului european însumează trăsăturile ambelor: posacul suveran spaniol, apoi și german, Carol Quintul, exuberantul rege al Franței Francisc I și pantagruelicul Henric VIII al Angliei. Și Francisc I, dar mai ales, Henric VIII, cu mariajul său în trei (soțiile și gădele) arată clar că nu mai era timpul sfinților medievali. Care nu-și mai găsesc locul decât în tablourile unui Michelangelo, Grünewald sau El Greco. Spiritul nou este mai curând cel al eternei și fascinante Giocondo.

A atunci când apar în viața de zi cu zi, sfinții par relicve de muzeu. Temutul Ignățiu de Loyola, părintele Companiei lui Iisus, a fost unul dintre ei. Spre sfârșitul secolului, iezuiții își făceau simțită prezența și în Transilvania. Alături de Inchiziție, ei erau chemați să apere lumea de spiritul cel nou.

Un spirit care nu este, de fapt, cel al voioșiei de sfârșit al lumii medievale, ilustrate și de zvăpăia regină a Navarrei, Margot. Încet-încet, suveranii somptuoși înveșmântați și curtenii lor vor fi izgoniți din tablouri de austerile personaje îmbrăcate în culori închise. Comerțul – stăpânul secolului – și slujitorii săi au nevoie de o nouă religie. Luther, Zwingli, Servet sau Calvin le-o oferă. Dar lumea veche –

ridiculizată și de Rabelais – nu cedează ușor. Noaptea Sfântului Bartolomeu – când, în 1572, catolicii francezi îi căsăpesc la Paris pe protestanți – este o dovadă. Dar lumea nouă se dovedește, în final de secol, mai puternică. În aceeași Franță, prin Edictul de la Nantes (1598), protestanții capătă drept de cetate. Iar în 1581, provinciile olandeze își proclamă independența. Apărea cel dintâi stat burghez. Tot în anul Edictului de la Nantes se naștea Oliver Cromwell, omul care, în veacul următor, avea să consfințească nașterea celui de al doilea stat al burgheziei.

Desigur, lumea nu se reduce doar la Europa. Dar pulsul ei aici începe să bată, mai ales în Vest. În centru, dispare Ungaria, la Mohács, sub loviturile otomanilor. La început de veac, în plină expansiune, imperiul sultanilor atinge Marea Roșie, Volga și Viena. Pentru ca la sfârșitul lui să se afle la zenit. Istanbulul pierduse lupta pentru controlul comerțului din Marea Roșie și Oceanul Indian. Și chiar dacă consecințele nu au fost atât de rapide cum s-a crezut multă vreme, fluxul comercial ce alimentase vistieria de pe Bosfor încă din vremea împăraților bizantini se muța, treptat, spre vestul Mediteranei.

Și tot acum, dinspre Est, începe să se ridice Rusia ca mare. Proces asociat, poate nu întâmplător, de numele țarului Ivan cel Groaznic.

Au mai trăit în acest veac creatorul operei ca gen muzical, Giovanni Pierluigi da Palestrina, cel mai mare dramaturg, William Shakespear, și cel care a descoperit că nu pământul se află în centrul universului: Galileo Galilei.

Hernán Cortés

EUROPA DE DINCOLO DE ATLANTIC

VICTOR IONESCU

Secolul Americii? Iată o întrebare la care mulți dintre noi ar putea răspunde fără să ezite: este cel în care trăim. Desigur, secolul XX este secolul Americii, dar numai al acelei zone nordice supra-dezvoltate formate de S.U.A. și Canada. Mai propriu ar fi să spunem „secolul S.U.A.“. Și pentru că suntem în preajma veacului XXI, să precizăm că, după ce aproape două decenii s-a considerat că el va fi al Asiei, acum, în ultimul an din cei o sută ce îl compun, apare o nouă prognoză politică cu mari șanse de confirmare: secolul XXI va fi al Europei.

De ce am urcat încă patru secole, din veacul al XVI? Pentru că nu poți vorbi despre America – despre Americi – fără Europa. În veacul XVI europenii au descoperit, cucerit și colonizat Americile, mai întâi pe cele din centru și sud, apoi pe cea din nord. Intrate în relație directă, Europa și Americile au dat naștere unei noi și ample civilizații pe care Charles Verlinden, a numit-o „Civilizația atlantică“.

Într-adevăr, atât pe axa nordică (anglo-saxonă), cât și pe cea sudică (latină) comunitățile de pe cele două laturi ale Atlanticului au evoluat în anumiți parametri comuni și definitorii: limbă, cultură, organizare poli-

tico-administrativă, structuri sociale, sistem legislativ etc. Astăzi contactele și evoluția bivalentă, interdependențele și intercondiționările reciproce sunt chiar mai cuprinzătoare decât în trecutul comun de 500 de ani, datorită telecomunicațiilor și schimbului instantaneu de informații.

Aventura

Aventura atlantică a început în veacul XV, pasul spre Americi fiind făcut abia la sfârșitul lui, în 1492, odată cu debarcarea lui Columb. Denumirea de azi a acelei „Lumi Noi“ a apărut prima dată în 1507, pe o hartă a germanului Waldseemüller: „*America vel Brasilia sive papagalli Terra*“. Toponimul America a fost refuzat de spanioli până în sec. XVIII, folosindu-se denumirile „Indiile Occidentale“ și mai ales „Lumea Nouă“ (*Novus Orbis, De Orbe Novo*).

Între timp descoperirea propriu-zisă a Americilor făcuse progrese mari. În 1492 Columb pusesese piciorul în Bahamas și Haiti, ultima numită de el Española; în 1493 el ajungea în Antilele Mici, Porto Rico, Cuba și Jamaica, iar în 1498 în insula Trinidad și gurile fluviului Orinoco, de pe coasta venezueleană. În 1497-1498 venețianul John Cabot (Giovanni Caboto)

atingea Terra Nova în numele regelui englez Henric VII. În 1500, portughezul João Cabral cobora pe pământul Braziliei pentru ca, un an mai târziu frații spanioli Cortereal, tot în slujba Portugaliei, să atingă Labradorul.

Amerigo Vespucci, cel al cărui nume îl poartă continentul descoperit de Columb, a călătorit acolo de două ori în 1499, sub pavilion spaniol, și în 1500, sub pavilion portughez. A fost primul care a sesizat „o masă continentală nouă“ invocând, tot primul, „existența unei trecători“ spre vest.

Regiunea central-americană a fost descoperită tot de Columb, în a patra sa călătorie (1502-1504) când a acostat în Honduras și Panama.

În anii 1502 și 1513, au apărut primele hărți complete ale Golfului Mexic, editate de Cantino și Ștebănicza. Dar imaginea Lumii Noi era permanent completată: Florida (1513 – Ponce de Leon), Istmul Panama (1513 – Balboa), Rio de La Plata (1516 – Diaz de Solis), Strâmtoarea Magellan (1521 – Magellan).

Descoperirii și descoperitorilor le-au urmat conștința și conquistadorii. Americile marilor civilizații indigene maya, aztecă și incașă aveau să plătească tribut greu în urma cuceririi lor care, pre-

mergând metisarea, avea să ducă la nașterea unor noi popoare.

Uluitor de exact, profețiile precolumbiene anunțaseră sfârșitul acelor civilizații în fața unor necunoscuți, despre care se știa că vor fi „bărboși“, „albi“ și „îmbrăcați“.

În Yucatan, Chilam Balam, un fel de purtător de cuvânt al zeilor mayașilor, transmisese prin preotul-jaguar: „tristă va fi fața soarelui. Lumea se va goli de oameni, se va micșora și va fi umilită“. Stăpânul Cerului i-a avertizat pe indienii tainosca: „Oameni îmbrăcați vor veni, vor stăpâni și vor ucide“.

Chiar și la mai puțin evoluatelor neamuri amerindiene din nord prezicerile erau identice. Marele Manitu îi anunțase pe sioux: „Când rasa aceasta ciudată va termina pânza de păianjen, ne va închide în case cenușii și pătrate, pe pământ sterp, și în cele din urmă vom muri de foame“.

Aceste trei profeții, din mai multe care există, anticipau: prima și a doua – scăderea dramatică a populației amerindiene după conquistă, de la 80 de milioane în 1492 la 9 milioane la 1600, iar a treia profeție – „soluția finală“, adoptată numai în S.U.A., prin închiderea indienilor în rezervații. Din acea politică s-au inspirat mai târziu albi din Africa de Sud. Singura

diferență consta în statutul celor două țări, astfel că S.U.A. au condamnat apartheidul păstrând însă politica rezervațiilor indiene în propriul teritoriu.

În 1519 expediția condusă de Hernán Cortés (1485-1547) – un hidalgo poet, cu studii de drept la Salamanca, vorbind curent latina și „având o retorică foarte bună“ – a trecut din

câștigată între 1541 și 1561, Chile în 1540-1543, iar Argentina în 1536-1548.

Așadar Americile centrală și de sud au fost descoperite de Spania și Portugalia, în vreme ce America de nord de britanici. Dar primii care au pătruns în nord au fost francezii. În 1524 Verrazano, un italian în slujba lui Francisc I, a explorat coastele din Carolina de Nord până în

Labrador. Zece ani mai târziu Jacques Cartier făcea același lucru în Terra Nova și golful Sf. Laurentiu, descoperind practic Canada.

Abia la 50 de ani după Cartier englezul Martin Frobisher începea explorarea Canadei, în beneficiul Londrei. Bătălia pentru Canada se

Haiti în Mexic. În numai doi ani Cortés cucerea marele Imperiu aztec, transformat în vicereatul „Noua Spanie“.

Integrarea Lumii Noi

Yucatanul neamurilor maya a fost anexat de spanioli în urma unor campanii succesive, conduse de membri ai familiei Montejó, între 1524 și 1545. Pentru a pune capăt celei mai dezvoltate formațiuni statale din Americi, Imperiul andin al incașilor, Francisco Pizarro (1475-1541) a avut nevoie de trei expediții. Spre deosebire de Cortés el era un analfabet, care abia reușea să se semneze. Amazonia a fost

va da între cele două puteri europene, în sec. XVIII, soldându-se cu victoria britanicilor (1763).

În a sa *Gramatică a civilizațiilor* Braudel sublinia diferența netă dintre cele două ansambluri culturale ale Americilor: lumea nouă prin excelență a realizărilor materiale – S.U.A.-Canada – și America latină, „unică și multiplă, foarte colorată“, fiind, de fapt, „prima Americă bogată și din acest motiv râvnită“.

Este adevărat că șocul ciocnirii civilizațiilor a fost suportat de Americile aztecilor, mayașilor și incașilor. Dar, puternice, ele au supraviețuit și, treptat, coloniști

europeni și-au schimbat atitudinea. Valurile de sclavi negri au ridicat la noi dimensiuni problema rasială, dar urmașii cuceritorilor iberici au știut să îngăduie și chiar să cultive o dezvoltare îmbinată a raselor. Astfel, America latină este primul loc de pe pământ unde culoarea pielii nu mai este un criteriu de separare, de discriminare. Din acest punct

de vedere, Brazilia, Venezuela sau Columbia sunt societăți mai avansate decât cele europene sau nord-americane, unde drepturile omului constituie încă o problemă, tocmai pentru că discriminarea continuă să existe în mentalul colectiv. Chiar și în Asia sau Africa există o opinie asemănătoare față de omul alb. Doar în Egiptul antic, care a avut și faraoni de culoare, nu se practicase o discriminare rasială concretă.

Încă de la jumătatea secolului XVI, ideea că Americile sunt o regiune de cucerire era dezavuată. Prevala cea a integrării lor în imperiul transatlantic al ibericilor. Între 1519 și 1556 Carol I, rege al Spaniei din 1516, a fost și împărat al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană (fapt ce explică și ampla participare germană la explorarea și exploatarea Americilor). Între 1580 și 1640 Portugalia a fost anexată Spaniei. Aceste elemente au contat în organizarea Americilor cucerite de către regii spanioli, Carol

Quintul și Filip II (1556-1598) și de cei portughezi, Manuel I (1495-1521), João III (1521-1557), Sebastian (1557-1578) și Henrique (1578-1580).

Simbolic este faptul că Filip II a interzis chiar de la suirea sa pe tronul Spaniei, folosirea cuvintelor *conquista* și *conquistadores*. El a dispus ca ele să fie substituite prin *descubrimiento*

ricilor a fost fuziunea celor trei mari grupuri rasiale, din care au germinat popoarele Americii latine: amerindienii (9 milioane), albi (150 mii în 1550, 400 mii în 1600) și negrii (250 mii în 1570).

A doua consecință constă în contribuția economică a Americilor la dezvoltarea Europei. În acel veac au trecut Atlanticul, de la vest la

până la 1500, câte 44 de tone anual după 1500, 130 tone pe an după 1580 și 291 tone pe an în 1600. Edificarea este volumul traficului naval între Americi și Spania care se ridica în acel secol la 1 500 000 tone mărfuri.

11 500 de galioane, însoțite de nave de luptă, au străbătut

Atlanticul. Nu este de mirare că spre sfârșitul secolului XVI și mai ales în veacul următor galioanele spaniole atrăgeau corsari și pirați englezi, francezi și olandezi.

Tot pe plan economic, atunci a apărut complexul agrar-industrial prin plantațiile de trestie de zahăr din Brazilia. Sunt printre primele creații capitaliste prin excelență. Banii, creditul, traficul și schimburile au legat strâns Brazilia de Portugalia, dar și de Spania, Franța sau Anglia. Seniorul unei plantații cumpăra sclavi, lua credite cu dobândă pentru a-și construi moara de prelucrare (*engenda de asuúcar*) a trestiei și-și vindea recolta negustorilor. Profitul acestui complex agrar-industrial al sec. XVI era de numai 4-5%,

(descoperire) și *pobladores* (coloni). „Pământurile deja descoperite în contul Maiestății Sale – sublinia un document al Consiliului Indiilor – sunt suficient de întinse. Contează mai mult să le colonizăm decât să descoperim altele.“

Moștenirile conquistei

Administrația regulată a Americilor, structurată încă de pe la 1503 prin Casa de Contratación din Sevilla, completată în 1523 prin Consiliul Indiilor, ambele la nivel central, și prin viceregate și „audiencias“ la fața locului, a orientat de la început Americile pe direcția integrării atlantice.

O primă consecință majoră a secolului Ame-

ca în timpurile noastre. Se câștiga la rulajul mare de marfă și la producerea pe plantații mari.

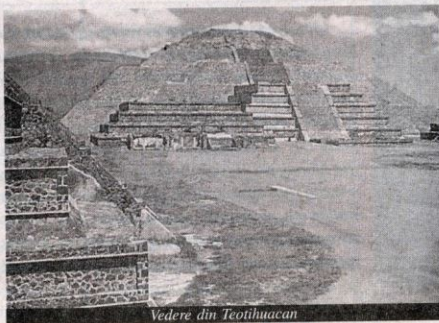
A treia consecință majoră a secolului Americilor consta în marile mutații biologice realizate prin contactul transatlantic. Europeanii au aclimatizat în Americi calul, porcul, oaia, capra și găina, trecând în sens invers doar curcanul și filoxera, cea care a distrus vița de vie nobilă, a bătrânului continent, înlocuită cu cea „americană“.

În schimb, în alimentația omului au intrat plante de bază existente până atunci doar pe continentul american: cartoful, porumbul, fasolea, dovleacul, ardeiul și roșia.

Europeanii au introdus în Americi grâul, orzul, ovăzul, orezul, pepenele și vița de vie. Astăzi aproape 30% din cantitățile de plante comestibile folosite în lume sunt de origine americană. Dintre plantele tehnice datorăm Lumii Noi nivelele tutun și coca și beneficele chinina (chinchona-arborele de chinină) și cauciucul (arborele de cauciuc).

A patra consecință majoră a aceluia veac XVI este dezvoltarea sistemului economiei bazate pe capital și piață, nu numai pe producător și consumator. Banca și bursa devin factori decizionali. În acest domeniu se afirmă finanțistii, negustorii și speculatorii germani, în

primul rând casele Fugger, Welser și Peutinger. „Numele lui Jacob Fugger și al nepoților săi sunt cunoscute în toate regatele și țările și chiar în țările păgâne (referire la Americi – n.n.) scrie cronicarul Senders, chiar în acel veac. Împărați, regi, prinți și seniori îi trimit ambasadori; papa l-a salutat și îmbrățișat ca pe cel mai drag fiu, cardinalii se ridică în fața

Vedere din Teotihuacan

lui. „Acești magnați ai finanței realizează în sec.XVI controlul mondial și monopolul asupra piețelor unor produse, între care și unele provenite din Americi, în primul rând mercurul.

Ilustrul scriitor austriac Stefan Zweig conchide extrem de lucid în biografia lui Magellan: „În spatele eroilor din acea epocă de descoperiri se aflau comercianții cu puteri care pun în mișcare o idee; și chiar acest dintâi impuls eroic pentru cucerirea lumii s-a ivit din motive cât se poate de materiale“.

A cincea consecință importantă a fost stimularea prin solicitare a industriei europene. S-au construit

foarte multe nave și s-au produs multe arme pentru conquistă; apoi, multe unelte pentru colonizare și exploatarea resurselor americane. S-au născut noi industrii, precum rafinarea zahărului și prelucrarea tutunului.

În fine, a șasea consecință a fost convertirea la creștinism a Lumii Noi. Nu știm dacă secolul XXI va fi spiritual sau nu va mai fi deloc, dar să nu uităm că secolul XVI – pe care noi l-am desemnat ca fiind al Americilor – este de asemenea secolul reformei și contrareformei. Americile nu puteau scăpa confruntării spirituale. Pe axa latină, Americile au fost catolicizate și încă sub vegherea

strictă a Inchiziției. Pe axa anglo-saxonă valuri succesive de reformați vor contribui la formarea S.U.A. și Canadei.

Azi două mari statui simbolizează Americile de Nord și Sud. Statuia Libertății care domină rada New York-ului, și gigantul Crist răstignit, de deasupra golfului Rio de Janeiro. Ele semnifică și apartenența sudului la catolicism și a nordului la protestantism. Evoluând diferențiat sub aceste embleme simbolice, Americile au adus și aduc contribuții importante la dezvoltarea civilizației planetare. ■

RADU DINULESCU

AMINTIRI DE LA

BIROUL II

CRISTIAN TRONCOTĂ

„Nu eram decât un biet fiu de țăran din comuna Căndești, de lângă Buzău, și singura mea avere se reducea la o brumă de amintiri, câteva imagini din anii copilăriei: dealuri cu livezi de pruni pe care le cutreieram cu șleahta de băieți, scăldatul în gâră și larma care-l însoțea, nukul imens tronând în mijlocul livezii bunicilor și ținându-se la o distanță respectabilă de prunii din jur, adevărați pigmei pe lângă el, uriașul, la umbra căruia creștea o iarbă nemaipomenită, grasă și lucioasă, prin care-mi plăcea să umblu cu picioarele goale, bunicul și bunica odihnindu-se sub coroana lui tihnit protectoare, în timp ce Joiana, cornul abundenței întregii noastre familii nevoiașă, pășea blazată în preajmă...”

Mitsuko

O imagine ușor bucolică, marcată de nostalgia ce o avem cu toții după anii copilăriei. „Bietul fiu de țăran” a fost aruncat de viață într-un univers total diferit de lumea pe care o descria mai sus. Ca ofițer de informații, apoi ca șef, în primii ani ai războiului, al serviciului de spionaj și contraspionaj al Armatei române, a fost părtaș al multor secrete. Le-a așternut mai târziu pe hârtie, o parte dintre ele, cum și le-a adus aminte. Și mai ales după experiența traumatizantă a anilor petrecuți în închisorile comuniste. Amintirile sale trebuie citite deci cu rezervele necesare. Credem că ele merită prezentate pentru că aduc o serie de lămuriri și precizări. Mulțumim și pe această cale familiei fostului colonel Radu Dinulescu, care ni le-a pus la dispoziție cu amabilitate, dându-ne concursul la lămurirea unor aspecte mai puțin clare.

Salvatorul generalilor

Radu Dinulescu s-a întâlnit cu lumea informațiilor destul de timpuriu. La scurtă vreme după ce fusese mutat la Secția întâi a Statului Major General, a fost remarcat de șeful acestuia, generalul Samsonovici. „Împăratul”, cum era numit, îl reținuse pe când lucra la planul de mobilizare al

armatei. La câteva luni după finalizarea lui, Dinulescu a fost chemat de șeful Secției a cincea, instrucție, colonelul Ștefan Ionescu, care l-a informat că fusese ales să urmeze cursurile școlii de infanterie de la Versailles.

Cu numai o zi înaintea plecării în Franța, a fost chemat de către subșeful Secției a doua, care i-a spus că la Paris va trebui să lucreze și pentru

ei. Un rol de mică importanță: „cutie de scrisori”. Adică urma să primească mesaje secrete de la agenții care lucrau pentru serviciul de informații al armatei și să le predea atașatului militar pentru a fi trimise, prin curier sigur, în țară.

Sarcina de „căsuță poștală” a îndeplinit-o cu succes, deși măturisește că a încercat ceva emoții la primele întâlniri. Mult mai interesant este un alt

episod pe care îl istorisește în memorii. Într-o duminică s-a întâlnit în parcul palatului Versailles cu alți trei colegi români. A remarcat de la început că „erau mult prea elegant îmbrăcați pentru o promenadă matinală, ca apoi să constat că își consultau cam des ceasornicele”. L-a întrebat pe unul dintre ei, un prieten, care era motivul.

„- Dragă, mergem în vizită la rege [Carol II, care renunțase, în anul 1926, la orice pretenție la tron, pentru a putea trăi alături de Elena Lupeșcu]. Știi, azi e a doua duminică a lunii, ziua când îi primește pe români neanunțați, oricare ar fi ei. Nu vii și tu? Ești de mulțor aici, ar fi timpul... Deh, nu se știe cum se-ntorc lucrurile și nu-i rău să fii bine cu Palatul.”

Radu Dinulescu s-a eschivat, dar a doua zi s-a înființat la prietenul lui pentru a-l întreba cum era posibil ca ofițeri ai armatei române să încalce ordinele primite și să îl frecventeze pe proscris. „Mă interesa în primul rând ce anume vor păți ei dacă-i află Tătăranu [atașatul militar la Paris].” A aflat cu surprindere că „Tătăranu însuși se duce deseori acolo, bineînțeles în mod discret și în zile speciale, când nu veneau alți români și că, așa cum ei știau de vizitele lui și păstrau secretul, erau siguri că nici el nu i-ar trăda dacă ar afla despre ale lor. ...Mi-a spus că în ziua precedentă, la Carol fusese lume multă, tot soiul de oameni politici în trecere prin Paris, care țineau să se ploconească în fața prințului, în speranța că, după restaurare, vor fi răsplătiți din plin pentru acest act de fidelitate”.

În însemnările sale, Radu Dinulescu prezintă și câteva

cazuri de corupție și abuzuri din armata română a acelor ani. Chiar generalul Samsonovici scosese, împreună cu Tătăranu, un manual de tactică generală, pe care apoi îl distribuieră în mod obligatoriu în armată. Nenumăratele serii de elevi din școlile militare le aduseseră un venit frumuseț.

Atunci când Samsonovici fusese numit subșef la Statul Major General, a prețuit că nu are unde locui în București. Trebuia să plătească o chirie exorbitantă pentru un apartament corespunzător rangului său și nu dispunea de acei bani. Atunci i s-a acordat o sumă contractuală anuală de 250 000 lei. Numai că Samsonovici l-a trimis pe Tătăranu la Paris ca atașat militar și s-a instalat în casa acestuia, vărând în buzunar alocația. Cât Tătăranu s-a aflat la Paris, a făcut presiuni ca ministerul să îi construiască o vilă cu două etaje, chiar în curtea Statului Major General, pe care a ocupat-o, la revenirea lui Tătăranu în țară, fără să plătească nici aici vreo chirie.

Pe când își făcea studiul ca absolvent al Școlii Superioare de Război la Regimentul 2 artilerie și locuia la căminul

Cercului Militar, de pe Calea Victoriei, Radu Dinulescu a întâlnit un personaj ciudat, Rosenzweig. Acesta se afla adesea în compania ofițerilor, oferindu-le mese bogate. El se oferea – și reușea – să le rezolve problemele legate de mutarea dintr-o garnizoană în alta, îi împrumuta cu bani. Rosenzweig făcea mare caz de relația lui cu generalul Broșteanu, comandantul Corpului grănicerilor. Acesta avea un fiu, student la Berlin. Rosenzweig îl ajutase mijlocindu-i trimiterea de valută și asigurându-i tânărului alte înlesniri în capitala germană. Broșteanu îl primea acasă și la comandament ca pe un bun prieten. Rosenzweig nu cerea altceva decât o intervenție ca un caporal sau un ofițer să fie mutat dintr-o unitate în alta.

El l-a ajutat și pe generalul Florea Țenescu. A dat peste el „întâmplător”, pe când, aflat în curtea viitoarei sale vile, de la intersecția Căii Plevnei cu General Angelescu, generalul își admira construcția. Lăudându-i casa, Rosenzweig a aflat că Țenescu nu avea destui bani pentru a-o termina. Rosenzweig se oferă imediat să

Doamna Dinulescu împreună cu atașatul militar japonez și soția acestuia

La plimbare cu soția

il ajute cu suma necesară. Norocul lui Țenescu a fost că înainte de a încheia târgul, Rosenzweig a fost arestat. Cercetările au arătat că el își crease, prin transferurile pe care le mijlocea cu ajutorul lui Broșteanu și al altora – inclusiv al maiorului Bossy, aghiotantul ministrului Apărării – o adevărată rețea de spioni în armată.

Numit la Paris

Radu Dinulescu considera că tot prin Rosenzweig fusese furat și planul general de mobilizare al armatei române, episod cunoscut și asupra căruia nu insistăm.

Am văzut deja, în episodul anterior, cu câtă antipatie îl privea Radu Dinulescu pe atotputernicul șef al Serviciului Secret de Informații. „La sosirea mea în Secția a doua, Moruzov era atotputernic. Nimeni, nu îndrăzneam să-i ia numele în deșert și mi s-a spus și mie să fiu prudent, că altfel zbor din Statul Major... Pentru

că el își dăduse seama de la început că punctul cel mai periculos e tocmai Secția a doua și, cum se pricepea să învârtă totul pe degete, a anihilat practic primejdia, intervenind ca aici să fie numit șef colonelul Ilie Crețzulescu.”

Treptat, Moruzov a început să joace un rol tot mai activ și în politica externă. „E destul să menționăm că era prezent la toate întrunirile militare ale Micii Antante, care grupa România, Iugoslavia și

Cehoslovacia, precum și la consfăturile pactului româno-polon. Asista, de asemenea, la adunările Înțelegerii Balcanice, din care făceau parte România, Iugoslavia, Grecia și Turcia. Nu lipsea niciodată de la conferințele politico-militare, oriunde ar fi avut ele loc, fiind astfel la curent cu secretele tuturor acestor state. Se pare că numai reprezentanții Iugoslaviei au manifestat o rezervă bănuitoare față de el; ceilalți parteneri i-au acordat deplină încredere. Așa a reușit să acumuleze date importante asupra puterii militare a Cehoslovaciei și Poloniei, pe care avea să le pună la dispoziția Germaniei hitleriste la momentul oportun.”

Radu Dinulescu îl acuză de intenții necurate, fără să aducă și probe, atunci când l-a trimis pe Crețzulescu la Praga, ca delegat al Serviciului Secret, tocmai în preajma atacului german. „Crețzulescu, abia întors de la Belgrad, unde

fusese numit atașat militar tot prin stăruința lui Moruzov, a jucat în această fază istorică decisivă și tragică a Cehoslovaciei un rol dubios, ca instrument docil al lui Moruzov.” La fel, Moruzov l-a trimis pe maiorul Cezar Marinescu, de la Secția a doua, ca „ziarist” la Helsinki, să urmărească operațiile războiului sovieto-finlandez (*Magazin istoric*, nr. 12/1990, 3/2000).

Dar să părăsim disputa lui Radu Dinulescu cu Mihail Moruzov și să vedem care a fost prima lui misiune efectivă pentru Secția a doua. „În 1931, pe când continuam să lucrez în Secția întâia, am fost chemat de subșeful Secției a doua, care avea să-mi facă o mare surpriză. «Uite Dinulescule – mi-a spus el –, dumneata ai fost numit ajutor al atașatului militar de la Paris. A sosit și acceptul guvernului francez, așa că pregătește-te să pleci cât mai curând. Totul a fost ținut secret, ca să nu se ivească tot felul de intervenții... Doar știi ce competiție e pentru posturile astea! Deci, de acum încolo vei aparține de Secția a doua».” Radu Dinulescu nu spune mai mult și nici din documentele la care am avut acces nu rezultă cui a datorat el această promovare. Explicația pe care o oferă („numirea venea – credeam eu – ca o recompensă pentru ultima mare lucrare tipărită”) sună neconvingător.

După cum a constatat când a ajuns la post, „informația propriu-zisă era complet neglijată, din păcate. Fiind aliați ai Franței, Biroul doi era dispus să ne pună la curent cu tot ce doream să știm despre armata germană și chiar despre cea franceză”. Atașat militar era generalul Petre Dumitrescu, un om în vârstă, obosit

și comod, care-și propusese să economisească bani pentru a-și construi o casă când se întorcea la București.

O femeie prudentă

La Paris, Radu Dinulescu a avut o experiență demnă de un roman cu James Bond. Doar că nu a avut curajul să o ducă până la capăt. Cel puțin așa ne povestește. La nunta atașatului comercial român, a cunoscut o vietnameză. „Când am intrat în saloane, am constatat că sunt singurul în ținută militară, toți ceilalți bărbați fiind în frac. Uniforma mea înzorzonată făcea notă discordantă... mă simteam ca un păun răătăcit printre pinguini. Treceam dintr-o sală în alta, doar-doar voi găsi un loc mai retras. Așa am ajuns într-o încăpăre în care erau mese mici, pentru maximum patru persoane; la una din ele luaseră loc doi domni și îndochineza, o făptură plăpândă și delicată, cu pielea gălbuie și ochii ușor oblici.” A luat loc la masa lor. Tânăra studiasă medicina în Franța vreme de șapte ani și se pregătea să se întoarcă acasă. S-au împrietenit rapid. „Mi s-a părut chiar curios cât de repede se lăsa cucerită.”

S-au reîntâlnit a doua zi. „Era una din femeile în compania cărora te simți bine și nici nu știi când trece timpul.” Au urmat alte întâlniri. La una dintre el, Mitsuko — „așa-i spuneam eu, după numele parfumului la modă” — a devenit sentimentală. „Către miezul nopții, tocmai când ne simțeam mai bine, s-a apropiat de masa noastră un bărbat înalt, cu ținută rigidă și monoclu, care a salutat-o afabil pe partenera mea.” Mitsuko l-a prezentat drept von Prasnitz,

atașat la Legația germană din Paris. „Nu-mi convenea deloc că ne stricăse începutul de intimitate, dar îmi impuneam o politețe fără cusur.” Spre dimineață, au condus-o pe Mitsuko până acasă, apoi au făcut câțiva pași împreună. „M-a întrebat dacă îl cunosc pe atașatul militar german. I-am răspuns că i-am fost prezentat la vizita schimbată și atâta tot. «N-ar fi rău să îl cunoașteți mai îndeaproape».”

Seara, a reîntâlnit-o pe Mitsuko, care l-a asigurat că mai are și alte cunoștințe simpatice, pe care vrea, încet-încet, să i le prezinte. „Ai nevoie să cunoști cât mai multă lume, numai așa poți căpăta informațiile care îți trebuie.” A urmat o mică discuție lămuritoare, Dinulescu încercând să-i explice că pe el nu l-ar fi interesat informațiile, iar ea asigurându-l că are destule, doar așa reușind să stea șapte

ani la Paris, într-un cămin de lux. „Am priceput deci că era în slujba Biroului doi francez sau poate a Intelligence Service-ului britanic, dacă nu cumva al ambelor și că avea, pe lângă alte atribuții, și pe aceea de recrutare.” În zilele următoare i-a prezentat alți reprezentanți ai corpului diplomatic acreditat la Paris.

„La un moment dat, mi-am dat seama că mergeam pe un drum periculos... Nu voiam în nici un caz să contractez un angajament cu vreun organ informativ și

amânam mereu să-i promit ceva ferm... Mitsuko m-a anunțat că exact peste 14 zile se va îmbarca la Marsilia pentru Extremul Orient. Mi-a promis că în ultima săptămână mă va pune în legătură cu aceia cu care luca.”

Radu Dinulescu le-a cerut părinților să-i trimită o telegramă urgentă prin care să îl cheme acasă, pe motiv că tatăl era grav bolnav. A părăsit Parisul, informând-o în scris pe Mitsuko că va face tot posibilul să revină înainte de plecarea ei. Ceea ce, evident, nu avea de gând să facă.

Probabil că nu vom ști niciodată ce a gândit Mitsuko despre această stratagemă. Revenit la Paris, Radu Dinulescu a utilizat o parte din persoanele cu care ea îl pusese în legătură. „Cum și ea era prudentă, nu mi-a scris niciodată.” ■

(Va urma)

În ținută de gală

UN GENERAL NEDREPTĂȚIT: CONSTANTIN CHRISTESCU

ALEXANDRU OȘCA, FLORICA DOBRE

Despre campania armatei române din vara anului 1917 s-au scris multe pagini. S-ar părea că nu au rămas aspecte necunoscute.

Dar câți dintre cititorii revistei Magazin istoric știu că în Mausoleul de la Mărășești una dintre cele două cripte centrale nu este ocupată de eroul căruia i-a fost destinată? Cel care planificase bătălia de la Mărășești, schimbat în plină campanie, generalul Constantin Christescu, nu și-a găsit nici astăzi locul de veci care i se cuvine.

În luna mai 1918, la Congresul „Societății ortodoxe a femeilor române”, se propunea construirea unui Mausoleu pe locul unde se desfășurase marea bătălie, care să fie „un templu al energiei și eroismului românesc”. Peste un an, la congresul aceleiași societăți se hotărâra ca în Mausoleul de la Mărășești să fie înhumate osemintele tuturor eroilor – ostași, subofițeri și ofițeri – căzuți în războiul pentru întregirea neamului.

Reproșuri și invidie

Terenul pe care urma să se ridice Mausoleul a fost donat de marele moșier Negropontes, socrul generalului Eremia Grigorescu. Fondurile necesare construcției urmau să fie realizate prin subscripție publică. Deoarece la începerea lucrărilor nu se colectase decât o parte din bani, s-a hotărât ca lucrarea să fie executată în două etape: mai întâi capela din mijlocul Mausoleului și criptele în care să se așeze osemintele

eroilor; în etapa a doua, pe măsura colectării fondurilor, urma să se ridice restul. Lucrările primei etape au fost terminate în anul 1925. Osemintele mai multor militari căzuți în apropiere de Mărășești au fost dezgropate și înhumate în criptele Mausoleului.

La 29 august 1924, rămășițele generalului Eremia Grigorescu (decedat în iulie 1919) au fost scoase din cimitirul de onoare de la Mărășești și reînhumate în sarcofagul principal al Mausoleului. Alături de acesta, exista un altul secundar, destinat încă de la construcție generalului Constantin Christescu.

Constantin Christescu s-a născut la 2 decembrie 1866, în comuna Pădureți, jud. Argeș. A absolvit Școala de ofițeri de infanterie și cavalerie din București, Școala Politehnică din Paris, Școala de aplicație de artilerie și geniu de la Fontainebleau și Școala Superioară de Război din Paris.

Valea Lezunjiului, 1917. O baterie din Regimentul 3 Artilerie la exercițiu

În intervalul decembrie 1916-iulie 1917 a fost subșef al Marelui Cartier General, fiind detașat să conducă operațiile Armatei 1. La 30 iulie, chiar în plină desfășurare a bătăliei de la Mărășești, a fost schimbat la comanda acesteia cu generalul Eremia Grigorescu.

Marele Cartier General român s-a lăsat convins de un raport lipsit de spiritul onoarei militare, redactat de generalul Ragoza, comandantul Armatei 4 ruse. Comandamentul român l-a somat pe generalul Christescu să își instaleze punctul de comandă în același loc cu cel al Armatei 4 ruse. Acesta a refuzat, reușind să protejeze artileria, neintroducând-o într-un dispozitiv periculos și lipsit de eficiență.

Generalul Christescu a redactat un punct de vedere argumentat, în care și-a motivat toate deciziile luate. Nu a fost vreodată acuzat în mod public. S-au făcut auzite doar reproșuri, mai ales după război. Ele izvorau desigur și din invidia pe care a provocat-o numirea lui în fruntea Marelui Stat Major, funcție pe care a deținut-o din aprilie 1920 până în mai 1923.

După moartea sa (9 mai 1923), familia generalului Eremia Grigorescu s-a folosit de toate aceste insinuări pentru a împiedica aducerea osemintelor lui Christescu în Mausoleu. Trebuie precizat că generalul Eremia Grigorescu, care murise cu patru

ani înainte, nu a jucat nici un rol în toată această poveste, așa cum nu contribuise personal cu nimic la luarea deciziei de schimbare a comandantului Armatei 1 în iulie 1917. În procesul verbal încheiat cu ocazia reînălțării generalului Eremia Grigorescu, familia acestuia specificase că „generalul Constantin Christescu nu a avut nici o contribuție în bătălia de la Mărășești care să îndreptățească această consacrare”. Marele Cartier General fiind nevoit să îl înlocuiască la comandă deoarece „își formase convingerea că vom pierde bătălia de la Mărășești”.

O lună mai târziu, în septembrie 1924, guvernul a elaborat o hotărâre potrivit căreia „în criptele de la Mărășești vor fi instalate numai rămășițele pământești ale eroilor căzuți pe câmpul de bătălie de la Mărășești, cu excepțiunea faptelor deja împlinite”.

Memorii fără răspuns

Eliza Christescu, soția generalului, a continuat intervențiile la Ministerul de Război și în anii următori, primind, de fiecare dată, răspunsul că nu se putea încălca hotărârea guvernului din septembrie 1924.

În anul 1943, Ion Antonescu a cerut o anchetă care să lămurească împrejurările schimbării din funcție a generalului Constantin Christescu. Fostul maior Antonescu contribuise, în vara anului 1917, ca șef al Biroului Operații al Marelui Cartier General, la respectiva înlocuire. Pentru a pune capăt diferendului dintre familia Christescu și autoritățile statului, Antonescu a cerut ministrului de Război să studieze modalitatea depunerii corpului defunctului în Mausoleu și să facă propunerile necesare. La solicitarea ministrului, Așe-

Podul Ghionoaiei, 1917. Mitrălieră în acțiune

zământul Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor a întocmit, până la 26 mai 1943, „proiectul de Program pentru strămutarea osemintelor generalului de corp de armată Christescu Constantin de la București la Mărășești” și un tabel cu persoanele care urmau să asiste la solemnități. Data propusă era 2 august, astfel încât la 6 august, când se aniversa bătălia de la Mărășești, osemintele să se afle în Mausoleu.

Surprinzător, Antonescu a suspendat „deocamdată transportarea osemintelor generalului Christescu la Mausoleul de la Mărășești”. Nu știm care a fost rațiunea.

În 1947, la propunerea șefului Muzeului Militar Central, în sarcofagul destinat generalului Christescu au fost depuse resturile generalului rus Feodor Alexandrovici Kolodeev, inspector al artileriei Corpului 8 armată rus în bătălia de la Mărășești. Dar cum el fusese decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” la 26 septembrie 1917, este clar că nu murise în timpul luptelor de la Mărășești.

În perioada regimului comunist, urmașii Elizei Christescu au înaintat conducerii armatei și partidului memorii prin care solicitau repararea nedreptății. Fără să primească vreun răspuns.

Astăzi, osemintele generalului Constantin Christescu odihnesc încă în cimitirul Bellu. ■

Născut la 2 decembrie 1866, Pădurești, județul Argeș – mort 9 mai 1923, București.

Studii militare:

– Școala de ofițeri de infanterie și cavalerie – București (1887)

– Școala politehnică din Paris (1890)

– Școala de aplicație de artilerie și geniu de la Fontainebleau (1892)

– Școala superioară de război – Paris (1894)

Principalele funcții militare îndeplinite:

Profesor ajutor, apoi titular, la Școala superioară de război; comandant al Școlii superioare de război (1910-1912); subșef al M.St.M. (1912-1916); șef de stat major al Armatei 2 (august-septembrie 1916) și al Armatei 3 și Grupului de armate general Averescu pe timpul manevrei de la Flămânda (septembrie 1916); comandant al Grupului apărării Dunării (septembrie-noiembrie 1916); comandant al Armatei de nord (noiembrie-decembrie 1916); subșef al Marelui Cartier General (decembrie 1916-iulie 1917); aprilie-octombrie 1918); comandant al Armatei 1 (iulie 1917); inspector al Centrelor de recruți din Moldova (1917-1918); șef al M.St.M. (aprilie 1920-mai 1923).

În anul 1913 a pregătit, împreună cu generalul Averescu, planul de operații al armatei române și a asigurat cooperarea dintre armata română și armata sârbă. Victoria categorică pe care armata sârbă a ob-

ținut-o la Braganița, contra forțelor bulgare, pe baza planului întocmit de Christescu, precum și propunerea ce i-a fost făcută de a rămâne, chiar pentru un timp limitat, în cadrul forului de conducere al armatei sârbești sunt o recunoaștere a impresionantelor sale cunoștințe din domeniul strategiei și tacticii militare.

În octombrie 1916 generalul Averescu îl nota astfel: „Consider pe acest distins ofițer de stat major ca cel mai pregătit și cel mai indicat din armata noastră a fi în capul Statului Major General al Armatei.”

În perioada „păcii de la București”, ca șef al M.St.M., a căutat și a reușit să păstreze sub arme efective cât mai mari, de asemenea armament și muniție peste prevederile înrobitoare impuse de Puterile Centrale.

Pentru merite deosebite, atât în timp de pace cât și în timp de război, generalul Christescu a fost răsplătit cu numeroase ordine și medalii românești și străine:

– Steaua României (1904)

– Coroana României, în grad de ofițer (1909)

– Bene Merenti, clasa 1 (1910)

– Ordinul „Francisc Iosif”, în grad de mare ofițer

– Ordinul „Sfântul Sava”, în grad de mare ofițer (decorație sârbă) (1913). A fost privat totuși de cea mai înaltă distincție românească, pe care o merita cu prisosință: Ordinul Militar „Mihai Viteazul”.

DOMNUL EUROPA

Scriitorul danez Hans Christian Andersen – ale cărui povești (*Degetica, Mica sirenă, Răpușca cea urâtă, Crăiasa zăpezii, Mărunțica* – cine nu-și amintește de ele?) au legănat copilăria multor generații – și-a exprimat la fel de bine personalitatea în impresii de călătorie. Gustul drumeției, al evadării din cotidian, plăcerea de a iscodi realitatea din jur – geografică, socială, psihologică –, dorința de a întâlni exoticul, întâmplări și legende, peisaje noi l-au purtat în galop pe tărâșul de obârșie modestă (era fiu de cizmar) în nici mai mult nici mai puțin de 30 de țări.

Performanță rară pentru epocă (anii 1805-1875, când a trăit), neatinse de nici un alt scriitor al vremii. De aceea a și fost poreclit „domnul Europa”.

Era o epocă în care se călătorea foarte puțin, în lipsa vapoarelor cu aburi – aflate abia la început –, a căilor ferate și șoselelor. „Astăzi călătoriile sunt ușoare și rapide, scrie el. În 1833 era cu totul altfel. Se mergea încet. În timpul nopților oboșitoare și în timpul zilelor prăfoase trebuia să stai înghesuit în diligența greoaie și incomodă.”

S-a spus că Andersen ar fi fugit de singurătate, refuzat de cele trei mari iubiri ale sale, Riborg Voigt, logodită cu alt bărbat, Luise Collin, fiica protectorului său, și cântăreața Jenny Lind, supranumită „privighetoarea nordului”. Să fi ascuns această poftă de a

călători, refuzul de a trăi? „A călători înseamnă mai întâi a-ți acorda răgazul de a trăi la nivelul senzațiilor”, nota Gérard de Nerval (1808-1855), un alt mare împătimit al călătoriilor, autorul *Însemnărilor unui călător entuziast*.

A început în 1831, la 26 de ani, cu un scurt voiaj la Berlin și Dresda, a continuat cu Paris, Milano, Neapole, Capri, Veneția, Locle (Elveția) și din nou cu Germania, Italia, Portugalia, sudul Spaniei, Grecia, Turcia și Austria, prilej cu care a poposit, în toamna anului 1840, și pe meleagurile noastre. Urmarea acestui ultim periplu ce a durat aproape un an (octombrie 1840-iulie 1841)

avea să fie voluminosul jurnal *Bazarul unui poet. Memorii de călătorie în Grecia, Orient și țările dunărene*, publicat în aprilie 1842 și reeditat recent la Editura Univers, în traducerea doamnei Grete Tartler.

Fără astâmpăr, scriitorul a pornit în 1847 într-o nouă călătorie, în Țările de Jos, Anglia, Scoția, Suedia, în fine prin toată Danemarca, până la Skagen, cel mai nordic punct al țării, și din nou în Germania, Elveția și Italia, apoi Gibraltar, Tanger, Franța, Olanda, Belgia, Madrid. În aprilie 1855, el își consemna amintirile într-un jurnal. *Povestea vieții mele*.

De unde bani pentru atâtea călătorii? Ne răspunde chiar Andersen, într-o pagină a acestei cărți: „Scârbit de toate aceste manifestări de dușmănie, și mai ales de dispreț pentru sărăntocul ce cutezase să pătrundă într-o lume ce nu era a lui, m-am zbatut să obțin o bursă de călătorie din partea regelui Frederik al VI-lea pentru care aveam o mare stimă. Om bun și drept, nu-mi puteam exprima recunoștința față de el decât oferindu-i cartea *Cele 12 luni ale anului*. Unul dintre protectorii mei, care cunoștea eticheta curții, mă sfătuia să-i povestesc regelui cum, după ce-mi luasem bacalauratul, îmi câștigasem singur existența, cât muncisem și cât mă străduisem, adăugând că o călătorie în străinătate îmi va ajuta fără doar și poate să-mi completez cunoștințele și să-mi îmbogățesc cultura.

Regele îmi va răspunde: «Adu-mi o cerere!» Eu trebuia să am grijă să-mi scriu dinainte jalba și să-i înmânez pe loc. Mi se păru cumplit de rușinos și de umilitor ca în momentul în care îi dădeam regelui o carte, eu să-i cer în schimb ceva. «Dar lucrul acesta se face în mod obișnuit! mi se răspunde. Regele știe foarte bine că dacă i se oferă o carte, lucrul acesta se face pentru a i se cere o favoare».

Eram consternat; și totuși era singura cale de urmat.

Interessantă expoziție consacrată vieții marelui scriitor, însoțită de lucrări realizate de Majestatea Sa Regina Danemarcei, Margarethe II, i-a desfășurat în această vară, mai bine de o lună, pe vizitatorii Muzeului Național de Artă din București. Regina Danemarcei – țară în care monarhia are mai bine de 1 000 ani – se ocupă de artă, pictură, design de textile bisericești și scenografie, ea confecționând schițele costumelor pentru personajele din filmul *Crăiasa zăpezii*, costume ce au fost

„Era pe vremea regelui Frederik VI. Copenhaga nu avea atunci gaz, doar lămpi cu seu, nu erau nici Tivoli, nici Casino, nici tramvaie și nici cale ferată. Față de acum nu era nici un fel de distracție. Duminică mergea lumea la plimbare în afara porților orașului, la Cimitirul Assistents-Kirkegaarden, citea inscripțiile de pe morminte, se așeza pe iarbă, își mânca mâncarea din coșuleț și bea vinars sau se ducea la Frederiksberg, unde se cânta muzică militară în fața Castelului și unde venea multă lume ca să vadă familia regală plimbându-se cu barca pe canalele înguste: bătrânul rege cârmea barca și împreună cu regina salutau pe toată lumea fără deosebire de stare. Veneau acolo familiile înstărite ale orașului să-și bea ceaiul de seară. Într-o casuță de țară de pe câmp, în afara grădinilor, era apă caldă la dispoziție, dar trebuiau să-și aducă singuri aparatul de ceai.”

H. Ch. Andersen

expuse și ele în sălile Muzeului.

Revenind la drumețul neobosit care a fost Andersen, omul care nu a avut nici măcar un cămin, partea temerară a călătoriilor lui rămâne, fără îndoială, drumul său pe Dunăre, pentru că până la 1830

puțini se încumetaseră să pornească în susul fluviului. „Aceste maluri ale Dunării, pe atunci încă puțin vizitate de turiști, aceste țări încă necunoscute mie îmi exaltau curiozitatea, cu toate că imaginația mă făcea să-mi închipui tablouri dintre cele mai îngrozitoare, dintre cele mai sinistre... Urcând pe fluviu în sus, am pătruns, în plină revoluție, în regiunea muntoasă a Balcanilor cu piscuri nise.

Ca o pădure virgină se deschise Serbia înaintea noastră. Ambarcațiuni mici străbăteau apele repezi ale Dunării, prin locul denumit Porțile de Fier, descris de altfel în cartea mea *Bazarul unui poet*. La Orșova am fost opriți în carantină într-o clădire amenajată de țărani din Valahia. Apoi spectacolul mișcător și pestriț reîncepu. Priveliștea scăldată-n soare era punctată de vestigiile dominației romane, de admirabilul basorelief al lui Traian săpat în stâncă.” ■

Florentina DOLGHIN

În august, la 4 ani de la apariție,
„DOSARELE ISTORIEI“ vă oferă grupajul
„APĂ ȘI FOC: MARINA REGALĂ ROMÂNĂ, 1940-1945“
din cuprins:

- Glorie și dramă
- Când a început, de fapt, războiul nostru?
- Misiunea Navală Germană în România
- Ion Antonescu și marinarii
- Distrugătorul «Moskva» – scufundat!
- Submarinele atacă
- «Arma săracului» – minele submarine
- „Operația 60.000“
- Salvarea evreilor prin Marea Neagră
- Războiul Moscovei

NICOLAE TITULESCU: „CÂT M-A COSTAT STATUL ROMÂN PE MINE?“

Microarhiva Magazin istoric

În vizită la Ankara, înconjurat de oficialitățile țării gazdă

GEORGE G. POTRA

Așa cum am văzut în numărul anterior, la scurt timp după publicarea celor două decrete-lege promulgate de Ion Antonescu în septembrie 1940, prin care se cerea celor ce ocupaseră demnități în stat în ultimii 10 ani să-și declare averile, Nicolae Titulescu a trimis de la Vichy, unde se găsea, o asemenea declarație către prim-președintele Înaltei Curți de Casație, care prezida Comisia de control a averilor foștilor demnitari.

„Domnule Președinte,

Cu adâncă satisfacție împlinesc obligațiile impuse demnitarilor statului prin legile din 7 septembrie și 23 septembrie 1940, dat fiind că ele constituiesc pentru mine un imperativ categoric încă din 1921, când Parlamentul Român a votat legea propusă de mine ca ministru de Finanțe asupra impozitului pe capital.

Am intrat ca ministru de Externe în cabinetul D-lui Iuliu Maniu din 20 octombrie 1932 și am funcționat în această calitate în cabinetele d-lor Vaida-Voevod, I.G. Duca

și în cabinetele D-lui Tătărescu până la 29 august 1936.

Țin să atrag atenția de la început că, atâta vreme cât am exercitat profesiunea liberă de avocat, averea mea a crescut și că eu n-am făcut decât să se micșoreze prin datorii și înstrăinări de bunuri în timpul cât am fost ministru“.

Unele restituiri biografice de circumstanță privindu-l pe N. Titulescu induc fără voie o imagine falsă, cum că acesta a fost un om cu mijloace materiale modeste. Se invocă faptul că tatăl său, Ion (Iancu) Titulescu, mort în 1883, când Nicolae nu împlinise nici măcar 2 ani, lăsase familia într-o stare materială precară. Se utilizează, în sprijinul acestei afirmații, informația, corectă în sine, că Nicolae Titulescu a primit o bursă din partea orașului Craiova pentru a face studii de drept la Paris. Este indiscutabil că moartea lui Ion (Iancu) Titulescu a fost un șoc pentru familie, dar nu trebuie uitat că el fusese prefect al județului Dolj, președinte al Curții de Apel din Craiova și deputat în timpul guvernării lui Ion C. Brătianu, cu care era prieten. Dincolo de

orice dificultăți de ordin material-financiar – atribuite de unii unor vicii mai mult sau mai puțin ascunse –, un astfel de personaj nu putea fi un falit. Iar acordarea unei burse de studii fiului său nu poate fi considerată, ipso facto, o demonstrație a unei asemenea stări de lucruri.

Mostenirea de la tatăl său (N. Titulescu însuși face referiri la ea), ca și de la sora tatălui său, sporirea averii imobile în urma căsătoriei cu Ecaterina, în 1907, veniturile obținute ca profesor universitar, dar mai ales din profesarea avocaturii au făcut ca, înainte de a ocupa înalte demnități și funcții publice, N. Titulescu să aibă o situație economică sigură, bine consolidată, pe care abia intrarea în aceste funcții avea să o afecteze, prin cheltuielile pe care a înțeles să și le asume în diferitele misiuni de reprezentare a României peste hotare.

N. Titulescu nu a fost un om bogat, dacă este să-l comparăm cu alte persoane din societatea românească a vremii lui, aflate sau nu în funcții înalte, dar nici nu se poate spune că a fost un om sărac, pe care demnitățile ocupate să-l ajute în obținerea unei stări materiale deosebite.

La 29 august 1936, N. Titulescu a fost exclus din guvernul României, ca urmare a unor ample intrigi interne și puternice presiuni externe. Eliminarea sa a fost concepută ca definitivă și a rămas definitivă, orice încercări făcute de el de a reveni pe scena politică fiind blocate prompt prin intervenții la nivelul cel mai înalt. În cadrul unui ansamblu de măsuri represive îndreptate împotriva sa, guvernării de la București voiau să-i ia catedra universitară. Au dispus urmărirea și spionarea lui (Magazin istoric, nr. 5/1997) și au încercat să-i blocheze orice posibilitate de manifestare publică și profesională. Sunt numeroase mărturiile care atestă faptul că după 1936

situația sa financiară s-a înrăutățit. Ședea în hotel, pe care a sperat-o de scurtă durată, dar care s-a prelungit dincolo de orice așteptări, îmbolnăvirea gravă a soției sale la începutul anului 1939, blocarea – o dată cu declanșarea războiului – a oricăror transferuri de bunuri și de bani din România care ar fi putut rezulta din vânzarea unor proprietăți au avut efect de-a dreptul paralizant, obligându-l la numeroase împrumuturi. Niciodată însă nu s-a gândit să nu se mai întoarcă în România. Însuși faptul că s-a ocupat cu atâta grijă de redactarea declarației privitoare la averea sa este o mărturie că n-a abandonat gândul de a reveni cu fruntea sus în țară și de a-și relua viața activă pe scena politică românească.

În arhiva Ministerului Afacerilor Externe – Fondul Nicolae Titulescu – există o mulțime de acte doveditoare ale bunei credințe a lui N. Titulescu: state de plată, deconturi etc. Suntem convinși că în mapele cuprinzând arhiva sa din străinătate (în posesia unor instituții – Hoover Institution Archives – sau persoane particulare: dr. Gilbert Money Câmpăneanu din Lausanne, Gheorghe Antoniadu din Madrid sau Ion Burcă din

Madeira) se află și alte documente de același gen. Din păcate, în ciuda evidențelor – căci ce publicăm noi astăzi nu este prima mărturie care ar fi putut infirma valul de calomnii revărsate asupra lui Titulescu – mai sunt autori care preiau fără nici o rezervă clișeele false numai pentru a da un plus de „pitoresc” și „senzațional” scrierilor lor.

La judecata istoriei Nicolae Titulescu se prezintă însă și din acest punct de vedere curat și cu fruntea sus, așa cum rezultă și din această ultimă parte a documentului pe care am început să-l publicăm în numărul trecut al revistei Magazin istoric.

Între prieteni

ACTIVUL ȘI PASIVUL LUI NICOLAE TITULESCU LA 29 AUGUST 1936 CÂND A PĂRĂSIT GUVERNUL

Dacă activul la această dată a rămas mai mult sau mai puțin același, în schimb pasivul a căpătat o precizare pe urma căreia averea mea a fost grevată cu sarcini reale.

În adevăr, pe când eram ministru de Externe, Banca Marmorosch Blank mi-a comunicat că a cedat creanța ei contra mea, anunțând însă pe concesiionar că cifra ei este contestată de mine. Imediat a trebuit să mă împrumut cu șase milioane lei, ipotecând pentru această sumă casele mele din Șoseaua Kiseleff, precum și moșia mea Titulești. La această sumă trebuie adăugat tot ceea ce banca creditoare a primit, conform celor expuse mai sus, în trecut. Așadar, de unde până în 1934 sau '35 aveam împotriva mea o simplă pretențiune a cărei întindere putea fi discutată, din acel moment m-am găsit dator pentru o sumă foarte mare și în plus mi-am văzut principalele mele bunuri imobiliare afectate cu sarcini reale.

Conform legii din 7 septembrie 1940 ar trebui să

mă opresc aici. Dar legea din 26 [corect, 23] septembrie [1940] cere acelor care au fost miniștri înainte de 7 septembrie 1930 să expună situațiunea lor patrimonială atât în momentul primei lor intrări în guvern, cât și astăzi.

SITUAȚIUNEA PATRIMONIALĂ A LUI NICOLAE TITULESCU LA 1916

La acea epocă eram nu numai un om avut, dar exercitam și o profesiune

Cu Savel Rădulescu (stânga), apropiat colaborator

care-mi aducea venituri profesionale foarte mari.

În adevăr, în 1916 aveam ca proprietate rurală opt sute – 800 – hectare, iar nu 300 ca astăzi (la care trebuiesc adăose cele 150 hectare ale soției mele și toate perspectivele de moștenire de pământ de la socrul meu, om cunoscut ca bogătaş).

Investițiunile agricole făcute de mine la acea epocă erau cunoscute în tot județul Olt. Nu numai că posedam 84 boi de Moldova, două mașini de treierat, douăzeci mașini de

secerat etc. etc., dar și zidisem în locul caselor părințești distruse de răzcoalele răzcoalești din 1907 una nouă cu tot confortul modern, devastată din nefericire și ea de ocupația inamică din 1916.

La acea epocă aveam deja, în afară de moșie și celelalte bunuri enumerate în capitolul I, și anume: Cofetăria Princiară cu cele trei mii metri pătrați de la Șoseaua Kiseleff, casele mele de locuit de la Șoseaua

Kiseleff cu cele 1400 m.p. ce-i aparțin, locul de la Sinaia de una mie m.p. etc., un important disponibil în numerar.

În adevăr, este un fapt notoriu că deși nu fusesem ministru și eram unul dintre cei mai tineri avocați ai baroului, căș-

tigurile mele profesionale erau foarte mari. Deja în 1911 posedam trei automobile, unul la Paris și două în țară. Iar în 1916 am câștigat ca avocat 232 000 lei aur.

Țin să subliniez că n-am făcut parte nici în această perioadă a vieții mele, nici ulterior, din nici un consiliu de administrație și că câștigurile mele erau pur profesionale.

Cât despre pasivul meu în 1916, el era constituit de un împrumut ipotecar de patru sute mii lei la Creditul Rural din București.

SITUAȚIUNEA PATRIMONIALĂ A LUI NICOLAE TITULESCU AZI

Dacă activul meu la ieșirea din guvern în 1936 era mai mult sau mai puțin același ca acel de la intrarea mea în guvern în 1932, nu se poate spune că activul meu de astăzi este același ca cel din 1936. El s-a micșorat prin elemente de aleat și de destrucțiune.

În adevăr, am dovedit că la intrarea mea în guvern la 1932 aveau la Midland Bank un credit de 10 522, 16, 1.

Or, am crezut că fac o investițiune bună substituind o largă parte din această sumă cumpărării a celei mai mari părți din acțiunile Societății Civile Funciare „Primavera-Cap“.

Anexez acte de notariat prin care s-a cumpărat această vilă, precum și copia actelor de

Atrag atenția de la început că, atâta vreme cât am exercitat profesiunea liberă de avocat, averea mea a crescut și că ea n-a făcut decât să se micșoreze prin datorii și înstrăinări de bunuri în timpul cât am fost ministru

cesiune către mine, originalele fiind în regiunea ocupată a Parisului.

Investițiunea era indubitabil foarte bună, așa cum mi-au afirmat-o toți experții.

„MEREU SUCCES,

Un schimb de scrisori Titulescu-Antonescu din toamna iarnă anului 1931 ne aduce sub priviri nu doar cuvintele de prefiire reciprocă ale celor doi bărbați de stat, dar reînvie și o parte din frământările de la începutul unui deceniu ce se va dovedi atât de sumbru pentru țara lor.

M. Ștefan

Royal Roumanian Legation London
noiembrie 1931

Scumpe prietene,

Neavând regulat presa noastră la-ndemână, am aflat prea târziu avansarea d-tale ca general, pentru a te felicita prin telegramă.

O fac acum. Din toată inima îți urez, scumpe Antonescu, la mai mare și mereu succes, pentru țară.

Colaborarea noastră la Londra mă îndrituiește să știu că adresez aceste urări unui bun român și unui bun prieten.

Rog prezintă omagiile mele respectuoase doamnei Antonescu și crede în vechea mea afecțiune.

Titulescu

2.XII.931

Iubite d-le Titulescu,

Mai înainte de a-ți mulțumi pentru atenția și felicitările d-tale, dă-mi voie să-ți fac cele mai calde și mai frățești urări de ziua d-tale. Și te rog să crezi că ele sunt expresia sentimentelor care ți le păstrează nu un bun prieten, ci unul foarte bun și

Nu numai că e vorba de o vilă care a costat în 1912 5 000 000 franci aur, dar e vorba și de o întindere de pământ de 23 000 m.p., din care 18 000 teren de construcțiune, toți în lungime și cu o adâncime relativ mică, astfel că, la o eventuală lotizare, fiecare cumpărător poate avea o ieșire pe calea principală de comunicație dintre Nisa și Monte-Carlo.

De altfel, între Primavera și Cazinoul Monte-Carlo este numai o distanță de 2,660 km.

Teama de război a făcut pe proprietară, o doamnă americană, să vândă acest bun pe preț redus de 1 000 000 de franci francezi devalorizați de azi.

În actul de notariat ce anexez se găsește specificarea întinderii la rolul 3 (pag. 6 a documentului), prețul de 1 000 000 franci devalorizați la rolul 8 (pag. 15-16 a documentului) și taxele de înregistrare la rolul 11 (pag. 22 a documentului), în valoare de 150 000 franci.

Dar această proprietate se găsește foarte aproape de zona de război dintre Franța și Italia.

Cine ar fi putut crede în posibilitatea unui război italo-francez? Cine poate afirma că armistițiul încheiat câteva zile după declararea războiului de către Italia va dura cu certitudine până la pace? Și în caz de pace între

PENTRU TARĂ

foarte sincer. Unul dintre amicii care nu leagă prietenii de ocazie și deci nu le abandonează când nu-i rentează.

Cu mintea, cu inima și cu sentimentele mele de patriotism, de prietenie, de stimă și de admirațiune și devotament nu am făcut și nu voi face speculă niciodată.

Mi-am iubit, servit și stimat prietenii foarte puțini pe care i-am avut, ca și Patria, fiindcă nu am legat prietenii decât cu aceia cari au înțeles să servească neamul cu aceeași continuă și dezinteresată dragoste ca și mine.

Ti-o spun fiindcă am avut, din scrisoarea d-tale, impresia că te-ai îndoit și de mine.

Dar în epoca în care trăim orice îndoială este posibilă.

A confunda astăzi pe toți și totul cu masa nu este excepția, ci regula.

Nu mai timpul va dovedi dacă această tristă și dezgustătoare regulă a avut sau nu și excepții. Eu, optimist și în această direcție, cred că da. Căci fără aceste excepții, pe cari le sper încă numeroase, orice speranță de îndreptare ar trebui să dispară.

Perseverez deci și nu voi dezespera chiar când din poporul acesta care, cu toate calitățile lui alese, continuând să se ducă la fund, nu vor rămâne din el, deasupra apei în care se înneacă sub ochii noștri, decât degetele. Și atunci voi striga: „Nu vă lăsați, mai este timp și posibil să ne salvăm!“

Cu prietenești sentimente,
G-ral Antonescu

Franța, Germania și Italia cine poate afirma că Anglia n-ar bombarda Coasta de Sud a Franței, după cum bombardează azi Coasta de Nord?

Or, contra riscului de război nu există asigurare posibilă. Și trebuie să recunoaștem că contul creditor ce aveam la Midland Bank la intrarea mea în guvern și care azi s-a redus de la peste 10 000 livre la circa una sută livre nu era supus la nici un risc de război.

Un al doilea element de reducere a activului meu de la ieșirea din guvern din 1936 și până azi îl constituie faptul că proprietatea mea, Școala de broderie (fosta Vilă Ghyka) cumpărată în 1919 a fost recent și parțial incendiată fără

să existe o asigurare pentru acoperirea acestui risc.

În fine, nevoind să cumpăr în Franța mobile, argintărie, covoare și lucruri din casă ce posedam deja, le-am adus pe acele pe care le aveam la București.

Prietenii din guvernul francez m-au sfătuit să le duc la Nantes, pe marginea Oceanului, „într-un loc absolut sigur...“. Și mi-au adus două vagoane în acest scop la Monte-Carlo.

Și în seara în care s-a decretat mobilizarea am trimis la Nantes lucruri de valoare foarte ridicată: mobile de aubusson, argintărie în cantitate foarte mare (aceea pe care o aveam ca ministru la Londra, căci la epoca când

eram eu ministru nu se cumpăra miniștrilor de către stat lucrurile de care aveau nevoie, ci miniștrii trebuiau să și le procure pe spezele lor proprii), garderoba mea, în fine tot ce face avuția unei case.

Nantes este ocupat azi de germani. Nu pot să afirm încă faptul că germanii și le-au înșușit. Dar se poate susține că securitatea acestui element al activului meu este astăzi aceeași de acum un an și două luni când el era în posesiunea mea?

Dar nu numai atât. Activul de azi micșorat în raport cu cel din 1936 pe urma faptelor precitate mai e micșorat mult și prin datele ce a trebuit să contractez pentru a face față grelei boli de care am suferit în septembrie și octombrie 1936. Această încercare a fost prilejul unei voluminoase

La epoca când eram eu ministru [la Londra] nu se cumpăra miniștrilor de către stat lucrurile de care aveau nevoie, ci miniștrii trebuiau să și le cumpere pe spezele lor proprii

corespondențe, cu oferte de bani, pentru a mă îngriji, de la numeroși prieteni, ba chiar și de la oameni care nu mă cunoșteau decât din nume. În special de mișcătoare sunt ofertele de case pentru a locui, ce mi s-au făcut de oameni ce

nu cunosc și care îmi propuneau pe lângă locuința lor și o pază privată pentru ca securitatea mea să-mi fie complet la adăpost.

Să-mi fie permis să menționez în trecut că numai statul român, după douăzeci de ani de servicii ca ministru, printre care citez: descărcarea completă a celor opt miliarde de coroane aur pe care Comisiunea de reparațiuni considera că România trebuie să le plătească pe urma ocupării Budapestei; descărcarea completă a statului român de cele patru miliarde lei pe care se angajase să le plătească pe urma negociațiilor din 1929-30; descărcarea completă de miliardul de lei reclamat de coloniștii unguri (poate cea mai grea afacere pe care statul român a avut s-o rezolve); faptul că nu am acceptat dezarmarea la Geneva, afirmând în discurs public că atâta vreme cât țărânul român lipsește de dulceața la masa de dimineață, așa cum obișnuiesc să facă englezii și elvețienii, România cere să se înarmeze și nu va accepta să dezarmeze, numai statul român nu mi-a pus nici o întrebare de felul celor care preced. Mai mult, deși demis din funcțiunile mele ministeriale pe când eram în străinătate, între Conferința de la Montreux și Adunarea Ligii Națiunilor din septembrie 1936, statul român nu mi-a plătit nici înapoierea mea, dar nici costul înapoierii arhivelor de care aveam nevoie la aceste două întruniri internaționale.

Din fericire, că în scurt timp recăpătându-mi sănătatea, am putut nu numai să fac, în

ianuarie 1937 [corect, în aprilie-iunie 1937], un turneu de conferințe în Franța, Anglia și Cehoslovacia, dar am putut de la acea epocă să și desfășor activitatea mea de juriconsult internațional, care mi-a procurat importante venituri.

Cum e vorba de venituri procurate în țări străine, dacă aceste venituri dau loc la plata

***Pentru a putea
împlini funcțiunea de
ministru, fie la Londra,
fie în guvern, a trebuit
să renunț timp de
douăzeci de ani la una
din cele mai frumoase
și lucrative profesii,
care mă făcea să câștig
la 30 ani ... mai mult
decât eram plătit
atunci când ocupam
funcții de reprezentare
a României în
străinătate...***

unui impozit – ceea ce nici dl. Politis, nici eu, nici alți juriconsulți internaționali nu o cred, dat fiind că nu e vorba de exercițiul profesiei de avocat –, fiscul francez este acela care are pretenția să le încaseze, așa cum rezultă din rezerva cuprinsă în actul Ministerului de Afaceri Străine francez ce-l alătur și prin care îmi acordă beneficiul imunităților parlamentare (a se vedea anexa alăturată și semnul făcut).

SITUAȚIUNEA PATRIMONIALĂ A FAMILIEI LUI NICOLAE TITULESCU LA IEȘIREA DIN GUVERN ȘI ASTĂZI

Doamna Titulescu: proprietatea soției mele a fost redusă pe urma reformei agrare [din 1921] de la 150 hectare la 100. Ea mai are și drepturile indivize în succesiunea părinților ei, care nu s-a împărțit nici până azi. Datorii nu are.

Doamna Cornelia Nenișor, sora mea: proprietatea ei de 300 hectare rămasă moștenire de la tatăl ei a fost redusă pe urma reformei agrare la 175 hectare. Ea mai are cei 35 000 lei numerar constituiți ca zestre de sora tatălui ei. Pasivul ei e inexistent la cunoștința mea.

Când mă gândesc că originea datoriilor mele actuale rezidă în dorința de a putea face marea reformă financiară din 1921 cu o autoritate nediscutabilă; când mă gândesc că pentru a putea împlini funcțiunea de ministru, fie la Londra, fie în guvern, a trebuit să renunț timp de douăzeci de ani la una din cele mai frumoase și lucrative profesii, care mă făcea să câștig la 30 ani – fără o alienare a libertății mele de nici un fel – mai mult decât eram plătit atunci când ocupam sarcini de reprezentare a României în străinătate nu pot să nu inversiez chestiunea pe care și-o pun unii, reproducând fără a-l controla limbajul acelora cărora nu le eram pe plac „Cât am costat eu statul român?“, într-una mai justă și anume „Cât m-a costat statul român pe mine?“ ■

Bătălia de la Posada, momentul certificării independenței Țării Românești

Opinii. Controverse

IARĂȘI DESPRE NEGRU VODĂ ȘI „DESCĂLECĂTOARE“

NEAGU DJUVARA

Existența și identitatea lui Negru Vodă sunt sortite – se pare – să rămână o enigmă a istoriei românilor. Ea angajează și momentul întemeierii Țării Românești, despre care profesorul Neagu Djuvara a prezentat în numărul trecut al revistei punctul său de vedere, pe care îl expune și în continuare.

Nu trebuie pierdută din vedere probabila origine a acelor cneji și voievozi români din spațiul carpato-dunărean, în termeni mai generali acei „mai mari ai țării“ (*maiores terrae*) pomeniți de Diploma Ioaniștilor din 1247. Mai mult decât probabil, primii potențai locali, a căror apariție trebuie să fi avut loc cel puțin în epoca de dominație la nord de Dunăre a primului țarat bulgar, în veacul al IX-lea, au fost niște cneji slavi.

Simpla logică precum și covârșitoarea predominanță a numelor slave la primii nobili

români menționați de documente pledează în acest sens. Lor a trebuit să li se alăture cu vremea și neamuri de juzi valahi, a căror situație social-politică în sânul comunităților lor era oarecum asemănătoare cu cea a cnejilor slavi. Ulterior, în timpul cotozirii spațiului nostru, la est și la sud de Carpați, de către triburi de pecenegi, apoi de uzi, apoi de cumani, neîndoind că o parte din căpeteniile lor, care au dorit să se așeze printre localnici – în special dintre cumani – se vor fi integrat și ei în această clasă de stăpânitori de pământuri și de cete războinice, nobilimea sau boierimea română în devenire.

Rolul elementului turanic

Care au fost proporțiile e greu de știut. Dacă luăm numele primilor voievozi atestați apoi, în veacurile XIV și XV, când avem mai multe documente, primele liste de boieri (chiar dacă la acea epocă mai târzie un nume purtat nu mai este, în mod necesar, o indicație a originii etnice), proporția dintre numele slave, numele turanice și numele românești ne dă totuși o ordine de mărime. Or, numele slave sunt în majoritate absolută (Mircea, Radu, Vintilă, Vladislav, Vlad etc.),

urmate de numele pecenegocumane, ca Aga, Aslan, Balaban, Basarabă, Beldiman, Berindei, Buzdugan, Caraiman, Gurman, Itu, Şişman, Soltan, Tâncabă, Toxabă etc., numele româneşti fiind prea puţin prezente (Gelou – probabil Ghelău –, Ioan, Bărbat, Albu, Neagu etc.).

Ca o dovadă că pecenegii şi cumanii trebuie să fi lăsat la noi urme mai adânci decât ce se spune de obicei, adaug o informaţie inedită, căpătută de la doctorul Andrei Pandrea, care, exercitându-şi profesia de medic timp îndelungat, în anii imediat posteriori ultimului război, în regiunea Loviştei, a notat un număr foarte mare de toponime, nume de munţi, de văi, de movile, de sate sau cătune. Surpriza e de a constata că în acest colţ de ţară moşnenească, izolată şi atât de tipic românească, pe lângă denumirile slave, *majoritare*, cele de origine pecenego-cumane sunt tot atât de numeroase ca cele de origine daco-romană!

Înseamnă că ar trebui să ne schimbăm radical percepţia asupra perioadei de început a Țării Româneşti şi să acordăm elementului turanic – cel puţin cumanilor – un rol mai însemnat în geneza poporului român şi în naşterea primului nostru stat.

Iată acum de ce cred că Basarab se trăgea dintr-o spiţă cumană, care n-ar fi urmat masa cumanilor ce au fugit de teama marii invazii mongole dezlănţuite în 1240-1241; au trecut Carpaţii şi au fost colonizaţi de regele Ungariei pe Tisa mijlocie şi inferioară. E de presupus că nu toţi au mers atât de departe:

1. Basarabă e nume cuman, de la *basar*, aorist al unui verb însemnând „a stăpâni, a

domina”, şi *aba*, tată. Deci, aproximativ, „tată dominator” sau „stăpânitor”.

2. Dar nu numai numele lui Basarab, ci şi al tatălui său e de cuman. În toate tratatele sau manualele noastre de istorie veţi găsi, pentru numele tatălui său, forma Tihomir. E probabil o eroare. Şi o eroare conştientă. Tihomir fiind un nume slav, care se întâlneşte de câteva ori în părţile noastre şi în Bulgaria, se socoteşte că dacă numele tatălui era slav, înseamnă că avem de a face în cazul lui Basarab cu un cneaz slavoromân, care întâmplător poartă un nume împrumutat de la cumani. Dacă avem însă două generaţii cu nume cumane la numai 100-150 de ani de la prapşirea cumanilor în părţile noastre, e mai greu de admis.

Tânăr cuman neobrazat

Unicul document care ne dă numele tatălui lui Basarab e un act al regelui Ungariei Carol Robert, din 26 noiembrie 1332 – doi ani după dezastrul zis „de la Posada” –, prin care răspăteşte pe un comite Laurenţiu de Zarand pentru vitejia lui în respectiva luptă, act în care îl pomeneste pe *Basarab, filium Thocomerii* – deci Basarab, fiul lui Thocomerius. Istoricii noştri s-au grăbit să identifice Thocomer sau Thocomeriu cu numele slav Tihomir. De zeci de ani mai mulţi specialiştii, printre care marele nostru orientalist Aurel Decei, au făcut observaţia că numele din documentul ungar se aseamăna mult mai mult cu numele cuman Tuctomerie, întâlnit în analele ruseşti. Dar istoriografia noastră îi dă înainte cu Tihomir.

3. De şi mai mare semnificaţie este faptul că curia

romană, cancelaria papală, care se ştie cât de bine informată era, a considerat şi pe Basarab şi pe fiul său Nicolae Alexandru ca fideli ai bisericii romane (chiar dacă regele Ungariei, fiindcă stăpâneau un ținut a cărei populaţie era majoritar ortodoxă şi că încercaseră să iasă de sub suzeranitatea lui, îi declară „schismatici” în unele documente):

a) La 1 februarie 1327, din Avignon, Papa Ioan XXII, recomandând lui Basarab nişte călugări dominicani trimişi să lupte împotriva unei erezii, i se adresează cu termenii „principe credincios catolic” (*princeps devotus catholicus*). b) Iar la 17 octombrie 1345, tot din Avignon, Papa Clement VI laudă pentru devotamentul său catolic pe „nobilul bărbat Alexandro Bassarati”.

În trei lucrări foarte documentate şi argumentate, istoricul Daniel Barbu a arătat recent că abia în 1359, Alexandru, supărat că regele Ungariei popreşte corespondenţa directă dintre papă şi el şi dornic înainte de toate de a fi consacrat cu titulatura „domn autocrator” (sl. *samo-dirjavni*), adică domn care deţine puterea de la Dumnezeu, se adresează împăratului bizantin şi patriarhului de la Constantinopol. Acesta din urmă se grăbeşte să-i satisfacă cererea, mutând pe mitropolitul de la Vicina la Curtea de Argeş, iar Alexandru face, probabil abia atunci, act de supunere personală la „credinţa pravoslavnică” şi-şi adaugă numele de Nicolae, în cinstirea Sfântului Nicolae, mult preţuit în biserica răsăriteană. Nici aceste lucrări capitale ale lui Daniel Barbu nu şi-au găsit

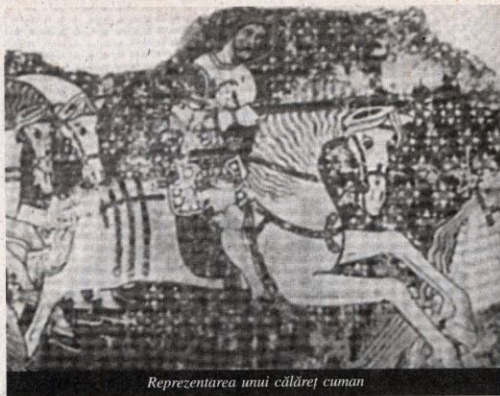
încă ecou în tratatele și manualele noastre de istorie.

Dacă primii domni ai Țării Românești au fost, la origine, de confesiune catolică, nu puteau fi slavo-români, nu puteau fi decât de origine cumană, cumanii de la noi fiind convertiți în masă, în rit catolic în 1228, în regiunea Milcovului, de către arhiepiscopul-primat al Ungariei.

4. În spațiul în care domină familia lui Basarab, toponimele cumane sunt frecvente. Dau numai trei exemple, însă extrem de semnificative: *Cozia* înseamnă nuce în cumană; *Hurez* înseamnă cocoș (și a dat în limba română hureuz, un fel de bufniță). *Hațeg*, care apare în Diploma Ioaniților, sub forma Harszoc, ar veni de la cuvântul *hârs*, urs în cumană, care a dat și satul Hârșeni în Făgăraș etc. (informații de la savantul orientalist Virgil Ciocâltan).

5. Nicolae Stoicescu, după mulți alți istorici, influențați probabil de cronicile din secolul XVII, ni-l prezintă pe Negru Vodă sau pe Basarab drept eroul care ar fi alungat pe tătari din țară (superbul episod medieval al lui Stroe Buzescu, care în 1602 îl învinge pe hanul tătar în luptă singulară, poate nu-i străin de această viziune la cronicarii din veacul al XVII-lea).

Realitatea pare a fi fost însă alta. Documente sârbești și bizantine ne relevă un Basarab Voievod aliat cu bulgarii și cu tătarii, în lupta împotriva bizantinilor și sârbilor, iar cronicile ungare vorbesc despre un ajutor dat de tătari lui Basarab și la „Posada” în 1330. Atunci apare mai plauzibilă ipoteza sugerată acum o jumătate de veac de P.P. Panaitescu, anume că, așa cum

Reprezentarea unui călăreț cuman

vor face mai târziu marii cneji ai Moscovei, Basarab se impune celorlalți voievozi valahi ca „mare voievod” *fiindcă e cel mai în măsură să asigure buna înțelegere cu tătarii*. Aduug două considerente suplimentare în sprijinul tezei lui P.P. Panaitescu:

a) Știut este că după așezarea lor în spațiul de la nord de Marea Neagră, tătarii s-au amestecat cu rămășițele cumanilor de la răsărit (li s-a zis tătarii *kipcîak*) și au adoptat limba lor. Nu putem ști dacă, la generația lui, Basarab mai stăpânea limba cumană, dar originea putea crea afinități.

b) Chiar cu vreo două generații înainte de Basarab, Aleksandr Nevski, cneaz de Novgorod și mai apoi mare cneaz de Vladimir, marele erou popular al rușilor, care alesese și el calea rezistenței îndârjite împotriva apusenilor, a învins pe Cavalerii Teutoni pe lacul Peipus și, mai înainte, pe suedezi pe Neva – de unde porecla Nevski –, dar a mers de a plecat genunchiul în fața Marelui Han al Hoardei de Aur.

Întorcerea lui Basarab împotriva tătarilor e târzie,

datează din ultimii ani ai domniei lui, după ce s-a împăcat cu noul rege al Ungariei, Ludovic cel Mare. Când acesta a pornit lupta împotriva tătarilor, Basarab a reușit să cucerească și el, sub suzeranitate ungară, o lungă fâșie de țară la nord de Delta Dunării, între Prut și Nistru, regiune pe care el și primii săi succesori o vor stăpâni câteva zeci de ani; de unde vecinii au dat regiunii numele de Basarabia, extins de ruși la toată Moldova dintre Prut și Nistru, când o vor dobândi la pacea de la București, în 1812.

6. Iată acum și un document care cred că n-a fost pus până acum în legătură cu problema noastră: la 18 iunie 1325, magistrul bisericii catolice din Tytel (dacă e același cu Titel de astăzi, se află în Serbia, puțin în sus de vărsarea Tisei în Dunăre) adevărește unui tânăr nobil ungar, care avusese o ceartă cu bătaie cu „Ștefan, fiul comitelui cuman Parabuh”, cum că acesta l-a ponegriț pe regele Carol Robert și l-a preaslăvit pe Basarab transalpinul, necredincios Sfintei Coroane, zicând că

Biserica „Negru Vodă” din Câmpulung Muscel

puterea regelui nu se putea compara cu cea a lui Basarab... Ne întrebăm de ce acest tânăr cuman neobrăzat, dacă a vrut să-l insulte pe rege, nu l-a comparat cu vreun alt rege sau domnitor, cu regele Poloniei, cu despotul Serbiei, cu țarul Bulgariei... De ce l-a comparat cu Basarab, care în 1325 nu era încă învingătorul de la „Posada”? Nu cumva fiindcă era mândru de el că-l știa de neam cuman ca el?

Negru Vodă, cu a lui ceată

7. În fine, mă întreb dacă poreclei „Negru Vodă”, căreia am văzut că i s-au căutat fel de fel de ciudate înțelesuri, nu trebuie să-i păstrăm sensul pe care am văzut mai sus că i-l dădea tradiția încă în veacul al XVII-lea, anume că i s-a spus Negrul, fiindcă era negricios la față! Oare în lumea întreagă nu

se nasc porecle după aspectul feței și culoarea părului? Albu, Negru, Roșu etc.? Și un cuman printre cnejii slavo-români avea pesemne o înfățișare mai închisă.

Avem, două veacuri înainte, o paralelă perfectă în cazul cronicarului bizantin Kekaumenos, cel care vorbește primul (și urât!) despre vlahii din Tessalia: bunicul lui fusese un *toparc*, prinț armean de la granița Imperiului bizantin, care trecuse în serviciul imperiului; *kekaumenos* înseamnă în greaca bizantină „cel părțit la față”. Un armean o fi apărut la Constantinopol mai negricios decât grecii. Asemenea probabil și la români, în cazul lui Negru Vodă, voievodul român de origine cumană Toktomer. (Se cuvine însă să reamintesc, cu privire la fizionomia, că cumanii erau turci, nu mongoli. Anna Comnena, fiica împăratului

Alexis Comnenul, ne spune undeva că maică-sa era frumoasă ca o cumană, doar cu *fața mai puțin lungă!* Deci să nu-i închipuim pe cumani ca mongoloizi).

Desigur, nici unul din argumentele de mai sus, luat izolat, nu e concludent. Dar toate la un loc constituie ceea ce în jargon juridic se numește „un mănunchi de prezumții” care, în ce mă privește, e convingător.

Să rezumăm:

Documentele citate și argumentele înfățișate mai sus ne sugerează următoarea desfășurare între ultima mențiune a voievodului Seneslav de la 1247 (probabil același cu „Mișelav”, „căpetenia popoarelor Ulagh” (vlahe), de care cronica orientală a lui Rașid-ed-din zice că a înfruntat coloana cea mai sudică a invaziei mongole din 1241) și primele mențiuni ale unui „mare voievod”, șef suprem în tot ținutul dintre Carpați și Dunăre:

Când în mare grabă în 1238, prevenind atacul mongol, cumanii din Muntenia și Moldova pleacă în masă pentru a căuta adăpost în Ungaria, e de presupus că aceia dintre ei care se aflau într-un proces înaintat de românizare sau se integraseră printre „mai marii țării” nu vor fi urmat până la capăt marea migrație – în orice caz unii vor fi rămas la nord de Carpați în regiunile mai intens populate de români, ca Țara Făgărașului și Țara Hațegului.

Din acele regiuni, și chiar de mai la nord, un flux de populații începuse să coboare din Transilvania către fosta „Cumanie”, nu numai români, ci și sași și unguri (dovadă interzicerea pe care în Diploma Ioanitorilor regele Ungariei o

face viitorului său vasal, Marele Maestru, al Ordinului, de a coloniza feuda sa – banatul Severinului – cu populații de la nord de Carpați). La sfârșitul secolului XIII, Câmpulung e un oraș cu organizare de tip săsesc și biserică catolică. Mai la nord, la poalele muntelui, o bisericuță săpată în stâncă, la Corbii-de-Piatră, datată după stil din anii 1290, are două altare. Oare pentru slujba în cele două rituri, apusean și răsăritean? De adăugat că o instalare de negustori sași e de neconceput într-un ținut unde nu s-ar fi aflat deja o oarecare orânduire politică cu o putere militară. Mai avem și la Cetățeni, pe drumul care

coboară de la Bran spre valea Argeșului, urmele a două biserici din secolul XIII și a unei cetăți ce-i zice „a lui Negru Vodă”.

Pe de altă parte, începând din 1270, mari tulburări au loc în tot regatul ungar, culminând cu uciderea în 1290 a regelui Ladislas IV zis Cumanul (după maică-sa). Și totodată nobilimea română se vede din ce în ce mai mult păgubită și marginalizată. Avem deci toate condițiile pentru a ne imagina că una din căpeteniile românilor din regiunea Făgăraș, de origine cumană, Toktomer-Thocomerius, poreclit (ulterior?) Negru Vodă, coboară cu ceata lui în anii 1290 și-și

așază „scaunul” în orașul Câmpulung.

Cum își va fi întins autoritatea cu încetul asupra celorlalți voievozi și cneji români e deocamdată neclar; probabil, ca în cazuri similare, printr-o combinație de lupte, de încuscări și de diplomație. Cert este că de-abia fiul său, Basarabă, se poate intitula „mare voievod”, adică voievod peste toți ceilalți voievozi dintre Carpați și Dunăre, și prin afirmarea unei mari independențe în politica sa externă, să riște înfruntarea cu suzeranul ungar. Cu el s-a născut primul stat român, de dimensiuni și de putere comparabile cu ale celorlalte state din sud-estul european. ■

Arhivare digitală la M.A.E.

În colaborare cu Camera de Investiții Italo-Română și cu Societatea Cenasca CISL, la Ministerul Afacerilor Externe a început în urmă cu câteva luni aplicarea proiectului *Tehnologii avansate pentru arhivarea documentelor istorice*, realizat împreună cu firma italiană Key Soft Soluzioni Informatiche.

Proiectul reprezintă o prioritate în domeniu a Guvernului României, aprobată în 1998.

Obiectivul lucrărilor îl constituie arhivarea digitală a documentelor păstrate în Arhiva Istoric-Diplomatică, ce se va realiza utilizând tehnologii noi și sofisticate. Scanarea imaginilor documentelor se va efectua păstrând intact conținutul informativ conferit de culoare. Sistemul folosit va facilita simțitor munca oamenilor de știință și a cercetătorilor.

Firma Key Soft aduce în România un know-how de înalt nivel tehnologic, astfel încât Arhiva Istoric-Diplomatică Română se va plasa printre primele în Europa din punct de

vedere al ușurinței accesului și al redării cât mai exacte a informațiilor pentru utilizatori.

Tehnologiile adoptate necesită o pregătire adecvată a personalului care va fi angajat (istorici și operatori) în operația de înregistrare a documentelor și a imaginilor respective în arhiva digitală. În acest scop sunt organizate trei cicluri de cursuri de pregătire la sediul Arhivei Istorice a Ministerului Afacerilor Externe (Palatul Victoria). Primul ciclu a început joi, 13 iulie. Cursanții vor studia noțiuni fundamentale de informatică, logica arhivării documentelor istorice și vor efectua practica necesară pentru a opera cu exactitate și eficiență. Ulterior vor începe să lucreze cu documentele Arhivei, folosind aparatura furnizată de firma Key Soft.

Proiectul reprezintă o șansă pentru modernizarea arhivelor istorice din România și, de asemenea, o excelentă colaborare între Italia și România.

Dr. Dumitru PREDA

ORAȘUL CUZA

STELUȚA CHEFANI-PĂTRAȘCU

România nu are un oraș cu numele domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Dar ideea a existat și nu i-a aparținut unui român, ci principelui sârb Miloș Obrenovici (1780-1860), căsătorit cu Maria Catargi.

Biserica cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril

Secolul XIX reprezintă, în istoria Serbiei și a României, perioada celor mai strânse relații. Dreptul de proprietate individuală din România, care nu exista în Serbia, i-a determinat pe principii din țara vecină să achiziționeze bunuri imobile aici. Ideea unei investiții sigure pentru cazul în care redeveneau simpli cetățeni au avut-o atât cei din ramura Kara-Gheorghe, cât și cei din familia Obrenovici. În timpul domniei lui Barbu Știrbei (1842-1849), familia Obrenovici a cumpărat moșii în Muntenia. Înainte de 1816 găsim atestată în documente moșia Herăști, cu castelul de aici, datând din timpul lui Matei Basarab, având ca proprietar pe principele Miloș Obrenovici.

În județul Teleorman, Obrenovicii au cumpărat moșia Mavrodinului, care purta numele stolnicului

Constantin Mavrodin. La moartea acestuia, moșia a trecut în posesia baronului austriac Hristofor Sache-larie, căruia i s-a dat libertatea de către Înalta Poartă să o vândă, având în vedere datoriile stolnicului și faptul că fiii lui erau minori. Era o achiziție serioasă, pentru că pe această moșie a funcționat până în 1879 vestitul târg al Mavrodinului din Țara Românească.

Case de doi sfați

Alexandru Ghica (1834-1842) s-a preocupat de modernizarea Țării Românești și din punct de vedere edilitar. El a ridicat orașul Alexandria în conformitate cu normele de sistematizare și de igienă prevăzute în Regulamentul organic.

În jurul anului 1860, Miloș Obrenovici a proiectat și el înființarea unui nou oraș pe locul târgului

Mavrodinului, încercând să facă concurență Alexandriei. Viitorul oraș se afla la răscrucea drumurilor ce uneau Roșiorii de Vede cu Alexandria, Pitești și București cu Turnu Măgurele și Zimnicea. Poziția lui era sănătoasă și uscată, fiind situat la poalele dealurilor acoperite cu păduri, iar apele scurgându-se în râu, niciodată nu se formau noroaie. Locul a fost ales de ingineri, măsurat și însemnat. Planul prevedea ulițe largi și piețe, iar ni-velația orașului era proiectată astfel încât să corespundă tuturor cerințelor. Toate acestea le aflăm din *Circulara despre înființarea noului oraș Cuza pe moșia Mavrodinului*, aprobată de Înalțul Guvern pe 26 iulie 1860.

Tot în acest document se specifică faptul că nou-înființatul oraș Cuza urma să se

bucure de toate drepturile, în conformitate cu prevederile legii în vigoare. Principele dona 1060 pogoane, din care oraşului îi reveneau 300 de pogoane, iar restul era păstrat pentru islaz. Parcelele erau de trei categorii şi, în funcţie de zona aleasă, cumpărătorul urma să dea o anumită sumă de bani. Pentru casele din prima categorie metrul pătrat costa trei sfanţi, pentru a doua categorie doi sfanţi, iar pentru ultima categorie un sfanţ. Deşi par de natură socială, aceste diferenţieri aveau la bază un principiu pur mercantil: cel care plătea mai mult obţinea locul cel mai bun în centru. Pentru a nu crea confuzii, s-a realizat, după cum găsim tot în *Circulară*, un plan în miniatură al oraşului.

Din partea casei Obrenovici oraşul primea gratuit terenul pentru biserică, pentru municipalitate, pentru prefectură, pentru iaz, uliţe, bariere, pieţe şi două şcoli.

Pentru ducerea proiectului la bun sfârşit, proprietarul a angajat un inginer.

Pădurea de pe malul Vedei, pe care proprietarul o păstra cu condiţia ca locuitorii să se bucure doar de păşunea de lângă ea, s-a dovedit un adevărat măr al discordiei. Moştenitorul lui

Miloş Obrenovici a ajuns în faţa instanţei pentru a reîntra în posesia pădurii. Locuitorii din viitorul sat Buzescu au considerat pădurea o danie a lui Miloş Obrenovici.

O biserică fără oras

În august 1903, ţăranii au mers, cu primarul în frunte, la Tribunalul Teleorman pentru a-şi cere dreptul de proprietate asupra islazului. S-a ajuns aici pentru că în 1860 Miloş Obrenovici a murit, iar lucrările pentru realizarea oraşului au încetat.

Singurul edificiu care a rămas din planul oraşului şi care atestă existenţa ideii este biserică cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril.

Ea surprinde prin dimensiuni şi stil arhitectonic. Are suprafaţa unui pătrat cu latura de 25 de metri. Planul bisericii este în formă de cruce greacă, fără abside laterale şi fără pridvor. Toate cele patru laturi ale bisericii sunt identice ca lungime, înfăţişare, decoraţii,

număr de ferestre şi de uşi. Cele patru braţe ale crucii sunt egale, fiecare fiind prevăzut cu câte o intrare. În pisanie se precizează că pictura a fost realizată de Theodor Aman, dar se pare că el este doar autorul scenelor *Umblarea pe mare* şi *Învierea Domnului*, cât şi al icoanelor împărăteşti. Biserica a fost repictată de două ori şi a suferit avarii în 1940 şi 1977.

Cine trece astăzi prin localitatea Buzescu vede de departe o cupolă mare în mijlocul drumului. Cu cât te apropii mai mult biserică capătă proporţii şi tu, vizitator, ai senzaţia că vine spre tine frontal. ■

Mihail Obrenovici (1828-1868),
fiul lui Miloş, şi soţia sa, Natalia

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Constantin Rezachevici**
– **PRIMA UNIRE A CONDUCERII CELOR TREI TĂRI ROMÂNE DE CĂTRE MIHAI VITEAZUL.**
Fundația Culturală Gheorghe Marin Speteanu, București, 2000, 38 pp.

● **Stan Stoica** – **MIC DICTIONAR AL PARTIDELOR POLITICE DIN ROMANIA 1989-2000.**
Editura Meronia, București, 2000, 127 pp.

● **Haralamb Zincă** – **NOIEMBRIE ÎNSĂNGERAT.**
Editura Fundației Pro, București, 2000, 236 pp.

● **Dan Răpă-Buicliu** – **CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHIE.**
Editura Alma, Galați, 2000, 246 pp.

● **Dan Răpă-Buicliu** – **BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ VECHIE (ADITAMENTA I 1536-1830).**
Editura Alma, Galați, 2000, 494 pp.

● **Marin Radu Mocanu** – **ARHIVELE ȘI STATUL.**
Editura Ministerului de Interne, București, 2000, 118 pp.

● **Vasile V. Muntean** – **BIZANTINOLOGIE I.**
Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 1999, 212 pp.

● **C. Rădulescu-Motru** – **REVIZUIRI ȘI ADAUGIRI** (volum îngrijit de **Gabriela Dumitrescu**).
Editura Floarea Darurilor, București, 1999, 479 pp.

● **Adrian-Silvan Ionescu** – **ÎNVĂȚĂMÂNTUL ARTISTIC ROMÂNESC 1830-1892.**
Editura Meridiane, București, 1999, 430 pp.

● **Ulysee de Marsillac** – **BUCUREȘTIUL ÎN VEACUL AL XIX-LEA** (prefață, note și antologie de ilustrații de **Adrian-Silvan Ionescu**, traducere din limba franceză de **Elena Rădulescu**).
Editura Meridiane, București, 1999, 299 pp.

● **Ion Giurcă** – **DRAMA ROMÂNIEI MARI.**
Editura Pro Transilvania, București, 2000, 272 pp.

FEBRUARIE 1948

În toamna anului 1998, Centrul Ceh din București a organizat o masă rotundă având ca temă Primăvara de la Praga și intervenția trupelor țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia (cu excepția României) în Cehoslovacia, în august 1968. Au participat atunci și doi istorici din Republica Cehă: domnii Petr Mareš și Jiri Hoppe. În cursul unei vizite pe care ne-au făcut-o la redacție, amândoi ne-au promis că vor scrie pentru revista Magazin istoric.

Putem acum să publicăm articolul semnat de domnul Petr Mareš – istoric și membru al Parlamentului din Republica Cehă – despre momentul instaurării regimului comunist în Cehoslovacia.

Manifestație comunistă în Piața orasului vechi (21 februarie)

SFÂRȘITUL UNEI LUMI LA PRAGA

PETR MAREȘ

Data de 13 februarie 1948 a căzut într-o zi de vineri. Miniștrii care reprezentau partidele necomuniste în guvernul cehoslovac de atunci nu erau superstitioși. În acea zi ei au luat decizia de a interveni cu forțe unite contra politicii duse de comuniștii statului în domeniul securității.

Începând din aprilie 1945, când a fost instituit primul guvern postbelic pe teritoriul Cehoslovaciei, comuniștii au construit sistematic, cu ajutorul ministrului de Interne, Vaclav Nosek, o citadelă a puterii din aparatul securității, folosindu-l în lupta contra adversarilor politici. Intimidarea, acuzațiile artificial construite, violența fizică și asasinatele au devenit o componentă a activității organelor de securitate nou înființate.

Deși nemulțumirea față de această stare de lucruri a fost generală, puțini au avut curajul să critice deschis neregulile și crimele organelor Ministerului Afacerilor Interne. Cei care au procedat astfel – de exemplu, revista Parti-

„Asemenea slăbiciuni trebuie să fie lichidate în mod energetic“, transmitea Stalin prin intermediul lui Jdanov celor prezenți

dului popular creștin, *Obzory* (Orizonturi), tânărul deputat al Partidului național-socialist, Ota Hora, sau ministrul Justiției, Prokop Drtina – au devenit imediat ținta unei frenetice campanii, declanșate de comuniști. Peste doi ani și jumătate au trecut până când politicienii necomuniști s-au hotărât să intervină în activitatea Ministerului Afacerilor Interne. Motivul ce a grăbit reacția necomuniștilor au fost măsurile luate de comandantul poliției chehe, locotenent-colonel Dybal, care a destituit opt comandanți de raion din Praga. În urma acestei decizii, Capitala ar fi ajuns în totalitate în mâinile comuniștilor.

Vestea despre ordinul dat de comandantul poliției chehe a fost adusă la cunoștința

guvernului de către social-democratul Majer și național-socialistul Drtina. Amândoi au cerut amânarea executării ordinului până când ministrul Afacerilor Interne va prezenta guvernului o informare. Ministrul Afacerilor Interne nu a participat însă la lucrările guvernului, din motive de sănătate.

Ministrii comuniști, în frunte cu premierul Gottwald, au refuzat în mod categoric revendicarea colegilor lor, considerând că aceasta este o încercare a „blocului anti-bolșevic din guvern“ de a bloca „activitatea constituțională a miniștrilor comuniști“.

Dezbaterile agitate – transformate deseori în atacuri la persoană – s-au terminat, conform jargonului politic al vremii, cu un „vot în condiții de luptă“.

Ca urmare a votului, guvernul a decis, împotriva poziției comuniștilor, să impună ministrului Afacerilor Interne sistarea executării dispoziției comandantului poliției.

Conflictul legat de înfrînerea guvernului în data de 13 februarie nu era un trăsnet pe cer senin. În lunile precedente atmosfera politică din Cehoslovacia devenise tot mai tensionată. Sistemul Frontului Național (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/1999), pe terenul căruia aveau loc dezbaterile partidelor politice privind pro-

bleme contestate, se afla într-o evidentă criză.

Toate eșaloanele administrației de stat s-au transformat în câmp de luptă dintre comuniști și partenerii lor. Alegerile, programate pentru primăvara anului 1948, au încălzit atmosfera pentru confruntare.

Atitudinea ambelor părți reflecta puternic și situația internațională de atunci.

Anul 1947 adusese o schimbare de principiu în relațiile dintre Uniunea Sovietică și aliații săi din vremea războiului. Vestul arătase clar în acel an că nu va continua față de Stalin politica de îngăduință și de încredere, cea din vremea lui Franklin D. Roosevelt. În luna martie 1947, președintele american Harry Truman făcuse cunoscută doctrina care îi va purta numele. S.U.A.

Guvernul Gottwald depune jurământul

au promis ajutor statelor în care realizarea democrației era amenințată prin presiuni din afară sau prin activități din interior, organizate de către forțe antidemocratice.

In luna iunie, Statele Unite au oferit Europei Planul Marshall cu ajutorul căruia țările europene urmau să-și refacă economiile, să declanșeze procesul de colaborare economică internațională și să asigure în acest fel stabilitatea politică pe bătrânul continent. Încrederea democrațiilor din Vest în propriile puteri a crescut, ceea ce a avut ca urmare plecarea forțată încă din luna mai a comuniștilor din guvernele Franței și Italiei.

Este cunoscut faptul că Uniunea Sovietică a refuzat în mod categoric Planul Marshall și nu a permis nici

țărilor de sub influența ei să participe la acest plan (*Magazin istoric*, nr. 3/1997).

Proletariatul din toate țările trebuia, conform Moscovei, să treacă energic la ofensivă. În luna septembrie 1947 Stalin a convocat în orașelul polonez Szklarska Poreba o consfătuire a strategilor comuniști. Ca în vremurile bune ale Cominternului s-au întâlnit aici conspirativ conducătorii de partid din țările viitorului bloc sovietic. Împreună cu tovarășii din Franța și Italia, deveniți ținta unor critici aspre. Jdanov le-a reproșat defetismul, concesiile în lupta contra dictatului american, contra imperialismului și a reacțiunii. „Asemenea slăbiciuni trebuie să fie lichidate în mod energic“, transmitea Stalin prin intermediul lui Jdanov celor prezenți.

Omenirea s-a angajat în mod definitiv pe drumul războiului rece.

Comuniștii și partidele democratice dansau încă la Praga dansurile naționale cehe, în decorurile Frontului Național, asigurând alegătorii că această colaborare va fi veșnică. Lozinca președintelui Beneš din vremea celui de-al doilea război mondial „Alianța cu Uniunea Sovietică și prietenia cu Vestul“ a rămas principiul de neatinț al politicii externe cehoslovace. Bineînțeles că în situația nou creată, această politică pierdea orice sens. Anomalia cehoslovacă nu se

putea menține încă multă vreme.

În ceea ce privește pe comuniști, aceștia își primiseră lecția la Szklarska Poreba. Conform versiunii originale a discursurilor lui Jdanov, pregătite din timp la Moscova, comuniștii cehoslovaci

*„Îmi vine rău, când
văd pe cehi repetând
la infinit că țara lor
este o punte între
Est și Vest“*

trebuia să fie supuși aceluiași critici ca și francezii și italienii. Înainte de convocarea adunării Stalin a tăiat însă pasajele privindu-i pe cehoslovaci din intervenția ideologului său principal. Până în prezent nu este cunoscut exact motivul acestei schimbări operate de către conducătorul sovietic.

Comuniștii cehoslovaci au reușit probabil să-l convingă că ei nu suferă de lipsă de entuziasm revoluționar. Pentru mulți dintre ei situația nu era deloc ușoară. A face politică sub umbrela Frontului Național prezenta, desigur, mai puține riscuri decât o înfruntare între două sisteme politice. Părerile lui Stalin însă nu puteau fi contrazise, astfel încât comuniștii cehoslovaci și-au adaptat politica internă noului stil al Moscovei.

Necomuniștii au fost expuși și ei presiunilor crescânde din exterior. Încă din

primele săptămâni de după război, diplomații și oamenii politici din Vest priveau cu neîncredere îngăduința cehilor față de comuniști, pe plan intern, și față de Uniunea Sovietică, pe plan extern. Cu trecerea timpului, mirarea lor se transformase în nelinește.

In corespondența diplomaților străini apăreau din ce în ce mai frecvent nemulțumiri, referitoare la lipsa de curaj a liderilor necomuniști de a-și modifica poziția față de adversarul comun. Ambasadorul Marii Britanii în Cehoslovacia, Nichols, scria: „Îmi vine rău, când văd pe cehi repetând la infinit că țara lor este o punte între Est și Vest“.

Desigur, Vestul nu avea la dispoziție un mecanism la fel de eficient în impunerea schimbărilor din politica cehoslovacă, precum cel folosit de Stalin. Președintele Americii Harry Truman sau premierul britanic Clement Attlee nu i-ar fi putut convoca pe socialiștii naționali cehi, pe social-democrați sau Partidul popular creștin să le aplice o săpuneală. În schimb, oamenii politici din Vest au căutat argumente convingătoare. Diplomația britanică a pregătit pentru democrații cehi, printre altele, analiza metodelor folosite de comuniști pentru a ajunge la putere în Bulgaria, România și Ungaria. „Chiar nu vedeți că același lucru se întâmplă și la voi!“ – au strigat în dis-

perare laburiștii britanici la social-democrații cehoslovaci. Dar ei rămăneau surzi.

Partidele democratice din Cehoslovacia nu s-au opus fățiș comuniștilor atunci când organele Ministerului de Interne au arestat și în-

„Avându-se în vedere că Cehoslovacia, ca multe alte țări, a fost atât de naivă, încât a predat controlul puterii în mâinile comuniștilor, rămân doar puține posibilități de a-i opri“

temnițat fără nici un motiv sute de cetățeni cehi. Nu au provocat nici un conflict, în vara anului 1947, când Stalin a interzis participarea Cehoslovaciei la Planul Marshall. Nu au încercat să intervină nici atunci când comuniștii din Slovacia au făcut o repetiție generală în toamna aceluiași an pentru lovitura de stat, lichidând pozițiile Partidului democrat. Abia atunci când comuniștii au decis să desființeze Frontul Național, s-a schimbat și comportamentul politicianilor democrați cehi.

Limbile ceasornicului politic european se apropiiau de

ceasul al doisprezecelea. Lu-mea democrației a urmărit cu multă simpatie avântul neașteptat al politicii cehi la începutul anului 1948, însă fără prea multe speranțe. Bevin, ministrul de Externe al Marii Britanii, cu ocazia trimiterii noului ambasador la Praga, îi destăinuia părerea sa: „Sunt foarte îngrijorat din cauza destinului care îi așteaptă“. Potrivit majorității politicianilor din Vest, cehii au intrat prea adânc în gât-lejul sovietic ca să mai aibă vreo șansă să iasă în ultima clipă. În pofida acestor păreri sceptice, Vestul a început să caute grabnic modalități de sprijin pentru democrații cehi.

Martie, 17 februarie 1948, la cea de-a 134-a întrunire a guvernului, comuniștii au dovedit că nu mai au de gând să mențină iluzia metodelor democratice. Gottwald a respins cererea de a se pune în aplicare hotărârea guvernului din vinerea precedentă. După o zi întreagă de discuții aprinse, membrii comuniști ai guvernului au arătat clar că și-au însușit observațiile lansate la Szklarska Poreba. Ministrul Agriculturii, Duris, a declarat: „Dacă cineva își închipuie că și la noi se poate proceda ca în Franța, unde comuniștii au fost excluși din guvern, se înșală amarnic“. La ora 16.30 Gottwald a încheiat ședința guvernului, împotriva părerii majorității membrilor acestuia. Miniștrii din partidele național-so-

cialist, popular-creștin și democrat s-au întâlnit după întrunire în biroul liderului Partidului popular creștin, Sramek, și au decis că nu rămâne decât o singură soluție: părăsirea guvernului.

Comuniștii au fost foarte bine informați despre planurile adversarilor de către agenții lor infiltrați în conducerea partidelor democratice. Ei au început imediat să pregătească măsurile pentru conflictul ce se apropia. Funcționarilor partidului li s-a ordonat să fie pregătiți pentru alarmă. Totodată, au fost mobilizate și organizațiile în care comuniștii au o influență hotărâtoare, în primul rând, sindicatele. Au început pregătirile pentru greva generală. Cu toate că pașii efectuați până atunci erau foarte hotărâți, conducerea supremă a partidului comunist nu avea o viziune clară asupra desfășurării evenimentelor ce urmau. Radicalii, precum ministrul Kopecky sau șeful sindicatelor, Zapotocky, cereau acțiune imediată. Gottwald însă încă șovăia.

Limpezirea planurilor comuniste s-a produs abia după sosirea lui Valerian Zorin, până nu demult ambasadorul Uniunii Sovietice la Praga, iar în momentul acela ministrul adjunct al Afacerilor Externe. Zorin a sosit în Cehoslovacia cu scopul oficial de a purta tratative privind livrări de cereale. Despre desfășurarea reală a misiunii lui Zorin se cunoaște foarte puțin.

După februarie, funcționarii comuniști au susținut că Zorin a transmis dispoziția lui Stalin să înceapă imediat lupta pentru putere și propunerea de a acordare a sprijinului militar sovietic. Conform informațiilor „demne de încredere” ale ambasadei

**„Cum este posibil
ca într-o țară cu o
democrație cu
rădăcini atât de
adânci să nu se
găsească nimeni
în afara unui grup
de studenți, să
sară în ajutor?”**

dorului american din aceea perioadă, Steinhardt, Zorin, în convorbirea cu Beneš, care – după cum pretinde el – a avut loc pe data de 25 februarie 1948, a amenințat cu intervenția militară sovietică. Serviciile de informații din Vest nu au constatat însă în aceea perioadă de criză semne de pregătire a unităților sovietice pentru o asemenea acțiune. Sigur rămâne doar faptul că din momentul sosirii lui Zorin comuniștii au urmat un scop bine definit.

Desfășurarea „crizei din februarie”, intrată în linie dreaptă la 20 februarie, când miniștrii celor trei partide democratice și-au prezentat oficial demisia președintelui Beneš, a mai fost descrisă în lucrările de specialitate. S-au văzut nehotărârile, meschi-

năria, incapacitatea organizatorică și în multe cazuri lașitatea politicienilor cehi necomuniști. Încă din primele două zile după demisia miniștrilor, tabăra democratică s-a dezintegrat.

Comuniștii au obținut promisiuni de colaborare de la reprezentanții național-socialiști – E. Slechta și A. Neuman –, cei popular-creștini – J. Plojhar și A. Petr –, precum și de la democrații slovaci – J. Sevcik și M. Polak. Toți cei enumerați și alții au fost dispuși să preia fotoliile ministeriale din guvern și să asigure astfel legitimarea loviturii comuniste. Mai târziu Gottwald, rememorând evenimentele din februarie, spunea: „Eu mă rugam să nu le treacă prostia cu demisia și să nu cumva să se răzgândească”.

New York Times a publicat un comentariu fără echivoc despre criza din Cehoslovacia: „Avându-se în vedere că Cehoslovacia, ca multe alte țări, a fost atât de naivă, încât a predat controlul puterii în mâinile comuniștilor, rămân doar puține posibilități de a-i opri”. La aceleași concluzii a ajuns repede și Departamentul de Stat. În ziua de 24 februarie, adică o zi înainte de vârful crizei din februarie, șeful diplomației americane, George Marshall, a trimis o telegramă generalului Clay, conducătorul administrației militare a S.U.A. în Germania, în care menționa probabilitatea ca liderii politicieni cehi, pu-

blicistii și funcționarii sindicatelor să fugă. Pe 25 februarie 1948, la ora 11.00, negociatorii comuniști Gottwald, Nosek și Zapotocky au prezentat președintelui Beneš propunerea de formare a noului guvern. Din 25 de fotolii ministeriale, 13 reveleau comuniștilor, trei candidaților fără de partid (printre care și ministrul de Externe Masaryk) și nouă locuri aparțineau colaboratorilor din partide necomuniste. La 16.30 Beneš a aprobat lista. 250 000 de demonstrații din Piața Václav au auzit în final constatarea triumfală a lui Gottwald: „Domnul președinte a aprobat toate propunerile mele!“.

Rezultatul conflictului din februarie nu i-a surprins nici pe politicienii, nici pe diplomații din Vest. Nu s-a presupus însă că victoria comuniștilor va fi realizată cu atâta ușurință. „Cum este posibil ca într-o țară cu o democrație cu rădăcini atât de adânci să nu se găsească nimeni, în afara unui grup de studenți, să sară în ajutor?“ – au întrebat în primul rând diplomații, care urmăreau îndeaproape desfășurarea crizei.

Ambasadorul S.U.A., Steinhardt, a trimis la Washington, sub formă de depeșe oficiale, câteva reflecții referitoare la situația din

Cehoslovacia. În cea din 12 martie, care a fost cea mai cuprinzătoare, el delimita patru aspecte reprezentând cauzele capitulării cehe, și anume: teama de armata sovietică, Cehoslovacia fiind atunci aproape încercuită; lipsa în tabăra anticomunistă a unor conducători capabili și eficienți; sentimentul că americanii și Vestul nu vor întreprinde nimic pentru a-i ajuta și, în final, „esența firii cehe, cultivată de secole sub stăpânirea austriacă și germană, care poate fi caracterizată prin supunerea melancolică și incontestabilă față de autorități“. ■

Versiune românească de
Blanka VÂLCU

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de 1 septembrie a.c. răspunsul la întrebare (cu mențiunea *Pentru concurs*) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

Cine a fost întemeietorul Sfântului Imperiu romano-german?

- a) Otto I
- b) Maximilian I
- c) Carol V

Răspunsul corect la *Blitz ... concursul* din luna iunie 2000: ianuarie 1967

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de doamna Daniela Bățica, din Brăila.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2001.

ARHIVA MITROHIN

Cele mai importante succese obținute de Uniunea Sovietică în timpul celui de-al doilea război mondial în domeniul spionajului au fost realizate nu împotriva inamicilor ei, ci a membrilor Marii Alianțe: Marea Britanie și Statele Unite ale Americii.

Pentru a argumenta o asemenea afirmație, cartea lui Christopher Andrew și Vasili Mitrohin, *The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West (Arhiva Mitrohin. KGB în Europa și Occidentul)*, apărută anul

Așa cum am mai spus, cartea pe care o prezentăm cititorilor noștri este alcătuită pe baza notitelor făcute de Vasili Mitrohin după documente din arhiva serviciului de informații externe al U.R.S.S., vreme de 12 ani. Desigur că Mitrohin nu a putut vedea toate dosarele, iar Christopher Andrew n-a avut la dispoziție originalele documentelor. Și nici nu a introdus în voluminoasa carte, de 996 pagini, tot materialul adus de Mitrohin. Dar judecând și după alte volume – inclusiv de amintiri ale unor foști ofițeri NKVD consacrate spionajului sovietic în vremea celui de-al doilea război mondial – afirmația cu care am deschis acest episod nu este exagerată.

Din cele trei capitole consacrate războiului, vom

prezenta în continuare doar elementele de noutate, care corectează sau nuanțează imaginea de până acum.

Imediat după atacarea U.R.S.S., Germania a mărit presiunea exercitată la Tokio. Ministrul de Externe german,

La nivel uman, sovieticii dispuneau de aceleași talente ca și occidentalii. Diferența au făcut-o sistemul politic și tehnologia. Sistemul sovietic nu încuraja talentele neconformiste și nici nu dispunea de tehnologia care a făcut posibilă apariția primului calculator electronic la Bletchley Park

Joachim von Ribbentrop, cerea ambasadorului său: „Faceți totul pentru a-i determina pe japonezi să înceapă războiul contra Rusiei... Obiectivul nostru rămâne acela de a da mâna cu japonezii pe Transiberian, înainte de sosirea iernii“.

trecut la Allen Lane, The Penguin Press, aduce în discuție, între altele, și următorul aspect. Imediat după atacul japonez de la Pearl Harbor, din decembrie 1941, a fost numit rezident la New York Vasili Zarubin. Instrucțiunile lui prevedeau și recrutarea unor agenți din cadrul numeroasei comunități germane din S.U.A., care să poată fi folosiți împotriva Germaniei. Până la sfârșitul misiunii, el nu a recrutat un singur american de origine germană, care să fie utilizat contra țării sale de origine. Când i s-a cerut o explicație de la Moscova, a răspuns că numărul cel mai mare de germani americani îl formau cei de origine evreiască, nepotriviti pentru scopul propus. Oricum, nu a primit nici un fel de mustrare pentru eșecul său.

Istoriile scrise în U.R.S.S. au acreditat ideea că Richard Sorge, spionul recrutat de serviciul de informații al armatei (GRU), care lucra la Tokio și avea acces la documentele Ambasadei germane, a fost cel care l-a convins pe Stalin că

Japonia nu va ataca. Astfel au putut fi transferate importante unități militare din Asia pentru a stopa ofensiva germană către Moscova.

Documentele aduse de Mitrohin în Marea Britanie arată că Stalin nu avea deloc încredere în

Sorge. El s-a lăsat convins doar de telegramele descifrate de unitatea specială a NKVD, care reușise, în toamna anului 1941, să repete performanța criptanaliștilor americani și să spargă codul diplomatic japonez.

În schimb, sovieticii nu au putut egala performanța

specialiștilor britanici de la Bletchley Park, care au spart secretul mașinii de cifrat germane Enigma. Ceea ce le-a lipsit în primul rând a fost tehnologia utilizată de occidentali. La Bletchley Park a funcționat primul computer electronic din lume, cu ajutorul căruia au putut fi descifrate și așa-numitele mesaje *Geheim-schreiber* – semnale radio bazate pe impulsuri de teleimprimator, cifre și descifrate automat – care au vehiculat în ultimii doi ani de război mai multe informații decât mașinile Enigma.

O altă legendă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei pe care o atacă documentele lui Mitrohin este cea a eroicei mișcări de partizani. Potrivit statisticilor NKVD, au existat în spatele liniilor inamice 2222 de grupuri operaționale. Mitrohin nu a găsit vreun document din care să rezulte clar eficiența lor. Se pare că rareori au reușit aceste unități să blocheze efective germane mai mari decât numărul de militari de care dispuneau ele însele. Cum mai bine de jumătate dintre membrii unităților de partizani erau ofițeri NKVD sau activiști de partid, ei erau priviți cu suspiciune de către populație. Așa se explică ineficiența luptelor de partizani din partea de vest a Ucrainei. Acțiunile partizanilor au devenit mai semnificative după Stalingrad, dar zone întregi – precum Crimeea și steпа – au rămas în continuare slab reprezentate la acest capitol.

Cele mai substanțiale informații nu sunt oferite dintr-o zonă de mare interes și pentru noi: catacombele Odesei.

Există încă acolo un muzeu dedicat eroicelor fapte ale partizanilor din timpul celor 907 zile de ocupație. Cu cei 1.000 km de tunele pentru care nu exista vreo hartă și cu numeroasele intrări și ieșiri, catacombele din Odessa constituiau ascunzătoarea ideală.

Detășamentul condus de căpitanul NKVD Vladimir

conduși de locotenentul V.A. Kuznețov. Potrivit versiunii oficiale, cele două grupări au ținut o adunare de partid în seara zilei de 15 octombrie, înainte de a coborî în catacombe.

În realitate, potrivit dosarului de la KGB, a avut loc un chef monstru, care s-a încheiat cu o bătaie între detașamentul venit de la Moscova și cel din Odessa. A doua zi, au intrat în catacombe, certaiți la cuțite, Molodțov și Kuznețov pretinzând fiecare șefia. În următoarele două luni, au alternat acțiunile contra trupelor germane și române cu

Pe baza informațiilor din cartea lui Mitrohin, istoria acțiunilor partizanilor din catacombele Odesei trebuie rescrisă

Aleksandrovici Molodțov – erou post-mortem al U.R.S.S. – a devenit un simbol al rezistenței față de ocupant. Iar Molodțov un sfânt, care probabil nu și-ar mai recunoaște nici o pagină din biografia care i-a fost confecționată. „Ce lucru minunat este să nu observi cum trece timpul de-a lungul unei zile de muncă, să nu aștepti sfârșitul schimbului, ci să cauți să îl prelungești, să alergi în spatele vagonetului cu cărbune, să fii lac de sudoare și la sfârșitul schimbului să ieși victorios, cu planul îndeplinit!“. Cam așa ar fi gândit minerul Molodțov în anii '30.

Mitrohin a datorat descoperirea adevăratei povești a partizanilor din catacombele Odesei unui coleg, care, atunci când i-a returnat dosarul, i-a spus că merită să fie citit.

Detășamentul de șase ofițeri NKVD, condus de Molodțov, a fost trimis la Odessa cu puțin timp înainte de cucerirea orașului, în octombrie 1941. Acolo li s-au alăturat alți 13 membri ai detașamentului special al NKVD-ului local

altercații reciproc.

Se pare că Molodțov a sfârșit într-adevăr capturat. Dar restul poveștii nu mai seamănă deloc cu versiunea oficială eroică. După executarea lui Molodțov, Kuznețov i-a dezarmat oamenii și i-a pus sub pază. Toți, cu excepția lui Abramov, au fost apoi împușcați din ordinul lui Kuznețov, sub acuzația că au complotat împotriva lui. Pe măsură ce condițiile din catacombe s-au deteriorat, membrii grupului din Odessa au început să se elimine unii pe alții. La 28 august 1942, Kuznețov și-a împușcat unul dintre oameni pentru că a furat o bucată de pâine. La 27 septembrie, încă doi membri au fost executați pentru că au furat hrană și pentru „lipsa unei discipline sexuale“. Peste o lună, temându-se că era următorul pe listă, Abramov s-a grăbit să îl omoare el pe Kuznețov.

Mai rămăseseră doar trei ofițeri NKVD în viață în catacombele Odesei: Abramov, Glușcenko și Litvinov. Primii doi l-au omorât pe Litvinov, apoi au început să se pândască reciproc. Glușcenko

a notat în jurnalul său că Abramov vroia să se predea. L-a asigurat că nu vor păți nimic pentru că avea prieteni în serviciul de informații german. La 18 februarie 1943, se pare suferind deja de halucinații, Glușcenko l-a împuscat pe Abramov în ceafă. În următoarele luni, Glușcenko a petrecut cea mai mare parte a timpului în apartamentul soției sale din Odessa. La 10 noiembrie 1943 a abandonat definitiv catacombele.

După eliberarea Odesei, Glușcenko s-a întors în catacombe, cu alți membri NKVD, pentru a aduna echipamentul și hârtiile compromițătoare. Dosarul de la KGB consemnează că a fost rănit mortal de explozia unei grenade culesă de pe jos.

Vreme de 20 ani, s-a crezut că nu mai existau supraviețuitori care să conteste povestea eroică a partizanilor sovietici din catacombele Odesei. Însă în 1963, KGB a descoperit că Abramov nu fusese ucis de Glușcenko, ci fugise și trăia în Franța. Tatăl lui, despre care se putea presupune că știa și el povestea adevărată, emigrase în S.U.A. Soția lui Abramov, Nina, care lucra în Primul Directorat Principal al KGB (serviciul de spionaj și contrasponaj extern), a fost rapid transferată într-o altă slujbă. Mitul eroilor NKVD din Odessa a rămas însă intact.

O altă poveste urâtă despre care documentele scoase la lumină de Mitrohin oferă amănunte este cea a lichidării „dușmanilor puterii sovietice” în timpul războiului. La 25 iunie 1941, la trei zile după invazia germană, NKVD a

primit ordinul să asigure spatele armatei roșii arestând pe dezertori și agenții inamicului. În august 1941 parașutiști sovietici, îmbrăcați în haine germane, au fost lansați în satele Regiunii autonome germane de pe Volga, cerând să fie ascunși până la sosirea trupelor Wehrmachtului. Satele care i-au primit au fost lichidate în

Documentele KGB acuză ofițeri ai armatei britanice că au acceptat un târg josnic: 14 kg aur contra unui grup de generali alb-gardiști, pe care i-au predat sovieticilor. Reproducând transcrierea documentului adusă de Mitrohin, Christopher Andrew a eliminat un pasaj „din motive legale”

totalitate. Restul populației germane a fost deportată în Siberia și nordul Kazahstanului. În 1943, Beria îi raporta lui Stalin: „Trupele NKVD, care răspund de securitatea spatelui armatei roșii, au arestat, în procesul de curățire a teritoriului eliberat de inamic, 931 549 oameni pentru a fi investigați”. Dintre aceștia, 80 296 au fost „demascați” ca „elemente criminale”.

În urma armatelor sovietice, în Europa de Est și Centrală au pătruns detașamentele Smerș, ale serviciului de contrainformații militare (desprins din NKVD, la ordinul lui Stalin, și trecut în subordinea armatei), ce vânau cetățeni sovietici care colaboraseră cu inamicul. Cei un milion de prizonieri de război sovietici care supraviețuiseră lagărelor germane au fost asimilați acestei categorii, mulți dintre ei sfârșindu-și zilele în gulag.

Autoritățile americane și cele britanice au colaborat îndeaproape. La 1 iunie 1945, soldații greu încercatului Regiment 8 Argylls, mulți dintre ei cu lacrimi în ochi, au primit ordin să întrerupă serviciul religios la care participau câteva mii de cazaci refugiați în sudul Austriei. Bărbați, femei și copii au fost împinși cu paturile armelor în

camioane. Unii dintre cazaci și-au omorât familiile și s-au sinucis, știind prea bine ce îi aștepta. Între cei 45 000 cazaci repatriați cu forța, conform acordurilor de la Ialta, erau aproximativ 10 000 care fugiseră la

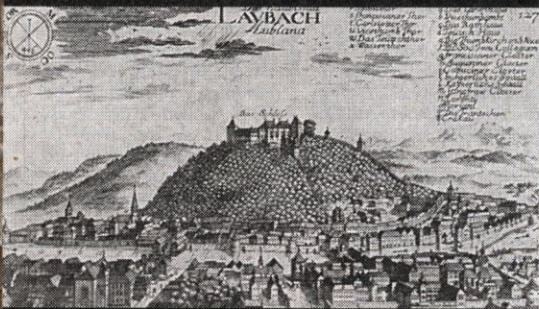
sfârșitul primului război mondial și nu fuseseră vreodată cetățeni sovietici.

La fel au pățit și un grup de generali alb-gardiști, aflați tot în Austria. Inițial, unitatea Smerș trimisă pe urmele lor nu i-a găsit. Dar un militar britanic, cherchelit, le-a oferit sovieticilor locul unde se refugiaseră. Sovieticii s-au întâlnit cu un locotenent-colonel britanic și i-au propus un târg: ei pleacă cu generali, iar ofițerul britanic și doi colegi ai săi păstrează cele 14 kg aur pe care emigranții le aveau. Christopher Andrew ține să precizeze că nu există vreun alt document care să confirme nota din dosarul KGB privind rușinosul târg la care s-a pretat un ofițer al armatei britanice. Dar recunoaște că pentru „armata britanică [predarea generalilor] a fost un moment rușinos”. ■

(Va urma)

**Prezentare de
Dorin MATEI**

Dicționar istoric

Ljubljana, azi și într-o gravură de epocă

Aflată în inima continentului european, în zona de contact a părților centrale și sud-estice, Slovenia se întinde pe o suprafață de 20 251 km², având o populație de aproximativ 2 000 000 de locuitori, dintre care majoritatea se regăsește în capitala țării, Ljubljana.

SLOVENIA

GHEORGHE ZBUCHEA

În Antichitate, teritoriul aparținea etnic ilirilor, integrați în cursul secolului I î.e.n. în sistemul politic roman, ce îl va împărți administrativ între provinciile Noricum și Panonia. Secolul VI e.n. și prima jumătate a celui următor vor impune aici prezența migratorilor slavi. La fel ca și în alte părți ale spațiului balcanic și în Slovenia populația romanică a fost supusă unui proces de modificare etno-demografică, de slavizare, în urma căruia va apărea un popor european distinct și un idiom specific – poporul și limba slovenă. Istoricii și lingviștii consideră că această etnogeneză se încheie înainte de anul 1000, aria inițială de desfășurare fiind mai întinsă, cu predilecție înspre părțile nordice. Alături de slavizare,

o altă parte a Sloveniei va fi supusă, datorită unor împrejurări diverse, și unui proces de germanizare.

În secolul VIII întreaga populație va fi creștinată, ulterior trecând sub autoritatea canonică a Patriarhiei de Aquileia sau a unor episcopi germani, intermediarii ai titularului Scaunului de la Roma. Aproape concomitent în spațiul sloven se vor cristaliza și primele forme de organizare politico-statală prin cnezatul (mai târziu ducatul) Carantaniei.

Orașe puternice

Personaje încărcate de legendă își vor lega numele și de aceste ținuturi. În perioada secolelor VIII-IX, Carol cel Mare (768-814) le va încadra în imperiul său,

introducând cu această ocazie o serie de instituții și realități specifice feudalismului de tip occidental. Iar Otto I, întemeietorul Sfântului Imperiu romano-german, va crea aici ducatul Marii Carantanii, împărțit în trei unități distincte: mărcile Koruska, Staerska și Kranjska, la care se vor adăuga Stiria și Tirolul răsăritean, ce înglobau și populație slovenă.

Începând din anul 1282 și până în 1918, spațiul sloven va fi inclus între posesiunile ereditare ale importante familii germane a Habsburgilor. Aici, împreună cu spațiul austriac învecinat, se va constitui baza puterii militare a monarhiei vieneze și se vor dezvolta orașe puternice, unde predomina patriatul german (Ljubljana, Marinburg).

În secolul XVI, în timpul domniei sultanului Soliman Magnificul (1520-1566), Slovenia va deveni teatru al înfruntărilor între cele două mari puteri, haabsburgică și otomană. Realitățile dure ale luptelor nu vor bara avântul unor manifestări specifice Umanismului, Renașterii și Reformei. Protestantismul pătrunde, în formă luterană sau calvină, iar limba slovenă începe a fi folosită în cultura scrisă, alături de limba latină sau germană. Acum, umanistul Primoz Trubar va traduce Biblia în limba populară, iar în 1551 va apărea și prima tipăritură în limba slovenă. Totul era doar la începuturi, pentru că vor mai trece încă 200 de ani până la apariția primului periodic sloven, în 1797.

Și Napoleon Bonaparte își va avea partea sa de... istorie slovenă. Ocupând ținuturile iugoslave apusene, le va organiza în așa-numitele „Provincii ilirice”, conduse direct de împăratul francez, prin intermediul unui guvernator cu sediul la Ljubljana. Instituții și realități specifice Franței napoleoniene încep să pătrundă și aici, modernitatea contribuind evident la intensificarea legăturilor benefice cu Occidentul. Dar bătălia de la Leipzig (1813) îi va obliga pe francezi să abandoneze zona, Congresul de la Viena (1815) consfințind din nou autoritatea de încă un veac a puterii haabsburgice.

Între anii 1815-1848, regimul lui Metternich va aduce timpul reformelor. Slovenia va suferi, astfel, o serie importantă de transformări. Acum se va dezvoltă o rețea amplă de învățământ de toate gradele, în limba germană, dar și în cea slovenă. Iar efectele revoluției industriale pătrund chiar și în mediile rurale.

Evenimentele revoluționare ale anului 1848 angrenează și nația slovenă, conducătorii ei politici pronunțându-se majoritar pentru unirea tuturor conaționalilor într-o formă statală distinctă în cadrul unei dorite reorganizări a statului haabsburgic în sistem federal.

Timpul innoirilor

Dar visele federale se spulberă și, în ciuda împotrivrării inițiale a slovenilor, regimul dualist austro-ungar își pune bazele începând cu 1866-1867. Acum, zonele slovene vor fi integrate în spațiul politic al așa-numitei Austriei. Viața politică vieneză va fi marcată și de prezența deputaților sloveni – în număr de 24, spre exemplu, în 1907, apoi crescând evident după introducerea votului universal.

Apar acum și primele manifestări de organizare a vieții politice, prin Partidul Popular Catolic, condus multă vreme de clericul A. Korošek, Partidul Popular Progresist și Partidul Social Democrat.

Ideile federaliste își găsesc din nou ecou în aceste spații. Se doarește unirea politico-administrativă a tuturor iugoslavilor din dubla monarhie într-o unitate politică distinctă, sub autoritatea Casei de Habsburg.

În primii ani ai secolului XX, lucrarea frunțașului Partidului Național Român din Transilva-

nia, A.C. Popovici, *Statele Unite ale Austriei Mari*, va face adevărată carieră. El promova, în concordanță cu planul federalist al lui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului haabsburgic, ideea unirii Transilvaniei cu România sub sceptrul acestora. Declarația din mai 1917 a Clubului Deputaților iugoslavi din Parlamentul de la Viena nu pune nici ea problema destrămării Austro-Ungariei, ci numai reformarea politică, în acord cu viziunea europeană a președintelui american W. Wilson.

În această perioadă de plin război, viața politică slovenă va cunoaște aprige frământări. Astfel, unii factori politici vor rămâne leali Coroanei Habsburgice, vișând, după cum s-a văzut, la posibile federalizări, iar alții vor lua calea emigrației, intrând în cadrul Comitetului Național Iugoslav, format în 1915 la Londra, sub conducerea croatului A. Trubici, căruia i se va alătura ulterior și slovenul A. Korošek.

Momentul 20 iulie 1917 va rămâne în istorie ca dată marcantă a noului stat, ce urma să poarte numele de Regatul sârbilor, croaților și slovenilor. Aceasta se va

Capitala țării

hotărî cu ocazia semnării „Declarației de la Corfun”, când în urma negocierilor cu N. Pașici, principalul om politic sârb, reprezentanții sloveni vor negocia formarea unei monarhii constituționale, democratice, organizată pe baza egalității între cele trei popoare.

Noul stat va deveni independent abia la 3 noiembrie 1918, când figura conducătoare centrală va fi clericul A. Korošek. Tratatul de unire cu vechea Serbie, mărită prin decizia de alipire a Muntenegrului, se vor încheia la 26 noiembrie 1918, când Vecea (Adunarea) populară de la Zagreb va decide unirea teritoriilor ce făcuseră parte din fosta Austro-Ungarie, cu Serbia și Muntenegru.

„Nașterea” oficială se va împlini la 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, în capitala sârbă, în sala de ceremonii a Palatului regal, primind apoi recunoașterea internațională prin tratatele de pace semnate în cadrul Conferinței de la Paris.

Dar noile granițe nu vor cuprinde în totalitate populația slovenă în cadrul noului stat. Părțile vestice ale viitorului organism iugoslav, însumând circa 400 000 de locuitori, în mare parte sloveni, vor intra în componența statului italian. Iar spre nord, în urma unui referendum decis la Paris și aplicat în 1920, zeci de mii de sloveni din zona Klagenfurth – Celovec și-au exprimat dorința de a trăi în Austria.

Deplina egalitate a popoarelor intrate în configurația noului stat va primi asigurări formale de aplicare de la conducerea sârbă a momentului, regentul Alexandru și premierul sârb Pașici, dar numai atât... Imediat după

terminarea războiului, cercurile politice sârbe, cu important sprijin extern, vor concentra principalele pârghii ale conducerii statului. Slovenii și croații vor fi înălțurați aproape total din funcțiile executive, din ministere, din rândurile ofițerilor superiori, ale diplomaților etc. Velico-sârbismul și centralismul excesiv își spuneau puternic cuvântul, pe fundalul unei opoziții în creștere.

Viață politică agitată

Regimul centralist belgradean va cunoaște numeroase crize politice. Se vor schimba nu mai puțin de 23 guverne în doar zece ani (1919-1929), o viață politică extrem de agitată, cu peste 40 de partide încercând să atragă simpatia electoratului, fie pe criterii naționale, fie pe cele ideologice. Între acestea, un rol aparte îl va deține Partidul Popular Sloven de orientare catolică, sub conducerea lui Korošek, militant fervent împotriva centralis-

mului și pentru o autonomie distinctă a Sloveniei.

În urma unei lovituri de stat, la 6 ianuarie 1929, regele Alexandru își va impune dictatura regală absolutistă. Încercând să estompeze deosebirile de ordin național sau istoric, Alexandru va da o nouă împărțire administrativă, în nouă regiuni (Banovine), slovenii fiind integrați în Banovina Dravska. Regimul său va da lovituri puternice naționalităților existente, fiind proclamat un singur popor, cel iugoslav, și fiind interzise viața parlamentară și partidele politice.

Asasinarea lui Alexandru I, în 1934, va schimba însă, din nou, regulile jocului, croații și slovenii obținând acum o oarecare autonomie.

În perioada interbelică, ideologia comunistă a încercat să câștige cât mai mulți adepți, pronunțându-se pentru destrămarea Iugoslaviei regale. Puternic se va auzi glasul lui E. Kardelj, viitor camarad al croato-slovenului Iosip Broz Tito. Un sistem totalitar se pregătea să

Piața din Maribor

ia puterea. Dar altul va acționa mult mai rapid.

La 6 aprilie 1941, Germania lui Hitler, secundată de Italia, Bulgaria și Ungaria, va invada aceste teritorii. Iugoslavia regală încetând să mai existe. Majoritar, ținuturile slovene (9 600 km² cu 775 000 de locuitori) vor fi anexate Reichului, alături de Austria. O altă parte, inclusiv principalul oraș sloven, Ljubljana, a fost integrată Italiei (5 424 km² cu 380 000 de locuitori). Doar o mică zonă de est va reveni Ungariei, după cum restrânse ținuturi vor intra în componența nou-apărutului stat croaț, formal, independent.

Respingerea noului „stăpân” a fost evidentă. Au existat colaborașiști, ca în orice regiune ocupată, dar mișcarea de rezistență va fi puternică, partizanii făcându-și resimțita prezența mai ales în perioada anilor 1943-1945. Și comuniștii încep să se reorganizeze, preluând teritoriile eliberate sub control. La 29 noiembrie 1943 se decide constituirea, în cadrul statului iugoslav, a șase republici egale, între care și Slovenia, complet eliberată de-abia la 15 mai 1945. Ulterior, ei i se vor alătura și ținuturile vestice, cedate de Italia, cu ocazia Conferinței de pace de la Paris, din 1946.

Un mare război se termină cu instalarea unui regim totalitar. Tito va aduce, în mare măsură, modelul sovietic; clasa politică antebelică va fi

Umanistul Primoz Trubar

exterminată sau va trebui să ia calea exilului, proprietatea privată va dispărea prin naționalizare, iar populația germană va fi alungată.

Formal republică egală în drepturi, Slovenia, prin succesele constituții dintre anii 1946-1974, își va avea propriile structuri, Parlament și Guvern, respectiv constituție proprie. Dar, în realitate, vechea regulă se menține încă, țara fiind condusă de la Belgrad.

Mentalitatea occidentală nu se va pierde, iar Slovenia va face evident notă discordantă în realitatea iugoslavă. Astfel, produsul social brut pe cap de locuitor în 1986 va fi dublu față de media pentru Iugoslavia și de peste cinci ori mai mare în comparație cu regiunea Kosovo. Și din punct de vedere etnic, realitatea slovenă va fi cu totul alta, deoarece gradul de omogenitate este foarte ridicat (potrivit recensământului din 1981 - 90,2% erau

sloveni, 3,2% croați, 2,2% sârbi, 1,3% maghiari, italieni, musulmani, etc.).

Criza sistemului comunist s-a manifestat și în spațiul sloven. Încă din 1987, aici se vor face primii pași în organizarea societății civile pe calea pluripartidismului. Au apărut, treptat, grupuri ce au pus bazele viitoarelor partide: țărănesc, democratic, ecologist, liberal-democratic, social-democratic etc. Mulți dintre comuniștii sloveni se vor alătura noilor tendințe, semnificativ fiind cazul lui M. Kucan,

președintele Ligii comuniștilor, ce va fi ales, prin vot universal, primul președinte al noului stat independent.

Declarația de suveranitate se va vota pe 27 septembrie 1989, iar în aprilie 1990 primele alegeri libere vor da câștig de cauză coaliției forțelor democratice, Demos, (56%), în detrimentul comuniștilor (17%). Referendumul din decembrie 1990 va decide cu o uriașă majoritate, 94,6%, secesiunea fostei Iugoslavii, iar la 26 iulie 1991, independența a fost efectiv proclamată la Ljubljana. Ceea ce nu fusese niciodată realizat se împlinește acum. În zilele imediat următoare, milițiile slovene, ajutate de populație, au trebuit să țină piept intervenției armatei federale. A urmat un război de opt zile, cel mai puțin sângeros eveniment dintre cele ce aveau să se succedă în spațiul ex-iugoslav. S-au înregistrat

ciocniri în 72 de așezări, soldate cu 80 de morți, 350 de răniți și pagube estimate la 3 miliarde de dolari. După terminarea ostilităților, dar și datorită intervenției cercurilor europene, la 18 iulie 1991, s-a decis retragerea ultimelor trupe ale Belgradului, proces încheiat abia la 25 octombrie 1991.

Asupra Sloveniei independente și suverane s-a instalat liniștea păcii. Sânge-

rosul război din Croația va afecta doar în mică parte zona, iar la 15 ianuarie 1992 va avea loc recunoașterea internațională a noului stat de către peste 40 de alte state. Democrația și economia de piață au învins definitiv.

Toleranța politică, ca și stabilitatea vieții statale și economice fac din Slovenia un caz unic în Europa post-comunistă. Recunoscut, de altfel, și de forurile inter-

naționale, statul devenind din 1992 membru al O.N.U., din 1993 al Consiliului European, iar din 1996 asociat al Uniunii Europene, începând convorbiri pentru o deplină integrare, dar și negocieri pentru aderare la NATO.

Așadar, Slovenia se constituie în continuare într-o excepție, dar și într-un model de evoluție pentru țările ex-comuniste de pe continentul european. ■

Pierre Mesmer (născut în 1916), fost ministru al Apărării (1960-1969), prim-ministru al Franței (1972-1974), a vizitat la sfârșitul lunii mai țara noastră, în calitatea sa de cancelar al Institutului Franței (instituție ce cuprinde Aca-

Două secole în câteva rânduri

PIERRE MESSMER
cancelar al Institutului Franței

demia Franceză, Academia de inscripții și de beletristică, Academia de științe, Academia de arte frumoase, Academia de științe morale și politice). În ziua de 31 mai, a fost ales membru de onoare al Academiei Române, rostind cu acel prilej o alocuțiune intitulată *Un désir d'Europe*.

În aceeași seară, am încercat să aflăm de la Excelența Sa câteva date despre Institutul Franței, dată fiind calitatea sa de cancelar al acestei instituții. I-am adresat și întrebarea la care răspund de mai bine de un an invitații acestei rubrici: impresiile despre secolul XX și speranțele pentru secolul XXI.

– Institutul Franței este creația Revoluției Franceze. Existau academii – academii vechi, de pildă Academia Franceză fusese fondată de Richelieu în sec. XVII, dar Institutul Franței, care reunește toate aceste academii într-o singură organizație, este o creație a Convenției și o invenție foarte modernă, pentru că urmează ideea de om care gândește.

Academiile nu trebuie să rămână specializate, fiecare de partea ei: unele pentru literatură, altele pentru științe, altele pentru arte frumoase, de exemplu... Toți savanții, indiferent care este specialitatea lor, trebuie adunați pentru a discuta împreună marile probleme ale națiunii și a asigura progresul – fiecare în specialitatea lui – și nu numai grație lucrărilor lui, ci cunoașterii lucrărilor ce-

lorlalți. Aceasta este realitatea Institutului Franței și, ceea ce este absolut remarcabil, este că această idee foarte modernă a fost a membrilor Convenției, acum 200 de ani.

Aș spune că secolul care se sfârșește a reușit – dacă se poate

spune așa – să strângă în cursul celor 100 de ani ai săi tot ce e mai bun și tot ce e mai rău: ce e mai bun, adică aspectul eliberării oamenilor – este vorba despre drepturile omului. Secolul XX este cel care, mai ales în ultimii săi ani, a pus în prim planul preocupărilor tuturor politicienilor și în toate țările problema drepturilor omului, dar este și secolul în care drepturile omului au fost cel mai mult disprețuite, călcate în picioare de către două războaie mondiale, dar și de către toate ororile regimurilor dictatoriale (fie ele cele ale lui Hitler în Germania, Lenin și Stalin în Rusia).

Astfel că secolul XX va rămâne, cred; un exemplu de dat atunci când vom căuta cele mai grozave orori, dar și, poate, un exemplu pentru când vom căuta cele mai mari progrese, în special în știință, pentru că nici un secol de la nașterea omenirii nu a cunoscut progrese atât de rapide în știință – și aceasta în slujba omului.

Sper că progresele vor continua și nu numai cele științifice, ci și în organizarea societății, în creșterea nivelului de viață al bărbaților și femeilor, în eliberarea lor. Dar sper mai ales că secolul XXI nu va fi numai un secol materialist, ci, cum spunea Malraux, un secol al cunoașterii spiritualității.

A consemnat
Florentina DOLGHIN

MARELE ASTRONOM DANEZ TYCHO BRAHE

Brahe, într-o gravură de epocă

„La steaua care-a răsărit/ E-o cale atât de lungă...”

Stihurile eminesciene dau glas unui adânc sentiment: fascinația Cosmosului.

În istoria cercetării bolții stelare, danezul Tycho Brahe ocupă un loc deosebit: inventator al unor instrumente pentru explorarea spațiului cosmic, fondatorul unui renumit observator, descoperitor de astri, răsfățat al suveranilor.

Dar ce legătură are el cu România?

Să-i urmărim mai întâi biografia, deosebită prin dăruirea sa pentru astronomie, căreia i-a conferit trăsături moderne.

Pictorul George Baron Loevendal

ȘI URMAȘII SĂI ROMÂNI

Dr. MAGDA STAVINSCHI

Trecuseră 2000 de ani de când Pitagora afirmase că astrii se mișcă pe orbite circulare și nimeni nu părea să demonstreze contrariul. Dacă aceasta este mișcarea cea mai simplă, mai elegantă, de ce s-ar mișca ei altfel? Și chiar așa părea să fie. Observațiile făcute cu „tehnica” de atunci nu păreau să contrazică în nici un fel acest principiu de simplitate și frumusețe.

Până când, la începutul secolului XVII, astronomul și matematicianul german Johannes Kepler (1571-

1630) a răsturnat toate teoriile acceptate de veacuri. A făcut-o pornind de la observații astronomice extrem de precise ale danezului Tyge Brahe (poreclit „Tycho”, adică „grăsanul”).

S-a născut la 14 decembrie 1546 la Knudstrup, un sat la Lund în Schonen în familia unui mare senior. Era pregătit printr-o educație temeinică pentru cariera armelor, singura considerată demnă pentru un gentilom, într-o vreme când studiul literelor și artelor era tratat ca superfluu.

O șansă extraordinară îi va determina însă drumul pe care avea să-l urmeze. La 21 august 1560, la doar 14 ani, are loc o eclipsă. Ceea ce-l fascinează însă nu este mărimea unică a fenomenului, ci faptul că acesta a avut loc exact în ziua și la ora anunțată de astronomul J. Stadius. Trei ani mai târziu, cu ajutorul unor simple instrumente, observă un alt fenomen destul de impresionant: conjuncția lui Saturn cu Jupiter, două planete care și singure impresionează, cu atât mai mult atunci când parcă se suprapun.

Planetarium din secolul XVII

Totuși preceptele viței nobile căreia îi aparținea se impun. Tycho începe în 1559 studiul retoricii și filosofiei la Academia de la Copenhaga (Hafnia, în daneză) și apoi al dreptului la Leipzig, în 1562. Dar pasiunea pentru astronomie devine din ce în ce mai puternică, până ce-l va acapara cu totul. Profită de șansa pe care i-o oferă moștenirea obținută în 1565, pentru a se consacra studiului boltei înstelate. Începe să viziteze observaatoare, să se inițieze în diverse metode de calcul, în construcția instrumentelor astronomice.

În 1566 urmează cursuri de specialitate în Germania, la Universitatea din Witten-

berg, iar în anul 1569 se stabilește pentru o vreme la Augsburg. Acolo, primul magistrat, prieten cu el, îl ajută să construiască un instrument astronomic la modă – un sfert de cerc, de lemn, cu raza de aproape 5 metri, care abia putea fi transportat de 40 de oameni. În 1571, la moartea tatălui său, se întoarce în Danemarca cu gândul de a trăi departe de lume, poate și

pentru că fusese desfigurat într-un duel în care și-a pierdut nasul, în urma numeroaselor certuri pe care le avea cu cei din jur (în orice portret se poate remarca celebrul său „nas de argint“).

Dragoste fără prejudecăți

La 11 noiembrie 1572 descoperă în constelația Cassiopeia o stea mai strălucitoare decât Jupiter și la fel de strălucitoare ca Venus. Este o novă – stea cu strălucire variabilă – care va dispărea doi ani mai târziu, în martie 1574. Nu ne este greu să ne imaginăm cât de mult a înflăcărat imaginația

astrologilor această apariție neașteptată. Or, cu toate înclinațiile sale spre astrologie, Tycho tratează problema cu totul diferit. El trage concluzia că acest astru este doar o stea, nu vreo cometă sau vreo planetă. Oricum, era o stea adevărată și apariția ei – o creație nouă – contrazicea dogma imuabilității cerului.

Un alt fenomen care va juca un important rol în evoluția astronomiei va fi cometa din 1577, nu pentru că a fost cu adevărat impresionantă și a dus la inevitabilul cortegiu de interpretări astrologice, ci pentru că a fost prima cometă observată în mod sistematic de oamenii de știință. Brahe își publică observațiile asupra acestei comete abia în 1588, împreună cu schița sistemului lumii pe care l-a propus chiar el, altul decât cel al lui Ptolemeu sau al lui Copernic.

În 1573 Tycho se căsătorește cu o tânără de o mare frumusețe, Christiane Barbara, fiica unor țărani sau, poate, a unui pastor protestant. Oricare ar fi fost originea ei, tânăra nu a fost acceptată de familie, ceea ce face ca descendenții lor să fie considerați nelegitimi. Iată deci încă o dovadă că Tycho nu ținea seama de prejudecățile nobiliare. Călătorește în Germania, Elveția, Italia și se gândește să se stabilească la Basel.

Informat de landgraful de Hessen de meritele deosebite ale lui Tycho Brahe și la sugestia lui Wilhelm IV de Hessen-Kassel, regele danez Frederik II, succesorul lui Christian III, i-a dat o rentă anuală și misiunea de a supraveghea lucrările unei construcții fără precedent în Europa.

Cetatea stelelor

Tycho primește în dar mica insulă Hven (azi Ven), la intrarea în Oresund, unde va construi în 1576 un observator astronomic (prima piatră a fost pusă la 13 august). Acesta se va numi Uraniburg (în germană) sau Uraniborg (în daneză) și va fi dotat cu cele mai bune instrumente ale vremii, cu o casă de locuit pentru el și elevii săi, denumită „Sternburg“ (sau „Stjerneborg“, adică cetatea stelelor), cu ateliere, tipografie, și tot ce era necesar pentru un observator astronomic adevărat. Mai mult, avea și banii cu care putea să-și plătească câteva ajutoare pentru observații și calcule. Tycho înconjurat și admirat de un cerc de colaboratori destoinici a făcut aici, timp de aproape 21 ani, un mare număr de observații, cele mai exacte de până atunci. El a stabilit latitudinea Observatorului său astronomic și a elaborat un catalog stelar de 1 005 stele (dintre care 777 au fost observate de el, iar restul de Kepler).

Fire impetuoasă, autoritară, puțin plăcut celor din jur, Tycho își creează mulți dușmani, astfel că, după moartea lui Frederik II, inamicii lui Tycho profită de faptul că succesorul său, Christian IV, era minor și îi suprimă pensia. Este nevoit să părăsească țara și celebrul său observator (1597), dând curs invitației contelui Rantzau (el însuși savant) de a merge la Wandsbeck (aproape de Hamburg). Puțin după aceea, în 1599, acceptă oferta extrem de atrăgătoare a împăratului Rudolf II (*Magazin istoric*, nr. 2, 3/1999), care-i oferă o rentă anuală și palatul Benach (sau Bernacky, în Boemia). A plecat deci la Praga, unde l-a avut pentru o vreme ca ajutor pe marele Kepler.

Era tocmai pe cale de a redacta noile efemeride planetare (tabele care dau pozițiile zilnice ale planetelor la aceeași dată în ani diferiți), *Tabulae Rudolphinae* (nume dat în onoarea ultimului său protector), când moare la 24 octombrie 1601, în cel de-al 55-lea an al vieții sale. Se spune că era în timpul unui ospăț de la care n-a vrut să lipsească nici o clipă, fapt ce ar fi dus la o retenție urinară. Se mai spune de altfel că Tycho ar fi fost și în slujba lui Bachus, dar și a lui Venus. Ce se mai spune? Că era destul de dezagreabil și chelțuitor. A fost înmormântat la Praga, în

biserica Tyn. Prețioasă sa colecție de instrumente astronomice a fost aproape integral distrusă după bătălia de la Muntele Alb, din 8 noiembrie 1620 dintre germani și boemieni, din timpul Războiului de 30 de ani. Văduva sa va muri trei ani mai târziu în mizerie, în orașul Meissen (Saxa), unde se retrăsese. Din castelul de la Uraniborg nu s-a mai păstrat nici măcar o piatră.

Amintirea pământului

Dar ce legătură are totuși Tycho Brahe cu România?

Prin pictorul George Baron Loevendal, considerat unul din cei mai sensibili portrețiști pe care i-a avut România, care a știut să citească în suflul țărânului român. S-a născut la 10 mai 1897 la St. Petersburg și a murit la 18 februarie 1964 la București. Puțini știu însă câte talente au fost în același

Descendenta familiei Loevendal

om, numit, poate pe bună dreptate, un Da Vinci al românilor: pictor, actor, scenograf, regizor, balerin, poet, profesor la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu”. A creat prima scenă glisantă, prima scenă turnantă din România. A regizat prima piesă cu subiect științifico-fantastic, a „folosit” pe scenă sateliți artificiali și platforme zburătoare (1927). A stabilit chiar și niște recorduri: a pictat timp de 118 ore fără întrerupere un decor de teatru (în 1934 pentru Teatrul Banatului), a realizat în aceeași stagiune (Cernăuți, 1929/1930) decoprurile la 41 de piese de teatru. A creat primul teatru de marionete din România (Cernăuți, 1927), prima „Școală de arte plastice pentru copii” (București, 1938), a inițiat Muzeul Satului din București (1929). Tot el a inventat bicicleta cu schiuri escamotabile. Și lista ar putea continua.

George Baron Loevendal era de origine danezo-norvegiană. Era rudă de sânge cu Tycho Brahe prin strămoșul său direct Peder Jensen Brahe (mort în 1610), al cărui tată Jens Axelens Brahe era văr primar cu Otte Ygesen Brahe, tatăl astronomului și a cărui soție, Anne Clausensdatter Brahe (născută Bille), era soră bună cu mama astronomului, Beate Clausensdatter Bille-Brahe.

Lexiconul biografic danez din 1937 consemnează: „Stră-

vechiul, nobilul și respectabilul nume Brahe se trage din Halland și Skaane (Dane-marca, azi Suedia). Cel mai vechi strămoș al acestei familii, și anume Verner Brahe, trăia în secolul XIII.

O descendentă a acestuia a dat fiului său titlul și numele de Baron Loevendal (Ulrik Frederik Gyldenlove = leu de aur, vice-regele Norvegiei, mare erou danez, primul fiu al regelui Danemarcei și Norvegiei Frederik III). Se numea Sophie Loegenstatter Urne (1629-1714). Era domnișoară de onoare a reginei, verișoară cu sora regelui și aparținea uneia dintre cele mai străvechi și mai nobile familii ale Danemarcei și Norvegiei.

Descendentă regelui Frederik III

La fel de renumită este și familia baronilor Loevendal. Unul dintre aceștia este faimosul Ulrik Frederik Volde-mar, baron apoi conte Loevendal (1700-1755), al cărui nume este dat unuia dintre cele mai importante bulevarde ale Parisului. Mareșal al Franței, s-a distins în timpul războiului de succesiune la tronul Austriei (1747). A luptat de două ori pe pământ românesc, participând la eliberarea Timișoarei de sub turci (în 1716) și a Moldovei (în 1739), prin luptele de la Hotin și Ștefănești (*Magazin istoric*, nr. 10/1975).

Și iată că Tycho Brahe, prin familia Loevendal, are o ultimă descendentă care trăiește în România: este doamna Lydia Loevendal-Papae.

Specialistă în genealogie și heraldică, vorbind 14 limbi, ea reușește să stabilească arborele genealogic al acestui neam descoperind relația dintre familia Brahe și familia Loevendal. Aflând de lucrările sale de genealogie, Busk Nielssen, ambasadorul Danemarcei în România, a vizitat-o în 1969. Diplomatul vroia să cunoască direct pe una din descendentele regelui Frederik III al Danemarcei și Norvegiei. S-a propus să realizeze un muzeu George Baron Loevendal la Copenhaga pentru acest mare pictor... danez. Însă doamna Loevendal i-a răspuns: „Tata a luptat toată viața pentru arta românească, iubind acest popor, reprezentând în tablourile sale pe părinții, moșii, acum strămoșii românilor de azi, luptând eroic pentru păstrarea monumentelor istorice ale acestei țări și pictându-le de nenumărate ori, de teamă că vor fi distruse de cei ce nu știu să le respecte”. Cu toată modestia care o caracterizează, doamna a îndrăznit să-i ceară totuși ceva ce-i va rămâne o amintire de neprețuit: „puțin pământ danez pe care-l va amesteca apoi cu cel românesc”, tot așa cum s-a amestecat sângele celor două neamuri în aceste ființe de excepție. ■

Chipuri uitate ale mileniului

ANNA, CNEAGHINĂ A KIEVULUI ȘI REGINĂ A FRANȚEI

Anna de Kiev

Henric I

FLORENTINA DOLGHIN

La începutul veacului XI faima statului kievean ajunsese foarte departe, în inima Europei. În timpul domniei lui Iaroslav cel Înțelept (1016-1054) hotarele cnezatului sunt împinse până la Baltica, la Marea Neagră și la Volga, perioada de înflorire maximă a Rusiei kievene fiind caracterizată îndeosebi prin dezvoltarea orașelor.

În afară de centre mai vechi, ca Novgorodul, Cernigovul, Kievul – situate pe „drumul de la varegi la greci, adică de la vikingi la bizantini –, apar acum așezări noi: Vitebsk, Briansk, Grodno, Holm, Halici, în cnezatele Halici și Volinia. Altele, ca Pskovul, Staraia Ladoga, Tverul se dezvoltă în jurul Novgorodului. O a treia mare zonă ridicată la o viață orășenească activă în zona Rusiei din acea vreme este cnezatul suzdalian în nord-est, unde apar centre ca Suzdal, Vladimir, Iaroslav, Rostov Veliki, Pereiaslav-Zaleski, iar mai târziu și Moscova.

Kievul, acest „părinte al orașelor rușești“, cu aproape 80 000 de locuitori, adică tot atâția cât avea Parisul și de două ori cât Londra, rămâne cel mai însemnat centru urban.

La scara Europei de atunci, Kievul devine un centru economic, politic și cultural

de prim rang. Construcțiile numeroase, fastul și strălucirea de la curtea lui Iaroslav, activitatea economică înfloritoare creează o asemenea faimă orașului de pe Nipru, încât călătorul Adam din Bremen vede în el „un rival al Constantinopolului“.

Această apreciere poate părea exagerată ca și numărul de 400 biserici (între care catedrala „Sf. Sofia“), construită între 1037 și 1049) și opt piețe – atribuite de un alt contemporan –, dar nu și constatarea că orașul „eclipsa cu certitudine reședințele primilor Capetieni“.

Cnezul Iaroslav a intrat în relații matrimoniale cu dinastiile domnitoare din Bizanț, Anglia, Franța, Ungaria, Norvegia.

În anul 1019, el se căsătorește cu fiica regelui Suediei, devenită cneaghina Irina, cu care are șase fii și trei fiice.

Mândri de frumusețea fetelor lor – căroră li se spunea „Cele trei grații“ –, Iaroslav și Irina le dau o educație rafinată, vizând căsătorii pe măsura frumuseții viței și instrucției lor.

Pe Elizaveta, cea mare, o hărăzesc lui Harald, regele Norvegiei, cea mijlocie – Anastasia – devine soția regelui Ungariei, Andrei I, iar mezina, Anna, are un destin neașteptat.

Prima alianță franco-rusă: căsătoria nepotului lui Hugo Capet, Henric I, cu Anna

Anna este cea mai frumoasă dintre ele. La ce să se fi gândit Iaroslav pentru ea? Un prinț din Orient? Frumuseții fetei i s-a dus vestea. Dar tatăl se decide pentru un monarh occidental, ce domnea asupra unui regat îndepărtat și destul de firav în ochii rușilor. Este vorba despre regele Franței, Henric I. Capetienii erau abia la începuturile dinastiei lor. Principala grijă, încă de la fondare, în 987, a fost să dureze. Hugo Capet, întemeietorul, și fiul lui Robert cel Pios au avut inteligența de a-și asocia la tron, fiecare, pe fiii lor. Astfel a ajuns rege Henric I (1031-1060). Lui hotărâște marele cneaz Iaroslav să i-o dea pe frumoasa cneaghină Anna.

La fel de bine ne putem întreba ce l-a făcut pe Henric să se gândească la această prințesă îndepărtată? Evident, o alianță avantajoasă pentru el, capabilă a menține echilibrul în acel bazin mediteranean prin care se derula tot comerțul începătoarei Franțe. În ce-l privește pe Iaroslav, nu-i strica defel legătura cu un regat cu ieșire la Mediterană. Așadar, de

ambele părți interesul economic și cel politic par a fi avut rolul lor.

Cluny - o Franță în mle

Și totuși, ce știe Iaroslav despre Franța, unde își trimite fiica cea mai iubită? Kazimierz, soțul surorii lui, Dobrînina, i-a vorbit adesea despre această țară, căci înainte de a se urca pe tronul Poloniei (1039-1058), el și-a petrecut o vreme la abația benedictină de la Cluny, fondată în 910 de Guillaume cel Pios, unde primise diaconia. Or, Cluny era capitala monastică a Occidentului creștin. Bogățiile ei, calitatea învățământului practicat acolo atrăgeau admirația întregii Europe, de la Oceanul Atlantic până la Urali. Veneau acolo numeroși străini și, întorși acasă - cum era cazul lui Kazimierz -, păstrau o amintire de neșters splendorilor acestei abații. Cluny era - în ultimă instanță - o bucată din Franța, cu clima ei temperată și primitoare.

Iaroslav primește așadar cu toată căldura ambasada lui Henric I, sosită la Kiev. Încărcați de rafinate daruri,

emisarii francezi au fost aleși cu grijă: Joscelin de Chauny, un apropiat al regelui, Gautier cel Înțelept, Joscelin de Chaligny și Roger de Châlons - trei prelați de renume. Ca să ajungă la Kiev au tăiat toată Europa: Champagne, Lorena, Franconia, Suabia, Bavaria, Moravia, Polonia, Galiția, Volinia. Călătoria a durat mai bine de zece luni. Ajung la Kiev abia la sfârșitul anului 1048.

Iaroslav îi primește cu tot fastul, îi prezintă orașul, care îi umple de uimire, cu construcțiile lui albe, cu marea catedrală Sfânta Sofia... Trimișii lui Henric I admiră prosperitatea economică a capitalei lui Iaroslav, în antrepozitele căreia se află mărfuri din Germania, Ungaria, țările nordice, Asia. Dar mai ales cneaghina Anna îi lasă muți de admirație pe ambasadorii lui Henric I. O frumusețe blondă, cu trăsături delicate și o voce încântătoare. Cuceriiți, cei patru cer pe loc mâna acestei grațioase domnișoare pentru suveranul lor.

Există un obstacol însă. Anna aparține cultului oriental, ortodox, cum îi spunem azi. De fapt însă, diferențele între cele două confesiuni nu sunt încă foarte pronunțate, - suntem înainte de marea schismă din 1054 (*Magazin istoric*, nr. 3/2000) -, așa încât papa de la Roma nu se poate opune uniunii între un rege catolic, aparținând de Roma, și o credincioasă a patriarhului de la Constantinopol. Se convine ca prințesa să-și ia cu ea preotul și un numeros personal de serviciu.

Cronicarii ruși recunosc că Anna părăsește capitala țării sale fără cine știe ce

regrete. Era foarte frig la ea acasă, iar ținutul mlăștinos nu favoriza vânătoarea, de care era de-a dreptul îndrăgostită. Descrierile ținutului spre care se îndrepta, cu climatul lui blând, păduri pline de vânat ce bordau reședințele regale, au încântat-o.

Vestea căsătoriei se răspândește ca fulgerul. Ajunge în Bizanț, iar bizantinii se arată foarte nemulțumiți. Această alianță franco-rusă pare a le amenința supremația în Mediterana. Împăratul Ioannes II îi scrie atunci mitropolitului Kievului. „Este nedemn și indecent ca o fiică a Marelui Cneaz să ia în căsătorie un rege ce profesează ritul roman. Biserica îl va pedepsi pentru aceasta.” Ceea ce pe Iaroslav îl lasă total indifereent.

Nunță ca-n povești

Încărcați de numeroase daruri, primite pentru viitorul ginere, ambasadorii francezi o escortează pe Anna și suita ei, care părăsesc Kievul la începutul anului 1050. Pentru a evita peripețiile unei călătorii pe uscat, ei optează pentru drumul pe mare: coboară pe fluviile rusești, apoi trec în Marea Baltică. Călătoria durează 15 luni, timp în care Anna poate visa la noua sa patrie și la prințul care o așteaptă.

Pentru a-și întâmpina logodnica, Henric merge la Montreuil-sur-Mer – în viitorul arondisment Pas-de-Calais –, singurul port de la Marea Măneții ce aparține Capețienilor. Este destul de emoționat, deși are 37 de ani. Pentru secolul XI, la vârsta asta este aproape un moș-

neag. Când o vede pe Anna, exclamă fascinat: „Este mai frumoasă și mai plină de grație decât am sperat să fie”. Fata este cu adevărat încântătoare, iar podoabele slave îi potențează frumusețea.

Tânăra ingenuchează în fața regelui, Henric o ridică și o îmbrățișează pătimaș. Prințesa nu protestează defel. De la Abbeville cortegiul ajunge la Senlis, reședință a cuplului regal, apoi la Reims.

Nunta are loc pe 19 mai 1051. Orașul freamătă de bucurie. Locuitorii primesc cu mult entuziasm această mândrețe de prințesă, care este, totodată, și noua lor regină. Cât îl privește pe suveran, el nu se mai satură să o asculte: „Limba ei este ca un instrument muzical cu mai multe corzi”.

Ceremoniile nuptiale sunt oficiate de arhiepiscopul Gervais. Anna este un pic surprinsă de modestia protocolului, ce contrastează cu somptuoasele spectacole liturgice orientale. Edificiul bisericii abației Saint-Remi (Reims) este departe de a-i sugera grandioasele biserici din Kiev, după cum nu se poate opri să nu compare minimul confort al castelului din Senlis cu fastuosul ei palat din orașul de pe Nipru.

Sosită la noua sa reședință, Anna vede apropiindu-se un încântător cavalier, care ingenuchează și îi prezintă cheile orașului: este Raoul de Crépy, unul dintre cei mai puternici va-

sali ai domeniului regal, proprietar de pământuri în toată provincia Valois. Raoul este înrobuit de frumusețea suveranei sale. Și lasă să se vadă.

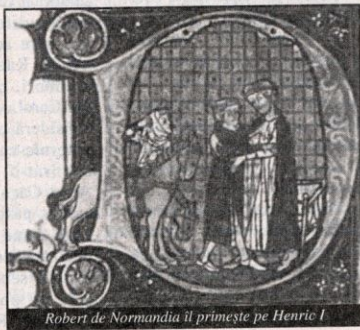
Miracolul bisericețel dărăpănate

În secolul XI rolul unei regine era destul de șters. Anna își împarte timpul între grijile domestice – or, curtea ei este destul de limitată: câteva doamne de companie, câteva subrețe și mai multe fețe bisericești – și actele de milostenie.

Principala ei distracție rămâne vânătoarea. Își însoțește adesea soțul în pădurile ce înconjoară orașul, dar uneori vânează și singură.

Are totuși o grijă permanentă: să asigure dinastiei capețiene un moștenitor, cât mai repede posibil. Trec însă câteva luni și nu se întâmplă nimic.

Într-o zi, când se întorcea călare spre casă, vede o bisericuță abandonată și dărăpănată. Află de la o bătrână aflată prin preajmă că acel lăcaș ajută femeile care își doresc copii. Anna intră și se

Robert de Normandie îl primește pe Henriette I

Sfânta Fecioară binecuvântându-l pe Henric I și soția lui, Anna (miniatură din secolul XIII)

roagă intens, promițând o biserică nou-nouță pe acel loc, dacă Dumnezeu o va ajuta să aibă un fiu.

Câtva timp mai târziu, la sfârșitul anului 1053, aduce pe lume un fiu, pe care îl botează Filip. Anna e hotărâtă să-și țină promisiunea, dar se lovește de un refuz energetic din partea soțului, care socotește că la Senlis sunt destule biserici și abații pentru a mai fi nevoie de una. Anna este foarte necăjită.

Pe 23 mai 1059, conform tradiției, Filip este încoronat, la catedrala din Reims. Are numai 7 ani, neîmpliniți. Pentru a da mai mare greutate ceremoniei, papa Nicolae II trimite un legat, care să-l reprezinte.

Un an mai târziu, la 29 august 1060, Henric I moare la Vitry-aux-Loges, lângă Orléans, în urma unei medicații brutal aplicate. Înainte să moară, el îi încre-

dințează Annei administrația regatului, în calitate de regentă, în timpul minoratului fiului lor. Fără a încălca dorința soțului, Anna preferă să lase gestiunea regatului contelui de Flandra, Baudoin, pentru ca ea să se ocupe exclusiv de educația lui Filip I. Numele tânărului suveran începe deja să apară în documente: „Filip, la sfatul mult iubitei mele mame“...

Anna nu uită însă de promisiunea făcută la nașterea băiatului. În 1061 începe construcția abației Saint-Vincent, pe care o încredințează congregației augustinilor și care va exista până la Revoluția franceză.

12 ani de feriele

„Dar Anna este încă tânără. Are 36 de ani și nu și-a pierdut frumusețea. Mulți seniori îi fac curte, iar ea nu pare indiferentă la atenția lor. Între aceștia, contele de Valois, Raoul, care pretinde a coborî, pe linie maternă, din Carol cel Mare și care se consideră un nobil la fel de puternic ca regele. Raoul a admirat-o dintotdeauna pe Anna. Cât a trăit Henric I și-a ascuns pasiunea, acum însă, când Anna este văduvă, nu mai are de ce să-și disimuleze sentimentele. Există însă un obstacol, un mare obstacol: Raoul este căsă-

torit cu Alix, contesă de Bar-sur-Aube, și au doi copii.

Anna nu rămâne insensibilă la dragostea cavalerului, dar nici nu aprobă o relație adulteră. Se teme și de reacția marilor seniori. Nu mai acceptă nici să vâneze, în pădurile de la Compiègne sau Chantilly, în compania lui Raoul.

Contele hotărăște atunci să se debaraseze de o soție care îi stă în cale. Pretinde, nici mai mult nici mai puțin, că Alix l-a înșelat și că cei doi copii nu sunt ai lui. Disperată, Alix se retrage într-o mănăstire.

Dar Anna tot nu se decide să facă pasul. Între timp și deosebirile de ordin liturgic dintre răsăritul ortodox și apusul catolic sunt accentuate mult după marea schismă din 1054. Ele complica lucrurile.

Raoul nu cedează însă. Folosește toate mijloacele care îi stau la îndemână. O surprinde pe Anna singură la vânătoare în pădure și încearcă să o convingă de dragostea lui, promițându-i că va desface repede căsătoria cu Alix. Trimite de urgență după preotul ortodox al reginei – care nu acceptă ca Anna cneazului Iaroslav, prințesa a Kievului, să trăiască cu un om înșurat – și îl obligă pe acesta să anuleze căsătoria anterioară a contelui și să o binecuvânteze pe cea cu Anna.

Aceste demersuri provoacă un enorm scandal la Senlis. „Și-a pierdut orice demnitate“, declară un baron despre regină. Iar Filip I, acunzând-o și el, se îndepărtează de mama lui.

(Continuare în p. 86)

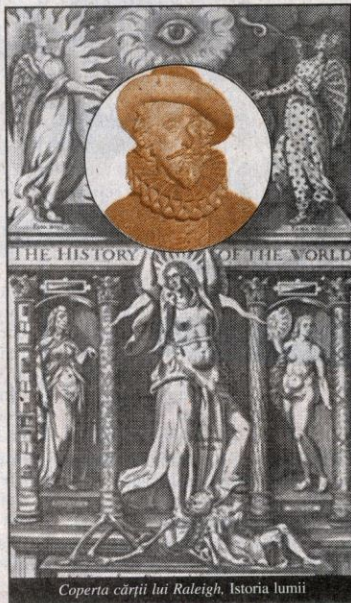
Cum se naște o legendă

SIR WALTHER RALEIGH

BEATRICE KISELEFF

De foarte multe ori, viața unui personaj istoric devine mai bogată după moarte. Pe rând se transformă în cel Bun sau cel Rău, iar faptele și spusesele lui sunt prezentate, chiar modificate potrivit necesităților de moment. Uneori cu cele mai bune intenții moralizatoare, alteori cu evidente scopuri egoiste.

Walther Raleigh (1552 (1554?) - 1618) și-a început cariera mai întâi ca soldat, luptând de partea hughenotilor (protestanții francezi) în timpul războaielor religioase din Franța. S-a implicat în conflictele cu rebelii irlandezi din Munster, iar critica sa la adresa politicii engleze în Irlanda a atras atenția reginei Elisabeta I (1558-1603). Din 1582 Raleigh a devenit favoritul reginei, acumulând o avere substanțială și o poziție influentă, inclusiv în Parlament. Va fi înnoțat în 1585. Expedițiile sale de colonizare și de... jaf în coloniile spaniole din America au făcut din Raleigh un erou pentru englezi, în timp ce spaniolii îl considerau unul dintre pirații cei mai sângeroși. Iacob I (1603-1625), adept al unei politici de apropiere față de Spania, nu-l privea cu multă simpatie pe Raleigh, care în 1603 a fost acuzat de complot împotriva regelui. Pe deasupra cu moartea a fost comutată în ultimul moment la carceră. În 1618 Sir Walther Raleigh a fost executat.

Coperta cărții lui Raleigh, Istoria lumii

Nobil, soldat, explorator, colonist, om de știință, familist, favorit al reginei Elisabeta I: iată câteva trăsături ale complexului personaj Sir Walther Raleigh. În funcție de tendințele fiecărei epoci, posteritatea a accentuat una sau alta dintre trăsăturile caracterului său. Modelarea și remodelarea imaginii lui Sir Walther Raleigh este semnificativă pentru a înțelege cum se naște o legendă.

În parte, varietatea imaginii lui Raleigh derivă din felul în care s-a proiectat el însuși. Autoportretul era o componentă importantă a succesului la sfârșitul secolului XVI și începutul secolului XVII. Istorici și critici au remarcat ponderea teatrului și a teatralității în cultura elisabetană, iar Raleigh, un om ambițios, și-a jucat rolul cu iscusință.

Era militar și marinar, elegant și frumos. Excela în arta scrisului. Un prieten al său, poetul Edmund Spencer, îl califica drept „privighetoarea verii”, autor al unor versuri pline de o „caldă duioșie”. Cartea sa *Descoperirea Guyanei*, publicată pentru prima oară în 1596, s-a bucurat de un asemenea succes, încât a apărut în patru ediții în același an, fiind imediat tradusă și inclusă în ediția a doua a cărții clericului și geografului Richard Hakluyt, *Principalii navigatori, călători, negustori și exploratori ai națiunii engleze*.

Cel mai ambițios proiect literar al lui Raleigh a fost *Istoria lumii* – în care a avut nevoie de un milion de cuvinte pentru a ajunge până în anul 130 î.Hr.! – publicată în 1614. Instrucțiunile pentru fiul său completează imaginea renașcentistă a lui Raleigh, de această dată postumă. Scrisă probabil între 1603 și 1605, cartea a fost publicată în 1632 și s-a bucurat de o mare popularitate, ajungând curând la a șaptea ediție. Instrucțiunile morale pentru odraslele de sex masculin era o adevărată modă în epocă (vezi *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*). Raleigh îi cere fiului său, printre altele, să se supună lui Dumnezeu, să-și cinstească familia și să evite emoțiile trecătoare.

Există imagini postume ale lui Raleigh ceva mai „combative”, cum e cazul „fantomei” lui care, în perioada 1620-1705, a apărut de cel puțin trei ori pentru a susține onoarea țării sale protestante împotriva amenințării catolice. Privit de unii ca martir, învinuit în timpul vieții de trădare, Raleigh a fost – în opinia unora – victima intrigilor lui Londo de Gondomar, ambasadorul Spaniei la Curtea regelui Iacob I.

În scurt timp, după cum afirma istoricul Hugh Trevor-Roper, Raleigh a devenit idolul „cinstitei, convenționalei, puritane și provinciale” clase mijlocii. Republicani ca Oliver Cromwell,

James Harrington sau John Milton au fost profund influen-

Un personaj-simbol: reprezentări ale lui Raleigh pe pachete de țigări

țați de relațarea consecințelor tiraniei din *Istoria lumii*; drept urmare, în 1658 Milton a publicat *Consiliul Cabinetului*, o colecție de aforisme despre libertate și diplomație.

Un secol mai târziu, Raleigh era prețuit de revoluționarii americani, din aceleași motive. În iulie 1775, de exemplu, ziarul *Pennsylvania Packet* publica o elegie în memoria doctorului Warren, lider patriot ucis la Bunker Hill în confruntările dintre coloniști și loialiști. În 1776, marina americană dădea unei fregate numele lui Raleigh, o ironie care, fără îndoială, nu a fost apreciată de Marina Regală britanică.

Restaurația monarhiei în 1660 a produs o schimbare a imaginii lui Raleigh. În *Brief Life* de John Aubrey, scrisă probabil prin 1679-1680, sunt povestite o serie de istorioare „picante” despre Raleigh. La 40 ani după apariția

biografiei lui Aubrey, imaginea lui Raleigh s-a schimbat din nou radical. În 1719 poetul, eseistul și dramaturgul George Sewell a publicat *Tragedia lui sir Walther Raleigh*, o piesă de mare succes, ajunsă în 1722 la cea de a cincea ediție. Raleigh văzut de Sewell – ca și personajul lui Aubrey – se distinge prin eroism, deși moralitatea i s-a modificat simțitor.

Mai presus de orice, acest Raleigh este un

om care își iubește familia. În contrast, spaniolii și „lacheii” lor englezi sunt prezentați ca dușmani înveterați ai vieții de familie, îndemnând la celibat. Această imagine de familist a lui Raleigh tinde să apară în toate povestirile despre viața lui. În *viștile amiralilor*, scrisă de Campbell în 1748, Raleigh era văzut ca un stăpân mărinimos, soț bun și tată afectuos.

Noul profil moral al lui Raleigh pune accentul pe spiritul familiei, pe credința în importanța vieții casnice și pe relația dintre familia individuală și cea națională. Eroii nației sau chiar eroi străini – precum Gustaf I al Suediei (1523-1560) – buni familisti, devin personaje principale ale scrierilor epocii: Asemenea piese s-au bucurat de popularitate atât în colonii cât și în metropolă, pentru că spiritul de familie se potrivea cu imperiul de familie de la jumătatea secolului al XVIII-lea. Hispanofobia lui Raleigh com-

pleta o politică imperialistă care includea colonizarea și comerțul. În acest sens, puritanii – puritanismul fiind un curent religios, apărut în primii ani ai secolului XVI, care propovăduia purificarea anglicanismului de orice influență catolică – vedeau în Raleigh un predecesor și aveau într-o oarecare măsură dreptate.

Într-o publicație anonimă din 1773, intitulată *Istoria dominioanelor britanice din America de Nord*, sunt puse alături aspectele de promotor al imperialismului și cele de familist ale lui Raleigh. Deși îl urmează pe Hokluyt în ceea ce privește contestarea priorității lui Columb în America, „ținta” principală a *Istoriei...* este Franța. Lucrarea îi prezintă pe francezi pândind pe Mississippi în spatele coloniștilor britanici pentru a împiedica expansiunea lor spre vest. Asemenea imperialism „agresiv și perfid” a dus, din punct de vedere al *Istoriei...*, la războiul franco-indian. Lupta împotriva Franței, susține autorul, a fost „cu adevărat națională”, având rădăcini engleze. Iar Sir Walther Raleigh „poate fi considerat tatăl coloniilor britanice”.

Piese care gloriificau spiritul de familie au continuat să se bucure de popularitate în Statele Unite mult timp după revoluție. In-

fluența lor l-a legat pe Walther Raleigh de George Washington. Piese despre viața de familie, cum ar fi *Tragedia lui sir Walther Raleigh*, au avut un mare impact asupra celei mai vestite biografii a lui Washington, scrisă de Mason Weems.

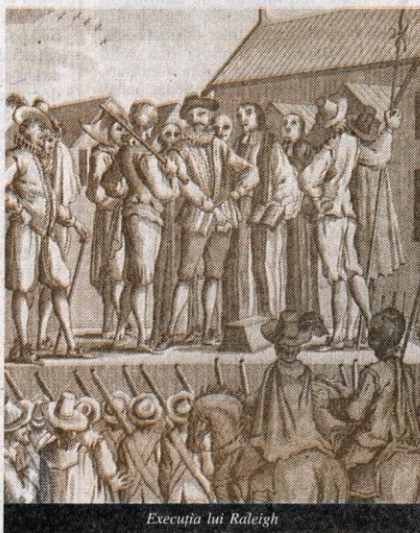
După cei 224 de ani care s-au scurs de la revoluția americană, atât Marea Britanie cât și Statele Unite și-l revendică pe Raleigh. În 1831 istoricul american George Bancroft era de părere că faima lui Raleigh aparține istoriei americane. În 1841 scriitorul Isaac D'Israeli, tatăl cunoscutului om de stat și romancier englez, își începea *Istoria psihologică* afirmând că „Raleigh este un nume mare în istoria Angliei, care umple un spațiu din imaginația noastră”. În 1897 John Buchan a publicat esul său despre Raleigh, care a primit premiul Oxford, iar în 1912 a

scris *O viață istorică în 11 povestiri*. În prefață Buchan declară că „Imperiul britanic actual și Republica americană reprezintă împlinirea visului său”, referindu-se la Raleigh – concluzie cu care americanii s-au declarat de acord. Într-un eseu publicat în *Națiunea*, curând după moartea lui Theodore Roosevelt, în ianuarie 1918, Frederick Tupper îl portretiza pe cel de al douăzeci și șaselea președinte american ca pe o reîncarnare a lui Raleigh, un savant aventurier care a prevenit tendințele imperialiste ale altor națiuni.

Pe parcursul celui de-al doilea război mondial, Raleigh a fost privit mai curând ca un patriot inteligent, decât ca un imperialist. Surprinzător însă, după război personajul nu s-a mai bucurat de aceeași popularitate. În 1955 filmul

Regina fecioară, care prezintă o versiune falsificată a vieții lui, pune de acord căsnicia cu spiritul imperialist. Probabil că filmul a fost făcut ca să satisfacă „noul val elisabetan”, care scăzuse după terminarea războiului, dar primise un suflu nou odată cu încoronarea Elisabetei II, în iunie 1953.

După ce în 1975 poetul irlandez Seamus Heaney l-a portretizat pe Raleigh în termeni absolut negativi, acesta a dispărut din iconografia britanică. ■

Execuția lui Raleigh

„NOUA ISTORIE“ A RĂZBOIULUI RECE

ANNA, CNEAGHINĂ A KIEVULUI...

(Urmare din p. 82)

Între timp contesa Alix își face un alt plan, pentru a-și pedepsi soțul. Pleacă la Roma pentru „a expune cazul“ papei Alexandru II. Suveranul pontif o ascultă și îl însărcinează pe Gervais, arhiepiscop de Reims, să facă lumină. Sentințele sunt zdrobitoare pentru Anna și Raoul. Contele este excomunicat, iar pretinsa lui căsătorie cu Anna declarată nulă.

Regina nu-și face prea mari griji. Conform bisericii ortodoxe ea este în regulă. Încet-încet Franța acceptă situația ca pe un lucru dat. Cât îl privește pe Filip, el își iubeste prea mult mama pentru a ține supărarea. Vreme de 12 ani, între 1062 și 1074, Anna și Raoul vor fi fericiți, chiar dacă blamați de biserica catolică. Abia când va muri Raoul, din suflul Annei va dispărea orice bucurie de viață.

Este văduvă pentru a doua oară, are 50 de ani și viața ei este terminată. Se retrage la Senlis, unde își înmulțește actele de caritate. Nu se știe exact când moare. Ultimul document în care apare datează din 1075. Unii istorici ruși pretind că ea s-a întors în țara natală. Greu de crezut. Iaroslav murise din 1054, iar Rusia era sfâșiată de lupte interne, doi frați ai Annei disputându-și succesiunea.

Se știe doar că Anna moare înainte de 1088, pentru că în acel an Filip (care va domni aproape 50 de ani, până în 1108) face o donație bisericii Saint-Quentin din Beauvais, „pentru odihna suflului tatălui și mamei mele“. Este unanim acceptat că frumoasa prințesă rusă – cea care a întrupat prima alianță între Rusia și Franța – odihnește în abația Saint-Vincent din Senlis. Dar rămășițele sale nu au fost găsite niciodată. ■

Chiar dacă în discuțiile politice mai auzim interogații dubitative privind sfârșitul războiului rece, istoricii ultimului deceniu au desfășurat o cercetare sistematică a fenomenului istoric care definește perioada de după cea de-a doua conflagrație mondială. Au apărut o multime de volume, periodice, publicații și colecții ce prezintă noi documente, studii, analize, interpretări. S-au constituit grupuri de cercetare arhivistică, centre și institute de studiere a fenomenului, iar anual au fost organizate zeci de colocvii, simpozioane și conferințe internaționale facilitând dialogul istoriografic.

În zilele de 8-10 iunie 2000, la Moscova, Institutul de Istorie Universală al Academiei Ruse, Institutul de Relații Internaționale, împreună cu National Security Archives (GW University), Maison de Sciences de l'Homme (Paris) și Open Society Institute, Carnegie Corporation, UNESCO au organizat conferința internațională *Noua istorie a războiului rece: teorie, metodologie, istoriografie*.

Reuniunea a intenționat să realizeze o evaluare a demersului istoriografic, de după 1989, la capitolul istoria războiului rece. Au fost prezenți, așa cum era așteptat, mulți istorici ruși și americani, dar și reprezentanți ai unor centre de studii din Europa Centrală și de Sud-Est. Numele cele mai cunoscute ale istoriografiei domeniului în S.U.A. și Rusia – Gaddis, Ciubarian, Nejinski, Ghibianski, Mal-kov, Mastny, Leffler, Zubok, Narinsky, Pechatnov, Blanton, Naftali, Taubman etc. – Woodrow Wilson Center (Osternmann, Harrison etc.). Centrele și institutele de Istorie a războiului rece din Budapesta (Bekes Csaba), Sofia (C. Grozev), Cluj-Napoca (V. Pușcaș) au dezbătut noile interpretări în istoriografia istoriei războiului rece, direcțiile istoriografice moderne, relația între istoria relațiilor internaționale, politice, reconstituirea istoriografică, rolul factorilor de personalitate și politico-militari, interdependențele în sistemul internațional, interrelațiile între politicile interne și internaționale.

Un panel extrem de interesant, cu noi contribuții documentare și numeroase abordări interpretative, a fost dedicat sfârșitului războiului rece.

Separat de această conferință, dar ca o continuare a concluziilor ei, UNESCO a organizat, în 10 iunie, o dezbateră pe tema *De la imaginile de inamic la cea de partener – pentru promovarea unei culturii a păcii și dialogului*. Desfășurarea acestor evenimente academice a prilejuit și lansarea unor noi programe internaționale de cercetare a istoriei războiului rece.

Pentru participanții la conferința internațională de la Moscova a fost deosebit de evident că cercetarea războiului rece va continua într-un ritm intens, utilizându-se tehnici și metode noi, cu accent pe interdisciplinaritate. S-a reînnoit apelul către autoritățile politice și statale din întreaga lume să faciliteze accesul istoricilor la sursele arhivistice de prima mână, dar s-a insistat și asupra dimensiunii interpretative a scrierii istoriei războiului rece, pentru a satisface cererea de cunoaștere nu numai dinspre mediul managementului politic, dar și al tuturor celor care doresc să cunoască mai extins istoria războiului rece.

Prof. univ. dr. VASILE PUȘCAȘ
Institutul de Studii Internaționale
Universitatea „Babeș-Bolyai“ Cluj-Napoca

MENESTRELII CURȚILOR DE ALTĂDATĂ

„Avem nevoie de o cunoaștere a bunurilor noastre tradiționale, care să îndestuleze deopotrivă pe filosof, pe istoric, pe filolog, pe estetician, pe etnolog, oricare ar fi școala pe care o reprezintă“, nota în 1969 D. Caracostea în Poezia tradițională română. Cercetarea folcloristică oferă de multe ori imagini mai puțin cunoscute din istoria neamului nostru. Reînvie curți și obiceiuri, legende, texte poetice și figuri uitate, acoperite de negura vremii.

Dr. SABINA ISPAS

În documente care atestă momente semnificative din istoria cântecului nostru povestitor s-a păstrat descrierea intrării lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, însoțit de lăutarii care intonau cântece de vitejie despre faptele de arme ale strămoșilor – imagine vie a seniorului dintr-o medievalitate târzie, înconjurat de fastul curților europene.

Evenimentul este comentat astfel de N. Iorga: „Intrarea Domnului în capitala pe care dinastia Bathory o pregătise Ardealului, vechiul Bălgrad (Cetatea Albă a Murășului), devenită pentru oamenii Renașterii o Alba Iulie, fu strălucită. Contemporanii ne-au descris-o cu alaiul nobilimii, cu lunga defilare a ostașilor, în sunetul de

vioare al lăutarilor cari ziceau pentru întâia oară în aceste locuri seculare cântece bătrânești de la Curtea Voievozilor“.

**Grigore Ghica,
cel iubitor de ospete**

În contextul cultural al Țării Românești, între primele atestări ale termenului lăutar, care desemna una dintre ocupațiile cu predilecție ale țiganilor, se regăsește cea din textul Bibliei de la București a lui Șerban Cantacuzino din anul 1688 – „alătarii zicând cu alăutele lor“. De abia pe la 1786 începe a se vorbi (în opinia muzicologului V. Cosma) despre „meșteșugul“ propriu-zis al „lăutăreji“, iar, odată cu apariția „breslelor de lăutari“, cam în aceeași peri-

oadă, toți practicanții acestei arte au fost incluși în noțiunea respectivă.

Pentru Moldova, un alt document ce confirmă prezența lăutarilor țigani trimite cronologic la o dată mai îndepărtată. Este vorba de hrisovul din anul 1570 al lui Bogdan Vodă, care pomenește de un Stoica alăutar, Tampla alăutar și Ruste alăutar. Aceștia fuseseră cumpărați din Țara Românească (schimburi de zone folclorice și de obiceiuri) la prețuri destul de ridicate. Astfel, pentru Tampla se amintește că s-au plătit lui Barcan Comis nu mai puțin de 4 000 aspri. O adevărată speculă cu lăutari va invada lumea românească, după cum aflăm dintr-un hrisov datat 1785. Se ajunsesese atât de departe, cu acest

tip de „negot cultural“, încât unul era prețul pentru „suflet“ și altul pentru meșteșug, interzicându-se pentru meșteșugul lăutăriei „să se deie preț osăbit“.

Unele dintre cântecele cunoscute astăzi păstrează încă imagini din viața curților feudale românești. Pentru că, după cum arăta și călătorul britanic William Wilkinson în *Starea Principatelor pe la începutul veacului trecut*, muzica ocupa un loc de seamă în clipele destinate desfătării, fiind „singura dintre toate artele căreia ei (românii) îi dau preferință“.

Mulți domnitori se înconjurau de formații muzicale și interpreți iscusiți mai mult sau mai puțin autohtoni, după mode și plăceri. Astfel, în portretul pe care îl face lui Grigore Ghica, cronicarul Ion Neculce ni-l înfățișează ca pe un iubitor de ospete, de muzici și alaiuri. „Rar de avea vreo treabă să nu iasă la câmp ca să facă veselii cu nairi [lăutari cu nai] și cu cântece hagimești [persane] și cu mulți pelivani, măscărici“.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, căutând să precizeze locul pe care îl poate ocupa elementul folcloristic printre documentele istorice, amintește

unele cântece, în circulație în vremea sa, 1700-1716, care par a fi cântece povestitoare: „...nici cântecele cari vestesc de viteji, au de alte fapte ale domnilor și a altor vrednici oameni, ce au lucrat, cari dupe la lăutari și dupe la alți cân-

poveștile cântate ale oamenilor „buni numiți și îndresneți la resboaiele cu turcii. Care obiceiii și în Italia și la turci și în Țeara Serbească și în alte țeri, și aice la noi în țeară, vedem și până astăzi la mesele domnilor cântându lău-

tarii, cântecele domnilor trecuți și cu nume bun și cu laudă celor buni, iară cu ocară celor rei și cumpliti“.

Aprecierea lui Nicolae Costin pare a se referi chiar la cântecele povestitoare, la eposul eroic, ce prezenta în istorii orale versificate cântate acțiunile diferitelor partide boierești sau domni angajați în lupta politică.

Arta acestor lăutari moldoveni sau munteni nu

era cu nimic mai prejos decât cea a omologilor lor occidentali. După un bun cunoscător al domeniului, Dionisie Fotino, citat de C. Bobulescu în lucrarea sa dedicată *Lăutarilor noștri*, aceștia cântau „și din gură de minune, și fără a avea vreo învățătură sistematică, compun și cântece foarte dulci, încât și muzicanții Europei îi admiră“. Călătorul străin de început de secol XIX, De Lagarde vorbește și el de „o muzică ce nu era deloc mai prejos

Miniatură din Erotocritul logofătului Petrache, înfățișând muzicanți

tători auzim, putem ști cevași ales. Că și acelia nu numai ce au laudă multă, au hulesc decât cele care au fost, ci și foarte împrăștiat și prea pe scurt pomenesc lucru și fără de nici o rânduială sau tocmeală“.

Mai precis va fi Nicolae Costin, care, în jurul anului 1770, amintind de obiceiul practicat la multe curți europene unde erau interpretate cântecele care preamăreau sau comemorau faptele de vitejie ale unor eroi, citează și curtea românească, unde se ascultau

de ceea ce numim noi în Franța «charivari».

■ Cum s-a născut cântecul epic eroic sau povestitor? N. Iorga răspunde în nota-i caracteristică: „Dacă e vorba de baladă, unul singur, un lăutar din vremuri a găsit-o în mintea sa la masa unui Domn și în acea epocă de amintire tare, fiindcă nu era carte s-o sprijine, se găseau alții de tagma lui cari o prindeau îndată pentru a o putea cânta la ospete, când Măria Sa ar fi cerut-o, între pahare, să i se spuie ceva despre cele ce au fost odată cu cei care au stat în același scaun și au luptat pe aceleași plaiuri. Astfel, cu timpul, se amestecau anii, faptele, oamenii, și abia dacă se mai cunoștea ceva din faptul primitiv în ciudata împletire poetică, în care tot mai multe note populare se amestecau”.

În istoria culturii europene, găsim dovezi ce ne ajută să susținem existența unui asemenea tip de cultură „complementară” în perioada Evului Mediu pretutindeni în Europa, ca și în Țările Române.

Prezența unor cântăreți profesioniști din sudul Peninsulei Balcanice și din Occident în Țările Române este atestată documentar. „Încă de la începutul veacului al XV-lea lăutari străini din arhipelag, de seama cântărețului Polos, se întorceau din Valahia aproape bogați, numai după o foarte scurtă ședere pe la curțile noastre voievodale și boierești”, arată o satiră

grecească din acel timp, *Călătoria lui Mazaris la iad*. „La curtea transilvană a lui Ștefan Bathory, voievod al Ardealului mai întâi și apoi rege al Poloniei, hălăduia și un muzicant francez, trăit în Franța”, nota și Al. Alexianu.

„Orbeți” ce delectează auditoriul

Lăutarii și cântecele lor erau prezenți la ospete de toate felurile. Astfel, la o zi a „cuconului”, într-o familie de rang mare din secolul XIX, au fost aduse mai multe tarafuri: „Două rânduri de jidovi muzicanți”, „muzicanți nemți”, dar și, la loc de cinste, „un rând de lăutari” – „taraful lui Anghelută”.

Nu poate fi contestată nici existența unor lăutari angajați în slujba boierilor, unii dintre aceștia chiar robi de casă, imagine târzie și autohtonă a vechilor poeți de curte occidentali; este des invocată prezența „orbeților”, care se spunea că au delectat auditoriul din așezările mai mari – târguri și orașe. Mărturii privindu-i pe acești infirmi, colportori și creatori de cântece narrative, care își câștigau astfel existența, se găsesc și pentru spațiul occidental sau asiatic.

Se practicau și închirieri de lăutari. Descrind o gospodărie moldovenească, N. Iorga se referă la condica de cheltuieli a boierului Canta, unde vor fi însemnați

și banii dați pentru „șase țigani scripcari și cobzari ce-au cântat la masă în astă seară”.

Nicolae Filimon observă o puternică pătrundere a elementelor muzicii orientale în muzica lăutărească a secolului XVIII. „Acești străini, fiind tot de o religie cu noi și mari amatori de muzică, aduseră în țară o multime de cântăreți de sarai și biserică și lăutărească, dar schimbă chiar caracterul tonurilor”. Apar acum manelele, cântecele de dragoste românești, baladele „înflorite” cu inflexiuni orientale.

Rămâne însă întrebarea în ce măsură membrii familiilor boierești sau voievodale au fost creatori și interpreți de epos eroic de curte. Pentru că este greu de presupus că printre boierii și domnii cu instrucție înaltă, învățați la școlile Apusului sau ale Orientului rafinat – cum erau Petru Cercel, domn al Țării Românești (1583-1585), Constantin Cantacuzino, Antioh și Dimitrie Cantemir – în jurul anului 1700 – să nu fi fost și creatori de texte de conținut eroic, prin care strămoșii să fi fost portretizați ca figuri legendare. Practica era obișnuită la toate înaltele curți occidentale ale timpului, până chiar în îndepărtatul Orient.

Nașterea cântecului narativ nu a fost un fenomen „țărănesc”, ci un fenomen propriu societății feudale de pretutindeni, deci și celei românești. ■

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Presa vremii prezenta într-o lumină programat optimistă doar anumite fapte. Cel ce ar consulta, peste încă 50 ani, ziarele apărute atunci, fără a avea și alte informații, ar rămâne cu o imagine bucolică, a unui elan continuu pentru realizarea planului; cu muncitori și muncitoare care se luau la întrecere să producă mai multe combine sau să țasă la mai multe războaie. Singurele probleme păreau a fi provocate de responsabilul de la Alimentara din colț sau de câte un tovarăș care nu era suficient de harnic. Realitatea era cu mult mai complexă, cu multe drame și suferințe. În aceleași clipe mureau oameni la Canal sau în închisori. Și nu oricine, ci reprezentanți ai elitei politice și culturale românești, oameni care făcuseră România Mare.

Scopul acestei rubrici nu este să reconstituie ansamblul vieții din București în acei ani, ci să redea mai ales atmosfera lor. Pentru că și atunci au trăit oameni, s-au iubit, s-au născut copii, s-au construit case. Și abia astăzi realizăm – mulți dintre noi cu greu, alții poate deloc – faptul că

dincolo de aparența de normalitate, societatea românească fusese abătută de la făgașul ei firesc.

Deci ce putea afla cititorul presei din urmă cu cinci decenii?

Prin hotărâre a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri se trece la raionarea administrativă-economică a R.P.R. Noile unități administrative: regiunea, raionul, orașul și comuna.

Consiliul de Miniștri aprobă cifrele de control ale primului Plan de Stat Cincinal, 1951-1955.

În hotărârea C.C. al P.M.R., asupra rezultatului anului școlar 1949-1950 și pregătirea anului școlar 1950-1951 în învățământul de partid, se arată că în 1949-1950 au fost cuprinși 249 125 membri de partid, față de 100 406 în anul precedent.

Sosește, la 8 august, prima misiune diplomatică a R.P. Chineze în România.

Este dată publicității Rezoluția Plenarei C.C. al P.M.R. cu privire la rezultatele verificării membrilor de partid și la primirea noilor membri în partid (*Magazin istoric*, nr. 4/2000).

În Piața Gării de Nord

Se află în plină desfășurare campania de strângere a recoltei. *Scânteia* – la fel ca și alte ziare – publică, zi de zi, știri, reportaje, chemări la întrecere, imagini de pe ogoare. Sunt și unele noutăți în această campanie, între care electrificarea unor arii, pentru a se putea treiera și noaptea; desfășurarea de activități culturale la locurile de treierat; mobilizarea uteciștilor și a pionierilor la strângerea grâului.

Scânteia consemnează că, până la 29 august 1950, se înființaseră 934 gospodării agricole colective (G.A.C.). Este un „succes” pe care numai cei care au fost siliți să-și dea pământurile știu cu câtă durere s-a făcut.

Faptul că înscrierea în gospodăriile agricole colective se făcea samavolnic era prea bine cunoscut de conducerea superioară a P.M.R. Documente de arhivă recent puse în circulație aduc relevante mărturii despre aceasta.

Un astfel de document, publicat în volumul *Anii 1949-1953. Mecanisme terorii*, în colecția *Analele Sighet*, nr. 7, editat de Fundația Academia Civică în 1999, consemnează o audiență a trei țărani din com. Cistei-Alba la Gheorghiu Dej și Alexandru Moghioroș.

Ministerul Agriculturii

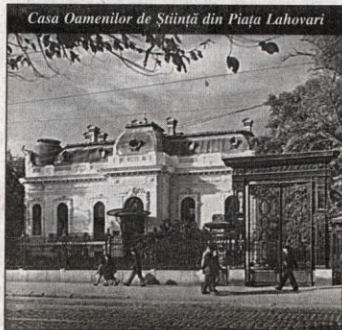
secretarul Comitetului Provizoriu și secretarul organizației de bază, care ne-au spus: «Ori vă înscrieți în 24 de ore în gospodăria colectivă, ori pregătiți-vă traista să mergeți la Canal!»!

Oamenii n-au vrut să se înscrie. Noi nici n-am fost programați pentru gospodăria colectivă, ci o comună vecină. Dar secretarul organizației de bază, cu președintele și secretarul Comitetului Provizoriu au făcut rămășag pe vin că, în termen de 24 de ore, țăranii din satul nostru se vor înscrie 100% în gospodăria colectivă.

Ca să sperie satul, au ridicat 6 oameni, i-au dus la securitate la Blaj și i-au bătut. Când cei bătuți s-au întors acasă, s-a în-

scris aproape întreaga comună, 180 familii din 192. Celor bătuți la Blaj le-au cerut să nu spună adevărul, ci să spună că au căzut din tren”.

Comitetul Provizoriu al Bucureștilor, scrie *Viața Capitalei* din 1 iulie, inițiază „o importantă acțiune

Casa Oamenilor de Știință din Piața Lahovari

edilitară": înlăturarea dărămurilor rămase de pe urma războiului și de nivelare și amenajare a terenurilor virane din toate cartierele Capitalei.

„Atât dărămurile, cât și terenurile virane prezintă, pe lângă aspectul inestetic, și locuri de depozitare a gunoaielor, deci focare de infecție.”

Astfel, în cartierul Cotroceni, locuitorii au ieșit la lucru cu propriile unelte. Muncitorii și funcționarii de la C.A.M. - Belvedere muncesc voluntar pe Splaiul Independenței. Șoferul autocamionului 19 472 declară: „Voi face cât mai multe transporturi”.

Pe strada Gabriel Péri lucrează „muncitorii, tehnicienii și funcționarii din sectorul Sovromuri”, cei de la P.T.T. curăță șase terenuri.

În fine, să mai reținem câteva realizări edilitare: înființarea a cinci solarii pentru copii; în Floreasca se inaugurează un garaj I.T.B.; în cartierul Grița se dă în funcțiune o nouă stradă.

Se deschid noi școli. Între acestea - scrie Alice Gabrielescu în *Adevărul* din 1 iulie - o școală medie tehnică de metrologie, „prima de acest fel la noi în țară, care va scoate specialiști pentru verificarea în fabrici și uzine a produselor față de condițiile de calitate

tătească starea sanitară și morală, să ajute la reeducarea profesională a celor infirmi, înapoiți, să prevină cerșetoria și alte racle sociale”.

Mai funcționează școli pentru bibliotecare, școli tehnice de mecanică, electricitate, radio, instalații sanitare, spălătorie chimică, arte grafice, artă dentară.

Culturale. Prin decret al Președintelui Marii Adunări Naționale (publicat la 12 iulie) se înființează Comitetul pentru Artă de pe lângă Consiliul de Miniștri, prin desființarea Ministerului Artelor. Sarcinile Comitetului sunt „de a conduce în mod direct” activitatea instituțiilor de cultură și artă „pentru a contribui la stimularea creației artistice”.

Președinte al Comitetului este numit Eduard Mezincescu.

O delegație de scriitori, condusă de Mihai Beniuc - și din care mai fac parte Maria Banuș, Dan Deșliu și Mihail Davidoglu - vizitează Uniunea Sovietică.

„Viața sovietică și oamenii care o constituiesc – declară Dan Deșliu – constituie cea mai emoționantă și mai frumoasă impresie pe care o duc cu mine despre Țara Sovietelor“.

Are loc consfătuirea pe țară a tinerilor scriitori.

Se dă publicității tematica lucrărilor științifice din cadrul concursului Academiei R.P.R. Printre temele propuse: Concepția antiștiințifică a istoricilor burghezi cu privire la procesul de formare a poporului român; Caracterul domniei lui Ioan Vodă „cel Cumplit“; Caracterul de clasă al participării României la primul război mondial.

Revista *Biserica Ortodoxă Română*, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, publică mai multe regulamente bisericești, aprobate de Ministerul Cultelor, privind organizarea și funcționarea Patriarhiei Române.

Patriarhul Justinian face cunoscută decizia privind normele care trebuie respectate în pictura bisericească. Între altele, un pictor bisericesc trebuie să facă dovada: „Că este creștin, membru al Bisericii Ortodoxe Române; Că posedă studii de arte plastice în specialitatea pictură sau artă bisericească; Memorii despre lucrările de pictură bisericească executate

Piața Senatului

până acum; Certificate date de maeștri pictori bisericești pe lângă care a lucrat; Certificate eliberate de Eparhia în care a executat asemenea lucrări, din care să se constate că a dus la bun sfârșit lucrările angajate fără neînțelegeri sau suspiciuni“.

Ce se mai întâmplă la Palatul Justiției. Un țăran este judecat pentru că a predat doar 580 kg porumb din cota sa de 1 250 kg.

Mai multe abateri de la legea devizelor. La un inculpat „s-a găsit o casetă ascunsă în subsolul casei sale, sub o grămadă de cartofi, în care erau păstrați 1 400 dolari, 40 monete de aur românești, 50 monete de aur a 20 franci francezi, ceasornice de mână Doxa de nichel și două ceasornice elvețiene de aur“.

Lăptari din Dudești-Cioplea sunt condamnați cu pedepse între o lună și două luni închisoare și cu amenzi între 10 000 și 50 000 lei (un ziar costa 4 lei), „sub învinuirea de a nu fi respectat obligațiile luate în cadrul planului de colectare a laptelui pentru aprovizionarea Capitalei“.

Sunt sancționați și comercianți care au vândut clandestin metraje de pânză, zefir, stambă, basmale, carne, țuică, brânză etc. ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

I
U
L
I
E

A
U
G
U
S
T

1
9
5
0

DINASTII MEDIEVALE CELEBRE DIN SPAȚIUL CARPATO - DANUBIANO - PONTIC

Dinastia Țării Românești după victoria de la Posada (1330)		Dinastie volevodă din Transil- vania (a lui Ioan Corvin)		Loc îngrădit „Basarab” simbol al unirii nea- mului				Steaua Huniazilor
Prolector		Cutâl						Neuzați
					Ceasun			
					24 ore			
							Rodatăl Dinastia Serbiei după anul 1183	
		Dinastia Imperiului româno- bulgar Exprimă o aprobare				Norma vaccin infanteriei (abr. milit.)		
Rouă					Bani			Dinastia ducilor și regilor un- guri. Se stin- ge la 1301
Știința care determină modul de acțiune					Dinastia Moldovei de la 1600 (Ieremia M.)			
		Începe diminețal Arbust tropical Eden				Mijloace normale de aculturare (abr. milit.)		
					Ceas			Luceafărul Mușatinilor (1457-1504)
					Patru la romani			
					Marele „Basarab de la Rovine”			
						Norma stoc petarde (abr.)		
	Afluent al Lăpușului				(A) copia, (a) mima.			
	Norol Fratele lui Asan							
		Localitate martir (Săle)				Poet epic, recitator și cântăreț (Grecia antică)		
		Iulie (abr.) Ceair (pășu- ne, câmpie)						
					Dânsa			
		Brânză dulce proaspătă				Dislocare a efectivelor (abr.)		
		Iancu Ștefan				12 luni		
Ritm inițial de evacuare (abr.)								
Dinastia Mol- dovei de la fi Mușatei (1375)					Numele lui Natan s-a încurcat aici!			
								Unil

DIALOG CU CITITORII

IULIU SAU VASILE HOSSU

DI. SILVIU MICLE, din Sighetu Marmației, ne întreabă dacă nu cumva la p. 5, din nr. 6/2000, s-a strecurat o eroare: în loc de episcopul Vasile Hossu fiind vorba, de fapt, de episcopul Iuliu Hossu.

Nu este nici o eroare. Este vorba, într-adevăr, de Vasile Hossu (1866-1916), episcop de Lugoj (1903) și, apoi, de Gherla (1912). A urmat studii teologice la Colegiul de Propaganda Fide din Roma, fiind profesor de dogmatică la Seminarul Teologic din Blaj (1887-1898).

A redactat publicația bisericească politică Unirea, din Blaj (1890-1892), și a colaborat la elaborarea volumului II din Enciclopedia română, editată de dr. C. Diaconovici (Sibiu 1900).

DONAȚIE

DI. MARIN URȘANU, din București, vechi cititor, participant la concursurile noastre și câștigător la unul dintre ele, ne scrie că a donat colecția sa Magazin istoric pe 30 ani Școlii generale nr. 94 din sectorul 3 al Capitalei.

Felicitări pentru această generoasă inițiativă.

POȘTA BLITZ-CONCURS

NICOLAE GOLGOJAN, din com. Darova, jud. Timiș; Continuând seria concursurilor,

Magazin istoric antrenează tot mai mulți cititori spre o cunoaștere aprofundată a istoriei adevărate. Particip cu plăcere la noua formă de concurs.

OCTAVIAN NEGRUȚI, din Târgu Mureș: Ora 11.00 – ridicat revista de la cutia poștală; orele 11.20-11.30 – lecturat articolul **Mihai Viteazul, itinerar moldovean**; ora 11.50 – răspuns.

VASILE CAZACU, din București: Vă mulțumim, atât eu cât și soția mea, pentru concursul pe care îl organizați.

Ne-au mai scris: **VASILE FĂCĂIANU**, din Constanța; familia **NICOLAE TEODORESCU**, din Turnu Măgurele; **EMANOIL CHIPER**, din com. Șinca, jud. Brașov; **MARCEL HORHAT**, din Cluj-Napoca; **DIA PANAITESCU**, din Timișoara; **NICU SIMION**, din Iași; **MARCEL PAȘIȘOV**, din Blaj.

Tuturor le mulțumim!

1290

În numărul trecut, în articolul profesorului Neagu Djuvara, s-a strecurat o eroare pe care cititorii noștri au sesizat-o în mod sigur. Dintr-o neatenție a corecturii, Negru Vodă a coborât din Transilvania în Țara Românească în anul 1920, în loc de 1290. Facem cuvenita rectificare, cerându-ne scuze și contând pe umorul celor care ne-au citit.

CERERI ȘI OFERTE

LUCIA GUIA, Craiova, Cartier Rovine, bl. H4, ap. 5, oferă numere disparate din anii 1977-1992.

NICOLAI MURARIU, Cîmpulung Moldovenesc, str. Nicolae Bălcescu, nr. 7, oferă colecția completă.

VISARION POPA, Galați, str. Regimentul 11 Siret, nr. 9, bl. E3, ap. 67, oferă colecția completă.

ION SERGHIE, Buzău, str. Spiru Haret, bl. 15A, ap. 11, oferă colecția completă.

EUSTATIU DEM. MIHĂ-ESCU, Constanța, Bd. Tomis, nr. 151, bl. A1, ap. 5, oferă: nr. 8/1978; 1, 6, 7, 9, 10, 12/1980; 9/1981; 5, 7, 10/1987, 9/1990.

GHEORGHE NICOLAU, București, str. Pravăț, nr. 10, bl. P-6, sc. C, ap. 51, oferă colecția completă.

LIVIU DAMIAN, Satu Mare, B-dul Muncii, nr. 58, et. 1, ap. 3, oferă colecția completă.

NICOLAE CODREANU, București, str. Vasile Alecsandri, nr. 6, et. I, ap. 4, oferă colecția completă.

CORNELIU PANAITESCU, București, str. Stelian Mihalea, nr. 13, bl. PM 93, ap. 10, oferă colecția completă.

ION PETRESCU, Ploiești, str. Rudului, nr. 43, oferă numere disparate din 1967-1999.

MIRCEA CHIRIȚĂ, Galați, str. Roșiori, nr. 27, bl. B-1, ap. 74, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History)

N. Iorga The Joy of Working • **I. Dumitriu-Snagov, V. Sandru, M. Conovici** 60 Years Ago: The Dictate of Vienna • **C. Chinezu** The Warnings of the Swiss Minister, René de Weck • **T. Wexler** Against Tătărescu an Indictment of I. Maniu • **D. Gârbea** The Last Meeting of General Gârbea with Antonescu • **Gh. Mavrodi, A. Căpușan** Romanian Emigration from London against Antonescu • **C. Troncotă Radu Dinulescu**: Recollections from the Second Bureau (II) • **A. Oșca, F. Dobre** General Christescu – the Wrongly Less than Heroical Judged Figure of Mărășești Battle • **G. G. Potra** Titulescu's Fortune (II) • **N. Djuvara** Negru Vodă and the Foundation of Wallachia (II) • **S. Chefani-Pătrașcu** Prince Obrenovici Found the Cuza Settlement • **M. Stavinschi** The Romanian Descendency of the Danish Astronomer Tycho Brahe • In Bucharest 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

N. Iorga La joie du travail • **I. Dumitriu-Snagov, V. Sandru, M. Conovici** Il y a 60 ans: le Diktat de Vienne • **C. Chinezu** Les avertissements du ministre suisse à Bucarest, René de Weck • **T. Wexler** Iuliu Maniu: un réquisitoire contre Gh. Tătărescu • **D. Gârbea** Le dernier rencontre du général Gârbea avec Ion Antonescu • **Gh. Mavrodi, A. Căpușan** L'émigration roumaine à Londres contre Antonescu • **C. Troncotă Radu Dinulescu**: souvenirs sur le Deuxième Bureau (II) • **A. Oșca, F. Dobre** Lésé dans ses droits, le général Christescu n'a pas de place dans le mausolée de Mărășești • **G. G. Potra** La fortune de Nicolae Titulescu (II) • **N. Djuvara** Le voïvode Negru Vodă et la constitution de la Principauté de Valachie (II) • **S. Chefani-Pătrașcu** Le prince Obrenovici et la fondation de la ville Cuza • **M. Stavinschi** La descendance roumaine de l'astronome danois, Tycho Brahe • A Bucarest il y a 50 ans

Содержание (Румынская история)

Н. Йорга Радость труда • **И. Думитриу-Снагов, В. Шандру, М. Конович**, 60 лет назад: Венский Диктат • **К. Кинецу** Предупреждения швейцарского министра Рене де Века • **Т. Векслер** Выступления Маню против Тэтэреску • **Д. Гырбея** Последняя встреча генерала Гырбея с Антонеску • **Г. Мавроди, А. Кэпушан** Румынская эмиграция в Лондоне против Антонеску • **К. Тронкотă Рăду Динулеску** – воспоминания из II-го Бюро (II) • **А. Ошса, Ф. Добре** Генерал Кристеску – несправедливо пострадавший в результате битвы под Мэрэшешть • **Г. Г. Потра** Имущество Николая Титулеску (II) • **Н. Джуvara** Негру Водă и создание Валахии (II) • **С. Кефани-Пăтрашкă** Принц Обренович основывает поселение Куза • **М. Ставински** Румынское потомство датского астронома Тихо Брахе • **И. Ёкустă** В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Römische Geschichte)

N. Iorga Eine Freude, die Arbeit • **I. Dumitriu-Snagov, V. Sandru, M. Conovici** Vor 60 Jahre – das Wiener-Diktat • **C. Chinezu** Die Warnungen des schweizerischen Ministers René de Weck • **T. Wexler** Iuliu Maniu gegen Gh. Tătărescu • **D. Gârbea** General Gârbea und Ion Antonescu – das letzte Treffen • **Gh. Mavrodi, A. Căpușan** Die rumänische Emigration in London gegen Ion Antonescu • **C. Troncotă Radu Dinulescu**: Erinnerungen (Büro II) - II • **A. Oșca, F. Dobre** General Christescu, der ungerechter Held der Schlacht von Mărășești • **G. G. Potra** Titulescus Vermögen (II) • **N. Djuvara** Negru Vodă und die Entstehung des Walachischen Fürstentum (II) • **S. Chefani-Pătrașcu** Als Prinz Obrenovici gründete die Stadt Cuza... • **M. Stavinschi** Die rumänische Nachkommenschaft des dänischen Astronomen Tycho Brahe • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia romana)

N. Iorga La alegría del trabajo • **I. Dumitriu-Snagov, V. Sandru, M. Conovici** Hace 60 años: El Diktat de Viena • **C. Chinezu** Las prevenciones del ministro de Suiza, René de Weck • **T. Wexler** Contra Tătărescu, un réquisitorio de I. Maniu • **D. Gârbea** La última entrevista del general Gârbea con Antonescu • **Gh. Mavrodi, A. Căpușan** La emigración rumana de Londres, contra Antonescu • **C. Troncotă Radu Dinulescu**: Recuerdos del II Buró (II) • **A. Oșca, F. Dobre** El general Christescu – el injusticiado de la batalla de Mărășești • **G. G. Potra** La fortuna de Titulescu (II) • **N. Djuvara** Negru Vodă y la creación del principado Valaquia (II) • **S. Chefani-Pătrașcu** El príncipe Obrenovici fonda la localidad de Cuza • **M. Stavinschi** La descendencia romana del astrónomo danés Tycho Brahe • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

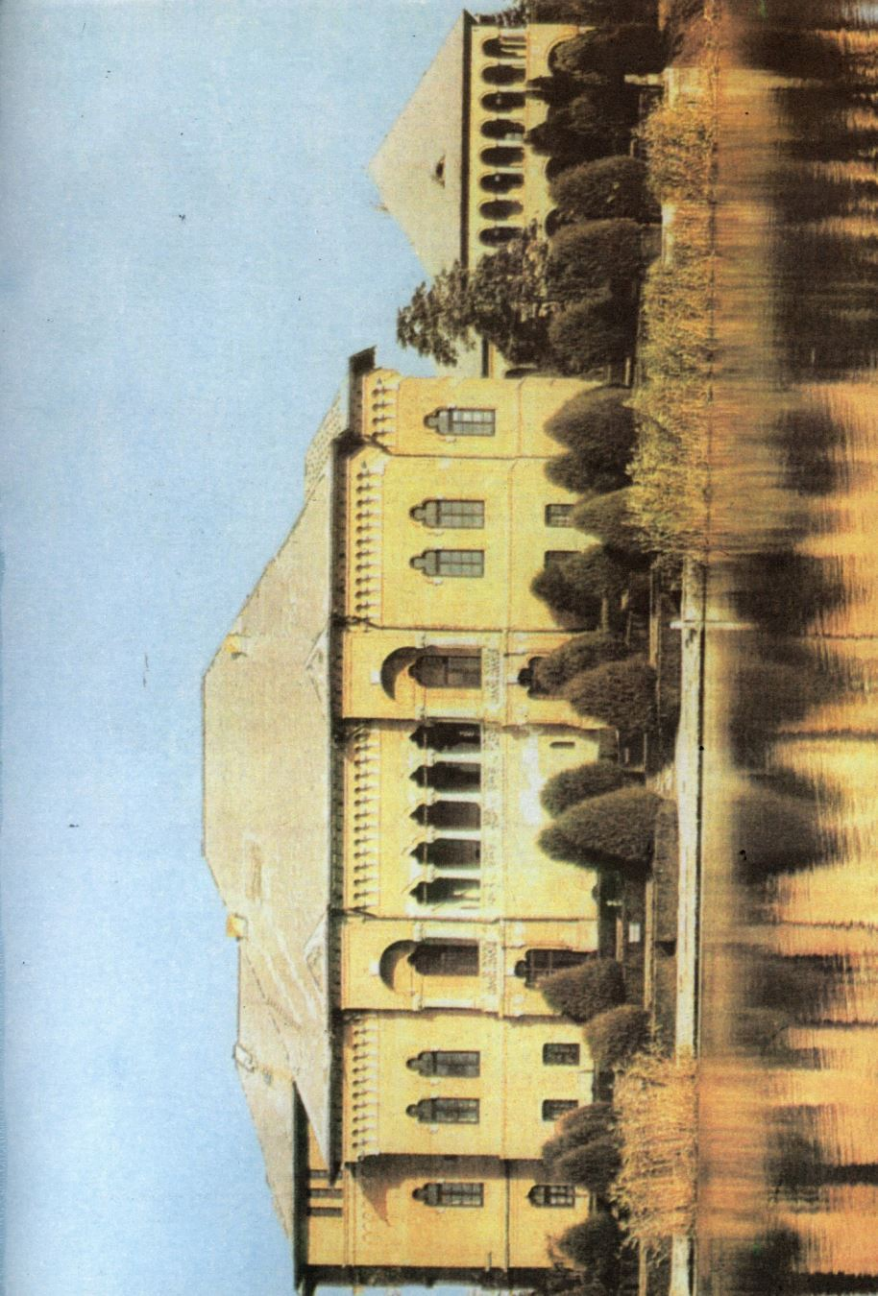
**Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)**

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 8 500

Nouember h't dies
xxx. Luna xxx.
festiuitas om̃iū scōr
Cōmemorō defuña
Aluarelli episcopi
Amandi confes.
S. Ica confessoris
Solomons m̃is
Iulie virginis
Eulalie virginis
Theodori martir.
Martini pape
Lammeris episcopi
Suaui episcopi
Scaphronis m̃r
Magari confessor
Euthemi episcopi
Amari confessoris
D. S. martiri
Elizabeth vidue
Potencia m̃re
Mauri martiris
Lealie virginis
Clementis pape
Gastoni m̃re
Leatheme virginis
Benonefe virginis
Marini episcopi
Kufi martir
Andree apostoli.

December h't dies
xxxi. Luna xxx.
Eliani confessoris
Iuliane virginis
Cassiani martir.
Sathare virginis
Cathome virginis
Nicholai episcopi
D. S. andree
Conceptio marie
Eulalie virginis
Cypriani abbatis
Gengani martir.
Lealicia confes.
Iulie virginis
Nicholi episcopi
Marini confes.
Kufi martir
Lazari confessoris
Georgii episcopi
Fagilia
Thome apostoli
Chironie m̃re
Dietrice virginis
Fagilia
Natiuitas domini
Stephani protom̃i
Iohannis apostoli
Sanctorum immacul.
Thome archi epi
Sabine martiris
Siluestri episcopi.

